

Forældre på prøve

- en sociologisk analyse af forældreskabets udfoldelse
i en familiedøgninstitutionel kontekst

Speciale udformet af Sidse Gottlieb Jensen & Johanne Rørdam Svane

Vejleder: Inger Glavind Bo

Omfang: 50.000 ord

Institut for Sociologi og Socialt Arbejde

Aalborg Universitet

Februar 2015

Forord

I forbindelse med udarbejdelse af dette speciale skal rettes en stor tak til vejleder, Inger Glavind Bo, som er kommet med inspirerende inputs og konstruktiv kritik. Herudover skylder vi stor tak til personalet på familiedøgninstitutionen Familiegården. Denne tak går dels til ledelsen for at åbne institutionens døre og invitere os indenfor, dels til de medarbejdere, der tog sig tid til at stille op til interview og/eller på anden måde har givet os indtryk af arbejdet på institutionen.

Den absolut største tak skal imidlertid rettes til de tidligere beboere fra Familiegården, som har delt deres historier med os. Uden deres åbenhjertige bidrag var specialet aldrig blevet en realitet. I sammenhæng hermed er det os magtpåliggende at understrege, at de fund og konklusioner, der fremlægges i specialet, alene er udtryk for vores tolkning, hvorfor interviewpersonerne ikke kan tages til indtægt herfor.

Johanne Rørdam Svane og Sidse Gottlieb Jensen, Aalborg Universitet, februar 2015.

Ansvarsfordeling

Dette speciale er blevet til i et tæt samarbejde. Af formelle årsager skal dog nævnes, at vi hæfter individuelt for følgende:

Sidse hæfter i *kapitel 2* for afsnit 2.1, 2.1.1, 2.2, 2.3, 2.6.3 samt 2.6.4. Under *kapitel 3* hæftes for afsnit 3.1 og 3.4 samt disses underafsnit. I *kapitel 4* hæftes for afsnit 4.1 (og underafsnit)

Johanne hæfter under *kapitel 2* for afsnit 2.4 (og underafsnit), 2.5 (og underafsnit), 2.6, 2.6.1, 2.6.2 og 2.7. I *kapitel 3* hæftes for afsnit 3.2-3.3 samt afsnittene herunder. I *kapitel 4* hæftes for afsnit 4.2 (og underafsnit) og 4.3 (og underafsnit).

Indledning, konklusion og perspektiverende betragtninger er udarbejdet i fællesskab.

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	3
1.1 Introduktion til forskning vedrørende familiebehandling	5
1.2 Familiedøgninstitutioner: Når beskyttelse og normalisering går hånd i hånd	6
1.3 Det sociale arbejdes 'janusansigt': undersøgelse og behandling på Familiegården	6
1.4 Problemformulering og metodiske og teoretiske implikationer	7
2. Videnskabsteori, metodologi og metodiske overvejelser	10
2.1 <i>Konstruktivistiske grundantagelser: virkelighed, viden, selv og sandhed som (sociale) konstruktioner</i>	10
2.1.1 Det socialt konstruerede selv	11
2.2 <i>Socialkonstruktivismens metodologiske konsekvenser: et interaktionistisk udgangspunkt</i>	12
2.3 <i>Adaptiv teori: at bygge bro mellem teori og empiri, induktion og deduktion</i>	14
2.4 <i>Metodiske overvejelser</i>	17
2.4.1 Rekruttering af interviewpersoner: at få adgang til et 'sårbart' felt	17
2.4.2 Præsentation af interviewpersoner	19
2.5 <i>Det semistrukturerede interview som metode</i>	23
2.5.1 Interviewguiden: udarbejdelse og operationaliseringer	23
2.5.2 Interviewpersonerne som rutinerede fortællere	25
2.6 <i>Observationer på Familiegården</i>	26
2.6.1 Det chokerende møde med felten: fra observerende deltagere til deltagende observatører	27
2.6.2 En ukontrolleret setting	29
2.6.3 Observationer i en uforudsigelig hverdag	30
2.6.4 Når det uventede alligevel bidrager med væsentlig viden	31
2.7 <i>At bedrive sensitiv sociologi: etiske overvejelser</i>	32
3. Teoretisk rammeforståelse	35
3.1 <i>En kulturhistorisk analyse af normerne for det 'gode forældreskab'</i>	35
3.1.1 Når børn, barndom – og forældreskab – gøres til genstand for samfundets observation og indgriben	36
3.1.2 Det samfundsmæssige krav om kompetence	44
3.1.3 Forhandlingsfamiliens tilsynkomst: nærvær og involvering som dominerende forældreskabsidealer i en nutidig dansk kontekst	45
3.1.4 Samfundets normative grænsedragning: spørgsmålet om det afvigende forældreskab og social kontrol	49
3.2 <i>Magt- og styringsstrategier i moderne velfærdssamfund: præsentation af Foucaults magtanalytik</i>	51
3.2.1 Magten som produktiv fremfor repressiv	51
3.2.2 Det normaliserende samfund	53
3.2.3 Governmentality: kunsten at styre andre til at styre sig selv	54
3.2.4 Bekendelsen som producent af anormalitet	55
3.2.5 Ledelse af den enkelte til verdslig frelse	56
3.2.6 Familiegården som centrum for forskellige former for magtudøvelse	57
3.2.7 Modstand i et 'hjælpens univers'	58
3.3 <i>Institution og individ: præsentation af Goffmans totalinstitution</i>	58
3.3.1 Den totale institution – kolonisering af individets livsverden	59
3.3.2 Spændingen mellem 'indenfor' og 'udenfor'	59
3.3.3 Individets forskellige tilpasningsstrategier	61

3.3.4 En kritisk brug af Goffmans begreber	63
3.4 <i>Institutionens stormløb mod identiteten: præsentation af Gubrium & Holsteins 'institutionelle identiteter'</i>	64
3.4.1 Den institutionelle skabelon	65
4. Analyse	67
4.1 <i>Normer for forældreskabspraksis og institutionel formidling heraf</i>	67
4.1.1 At være forælder: iboende evne eller tillært kompetence?	68
4.1.2 Det 'naturlige forældreskab' som ideal på Familiegården	69
4.1.3 Forældreskabets svære kunst: at kunne regulere og facilitere	72
4.1.4 Dis-identifikation: At definere hvem man er - i kraft af det, man ikke er	74
4.1.5 Opdragelsesidealer: emotionelt nærvær og traditionelle dannelsesdyder	77
4.1.6 Det spæde barns behov og kompetencer: kunsten at aflæse signaler og risikoen for mekaniseret omsorg	78
4.1.7 Når normer brydes og (forældreskabs)idealer gradbøjes	83
4.1.8 'Realistiske forventninger': fokus på barnets 'rimeligt normale' udvikling	85
4.1.9 Forældreskab og barndom som noget risikofyldt	87
4.1.10 Devaluering af ekspertviden som et udtryk for modmagt	90
4.1.11 Opsummering	93
4.2 <i>Forældreskabets udfoldelse under totalinstitutionelle rammer</i>	94
4.2.1 Elementer af en totalinstitution	94
4.2.2 En 'institutionsagtig' institution	95
4.2.3 Familiegården som endnu en institution i rækken	97
4.2.4 Den sociale usynlighed	98
4.2.5 At 'få ros' eller 'skæld ud' af 'de voksne': om brugen af skolemetaforik	100
4.2.6 At være og blive beskrevet sort på hvidt	101
4.2.7 Beboernes forskellige tilpasningsstrategier	106
4.2.8 Tilpasningsstrategier som fremstillingsstrategier	109
4.2.9 Opsummering	111
4.3 <i>Familiegården som centrum for en produktiv magtform</i>	111
4.3.1 At kunne lade sig lede mod et bedre forældreskab	111
4.3.2 At (føle sig presset til at) lade sig lede	114
4.3.3 En produktiv magtform	117
4.3.4. Opsummering	118
5. Konklusion	119
5.1 <i>Perspektiverende betragtninger: en lige linje fra socialt belastede forældre til socialt belastede børn?</i>	122
Abstract	124
Litteraturliste	126
Bilag 1: Interviewguide forældre	132
Bilag 2: Interviewguide medarbejdere	136
Bilag 3: Observationsguide	139

Øvrige bilag findes på vedlagte cd

1. Indledning

”Childhood is the most intensively governed sector of personal existence [...]. The health, welfare, and rearing of children have been linked in thought and practice to the destiny of the nation and the responsibilities of the state [...]. The modern child has become the focus of innumerable projects that purport to safeguard it from physical, sexual and moral danger, to ensure its ‘normal’ development, to actively promote certain capacities of attributes such as intelligence, educability and emotional stability.” (Rose 1999:123)

Ovenstående betragtning fra sociologen Nicholas Rose slår på mange måder hovedet på sømmet i beskrivelsen af, hvordan barndommen i dag kan betragtes som én af de mest intensivt regulerede faser i et menneskes liv. Siden den moderne barndomsforståelses indtræden på den historiske scene i løbet af 1700-tallet har synet på børn og barndom undergået væsentlige forandringer (se f.eks. Aries 1973). Forandringer, der ikke mindst synes at hidrøre fra adskillelsen – psykologisk, sociologisk og politisk, af børn og voksnes respektive livsverdener. I sammenhæng hermed synes den moderne barndomsforståelse samt en række generelle samfundsmæssige forandringer – herunder etablering og udbygning af velfærdsstaten¹ – at have bidraget til en spirende erkendelse af behovet for en intensiveret og formaliseret beskyttelse af børn og barndom – også ud fra et (velfærds)statsligt mål om at skabe velfungerende samfundsborgere. Den samfundsmæssige beskyttelse fremgår i forlængelse heraf at være todelt; dels i form af en *generel beskyttelse af barndommen* (f.eks. via arbejderbeskyttelse, kriminel lavalder og undervisningspligt), dels i kraft af *specifikke beskyttelsesregler for særligt udsatte børn* (f.eks. i form af Servicelovens såkaldte ’børneparagraffer’²). Udgangspunktet for indeværende speciale er i forlængelse heraf, hvordan

¹ Der findes et utal af definitioner af og teorier om velfærdsstaten. Sådanne er omfattende og udfoldes ikke yderligere i indeværende. Imidlertid skal præciseres, at vi betragter (den danske) velfærdsstat som snævert forbundet med socialpolitik og dermed ”de politikker, der tematiserer den samfundsmæssige forståelse af sociale problemer og som tematiserer, hvorledes myndigheder og offentlige institutioner [...] kan handle for at afhjælpe, løse eller forebygge sociale problemer” (Olsen & Rasmussen 2011:67-68).

² Serviceloven vedtages i 1998, og de såkaldte ’børneparagraffer’ vedrører de bestemmelser og regler i loven, der specifikt vedrører børn og unge under 18 år. Af lovens kapitel 11, §46, fremgår det i forlængelse heraf, at formålet med at yde støtte til børn og unge, der vurderes at have et særlig behov, er ”at sikre, at

samfundets beskyttelse af 'udsatte' børn varetages på en såkaldt familiedøgninstitution. En familiedøgninstitution er eksempel på en tidlig, intensiv og forebyggende indsats, hvor spæd- og småbørnsfamilier indskrives i en periode på typisk tre til fire måneder, såfremt de kommunale myndigheder vurderer, at familierne er præget af sociale problemer i en grad, så det truer barnets trivsel, udvikling og/eller sikkerhed (Bryderup & Trentel 2013:11). Familiebehandling – ambulant eller i døgnregi – fremgår af Servicelovens §52 stk. 3 og 4 som eksempler på foranstaltninger, danske kommuner kan iværksætte i tilfælde, hvor et barn vurderes at have behov for særlig støtte. Den formalisering af samfundets beskyttelse af børn, som bl.a. Servicelovens 'børneparagraffer' er udtryk for, kan imidlertid betragtes som afspejlinger af kulturelt betingede værdier og normer for såvel den 'gode barndom' som det 'gode forældreskab' (Egelund 2011:251). I den sammenhæng synes forældre, der indskrives på familiedøgninstitutioner at være under mistanke for at forvalte deres forældreskab på måder, som forbryder sig mod disse normer og værdier i en grad, så staten – i yderste konsekvens med tvang – må gribe ind.

I forlængelse af ovenstående betragtninger kan formålet med indeværende speciale nu beskrives mere uddybende: Dels er det vores ærinde at kaste lys over, hvad der karakteriserer kontemporært forældreskab. Afsættet herfor er en indledende kulturhistorisk analyse af, hvad der gennem tiden har været gjort til genstand for samfundets observation af og indgriben i børn, barndom og forældreskab, og i forlængelse heraf fremanalysere mulige sammenhænge mellem skiftende tiders divergerende barnesyn og foranderlige forældreskabsidealer. I sammenhæng hermed skrives nutidens 'afvigende' eller 'problematiske' forældreskab frem. Sigtet hermed er (også) at illustrere, at forestillinger om hhv. det 'gode' og det 'afvigende' forældreskab er udtryk for socialt konstruktionsarbejde, der pågår i en særlig kulturel kontekst. På den baggrund tjener den indledende teoretiske analyse som en kontekstualisering af nutidens normer for forældreskabspraksis. Med dette afsæt belyses indsatsen over for forældre, der indskrives på en konkret familiedøgninstitution: Via interviews med forældre og socialpædagogisk personale på familiedøgninstitutionen 'Familiegården'³ ønsker vi på den baggrund at sætte fokus på det *institutionaliserede forældreskab* gennem en belysning af, hvordan de institutionelle rammer indvirker på forældres forvaltning og praktisering af forældreskabet.

disse børn og unge kan opnå de samme muligheder for personlig udvikling, sundhed og et selvstændigt voksenliv som deres jævnaldrende" (www.retsinformation.dk).

³ Af hensyn til de medvirkendes anonymitet er 'Familiegården' et pseudonym for den pågældende familiedøgninstitution. Institutionen præsenteres nærmere under afsnit 2.4.1.

At familiedøgninstitutioner udgør det empiriske genstandsfelt i indeværende speciale skyldes, at det institutionaliserede forældreskab her vurderes at kunne observeres i en usædvanlig direkte og umiddelbar form. Omend det – med rette – kan hævdes, at forældreskab *generelt* er institutionaliseret, bl.a. fordi alle forældre, i større eller mindre omfang, er under samfundsmæssig bevågenhed (bl.a. i kraft af sundhedsplejerskebesøg og en nærmest altomfattende institutionalisering af børn i alle aldre), så kan familiedøgninstitutioner betragtes som eksempler på institutionaliseret forældreskab *per excellence*. Således anvendes begrebet *institutionalisering* her i forståelsen ”at være udsat for målrettet socialisering i en af samfundets institutioner, indrettet til formålet” (Mørch 2009:91). På familiedøgninstitutioner er der i sammenhæng hermed tale om, at forældreskabet gøres til genstand for en formelt iværksat, målrettet – og i flere tilfælde påkrævet – institutionalisering med det ekspliciterede formål, at forældrene skal observeres og vejledes med henblik på at ændre adfærd. Af samme årsag vurderes disse institutionelle rammer at have mere gennemgribende og synlige konsekvenser for forældrene – såvel personligt som i forælderrollen – end tilfældet er for den ’gængse’ forældre, hvis forældreskab er underlagt mere indirekte og mindre intensiv institutionalisering

1.1 Introduktion til forskning vedrørende familiebehandling

Som allerede anført er omdrejningspunktet i indeværende speciale en belysning af det institutionaliserede forældreskab inden for familiedøgninstitutionelle rammer. Mens det socialpolitiske område generelt synes velbelyst (se f.eks. Bryderup 2005, Egelund 1997 & 2011, Møller & Larsen 2011), findes der tilsyneladende kun i begrænset omfang forskning, der specifikt beskæftiger sig med familiedøgninstitutioner i en dansk, velfærdsstatslig kontekst. Her skal dog i kronologisk rækkefølge nævnes hhv. Lars Uggerhøjs ’Den Indviklede Udvikling’ (2000), Maria Appel Nissens Ph.D.-afhandling ’Behandlerblikket’ (2005) samt Inge Bryderup og Marlene Trentels *Tidlig Indsats* (2013). Fælles for disse publikationer er, at de alle – dog med forskelligt afsæt – har familiedøgninstitutioner som omdrejningspunkt. Imidlertid synes ingen af de omtalte at kombinere indgående analyse af forældreskab som et også i høj grad kulturelt forankret fænomen underlagt bestemte normative krav med såvel forældre som personales fremstilling af undersøgelses- og behandlingsforløbet på en familiedøgninstitution. Dette er omdrejningspunktet i indeværende speciale, hvorfor det er vores forventning, at specialets fund kan bidrage med ny viden på området.

1.2 Familiedøgninstitutioner: Når beskyttelse og normalisering går hånd i hånd

Når tiltag iværksættes over for forældre, der betragtes som afvigende eller problematiske, vil det, ifølge socialforsker Tine Egelund, altid have et dobbelt sigte: Dels beskyttelse af 'barnet i fare', dvs. det barn, der mistrives i familien, dels beskyttelse af samfundet mod det (potentielt) 'farlige barn' (Egelund 2011:255). Heraf fremgår, at ønsket om beskyttelse og normalisering går hånd i hånd. Familiedøgninstitutioner kan i den sammenhæng anskues som velfærdsstatslige institutioner med det formål at beskytte 'barnet i fare' og samtidig afværge et i fremtiden potentielt 'farligt barn'. Udgangspunktet synes her at være, at beskyttelse af barnet går gennem bestræbelser på at normalisere de 'afvigende forældre'. Forældre, der indskrives på familiedøgninstitutioner karakteriseres således som socialt udsatte med sociale og/eller psykiske problemstillinger, misbrugsproblemer eller med dårlig begavelse (Bryderup & Trentel 2013:11). Med henvisning til definitionen på institutionalisering er der øjensynligt tale om forsøg på en målrettet (re)socialisering af forældrene i overensstemmelse med de normer og værdier, som samfundet opstiller for det socialt acceptable forældreskab. Interessant er det således, at selvom den primære målgruppe for familiedøgninstitutioner er barnet, er det i praksis *forældrene* og deres problemstillinger, der er i fokus for det pædagogiske arbejde på institutionerne (Bryderup & Trentel 2013:11). På den baggrund betragtes forældrene som de aktører, der kan skabe de forandringer i familien, som af myndighederne vurderes som nødvendige for, at barnet kan sikres en acceptabel opvækst. I det socialpædagogiske arbejde på familiedøgninstitutioner er der således fokus på at hjælpe forældrene til at opnå indsigt i egne vanskeligheder og ressourcer med henblik på at udvikle og styrke forældrerollen. Målet med indsatsen er på den baggrund, at forældrene tilegner sig nye forståelsesformer, handleformer og handlemuligheder (Bryderup & Trentel 2013:11-13).

1.3 Det sociale arbejdes 'janusansigt': undersøgelse og behandling på Familiegården

Familiedøgninstitutioners arbejde med forældre og børn er komplekst. Det er således ikke udelukkende institutionernes opgave gennem relevant familiebehandling at sætte forældrene i stand til at praktisere et socialt mere acceptabelt forældreskab. Formålet med en institutionsanbringelse er (som oftest) også at observere og udrede forholdene omkring familien og på den baggrund foretage en vurdering af, hvorvidt forældrene overhovedet formår at varetage opgaven (Bryderup & Trentel 2013:11). Et sådan skisma mellem overvågning og hjælp beskrives af sociologen Margaretha Järvinen som det sociale arbejdes 'janusansigt': Opgaven er således på én gang at *støtte* og *kontrollere* familien. Imidlertid, hævder Järvinen, smelter disse funktioner i mange tilfælde

sammen, så kontrolfunktionen udtrykkes som hjælp og støtte, hvilket meget vel kan mudre dialogen mellem socialarbejder og klient (Järvinen 2002:78).

Også på familiedøgninstitutionen Familiegården, der som nævnt udgør specialets empiriske omdrejningspunkt, spores det skisma, som Järvinen beskriver, mellem hjælpen og kontrollens univers. Dette fremgår bl.a. af en offentligt tilgængelig institutionsbeskrivelse⁴, hvor hhv. 'familieundersøgelse' og 'familiebehandling' karakteriseres som tilbud, der gives i forsøget på at hjælpe familier bedst muligt. 'Familieundersøgelse' beskrives som hjælp til at finde frem til forældrenes ressourcer og behov i forældreskabet med det formål at give en vurdering af, hvilken støtte der er brug for fremover. Heroverfor karakteriseres 'familiebehandling' som et intensivt og sammenhængende forløb, hvor der arbejdes med at etablere en god tilknytning mellem forældre og spædbarn med det formål at sikre de bedste fremtidige vilkår. Af institutionsbeskrivelsen fremgår således, at familieundersøgelse indebærer, at forældrene *hjelpes* til at afdække egne ressourcer og behov, hvilket indikerer, at også i det socialpædagogiske arbejde på Familiegården er forholdet mellem kontrol og støtte/vejledning arbitrært.

Med tanke på den kompleksitet og de dilemmaer, der således kendetegner det socialpædagogiske arbejde på familiedøgninstitutioner – herunder Familiegården – er afsættet for specialet ikke mindst en nysgerrighed på, hvilken betydning den institutionelle ramme, herunder at forældrene på én gang modtager hjælp og er underlagt kontrol, har for praktisering og forvaltning af forældreskabet.

1.4 Problemformulering og metodiske og teoretiske implikationer

Det overordnede formål med indeværende speciale er at belyse det *institutionaliserede forældreskab* med empirisk udgangspunkt i forældres ophold på familiedøgninstitutionen Familiegården. Som udgangspunkt for undersøgelsens videre tilrettelæggelse har vi udarbejdet fire forskningsspørgsmål med det formål at operationalisere det overordnede fænomen til relevante, undersøgelsesegnede spørgsmål og derigennem begrebsliggøre de vinkler, vi finder særligt interessante:

⁴ Af hensyn til institutionens anonymitet bringes ikke præcise kildehenvisninger i tilfælde, hvor sådanne vurderes at kompromittere anonymiteten. Såfremt vejleder og censor ønsker adgang til disse oplysninger henvises til forfatterne.

1. Hvad karakteriserer de normative forventninger til nutidigt forældreskab; hvilke idealer er fremherskende og hvilke mulige sammenhænge er der mellem dominerende tænkning om børn og barndom – sociologisk og udviklingspsykologisk – og konstruktionen af hhv. forældreskabsideal og afvigelseskategorier?
2. Hvilke forældreskabsnormer og børnesyn kommer til udtryk i det empiriske materiale? Hvordan kommer den institutionelle formidling heraf til udtryk?
3. Hvordan italesætter tidligere beboere deres oplevelse af de institutionelle rammer, herunder personalets vejledning og indgriben i forældreskabet?
4. Hvordan synes ovenstående forhold at influere på måden, hvorpå forældreskabet forvaltes og praktiseres?

Metodisk tilgås problemstillingen primært ved hjælp af kvalitative, semistrukturerede interviews med otte tidligere beboere på familiedøgninstitutionen Familiegården. Herudover inddrages tre interviews med medarbejdere på Familiegården, ligesom der suppleres med observationer fra institutionen.

Specialet hviler på et socialkonstruktivistisk grundlag. Som tidligere nævnt udgøres en del af specialet derfor af en kulturhistorisk analyse af forældreskabet, herunder hvordan forestillinger om det 'gode forældreskab' medfører en samtidig produktion af afvigelseskategorier i form af det 'afvigende' eller 'problematiske' forældreskab.

Teoretisk tager specialet sit udgangspunkt i begreber hentet hos hhv. den franske filosof Michel Foucault, den canadiske sociolog Erving Goffman samt de amerikanske sociologer Jaber Gubrium og James Holstein. Hos Foucault finder vi inspiration i et perspektiv på magt, der muliggør analyse af magtens forskellige udtryksformer, herunder en nuanceret forståelse af, hvilke magt- og styringsstrategier, der er tilstede på en familiedøgninstitution. Et sådan perspektiv synliggør, at den magt, der er på spil mellem personale og beboere på Familiegården, ikke blot skal forstås som negativ og begrænsende, men også som en kraft, der bidrager til at forme og udvikle forældreskabspraksissen. Foucaults magtperspektiv bidrager således med en forståelse af familiedøgninstitutioners dobbelte opgave med på én gang at *kontrollere* og *støtte* forældrenes praktisering af forældreskabet samt forældrenes tvetydige og ambivalente reaktioner herpå.

Heroverfor sætter Goffmans analyser af individers selvforvaltning inden for institutionelle rammer os i stand til mere detaljeret at belyse, hvordan opholdet på Familiegården indvirker på forældrenes forvaltning og praktisering af forældreskabet. Goffmans ærinde er således at vise, at individet hele tiden udvikler sin identitet op imod, tilpasser og udfordrer de institutionelle rammer, som det navigerer i. På den baggrund er Goffmans analytiske fund velegnet til at illustrere, hvordan forældre på en familiedøgninstitution dels kan anskues som aktivt handlende – og til tider strategiske aktører – men også, at handlerummet er begrænset, fordi de institutionelle rammer hele tiden influerer på forældrenes ageren.

Endelig bidrager inddragelsen af Gubrium og Holsteins begrebsliggørelse af institutionelle identiteter til, at vi sættes i stand til at kaste lys over, at de institutionelle rammer ikke bare indvirker på individets ageren (jf. Goffman), men også at nutidens identiteter i vidt omfang *konstrueres* inden for rammerne af diverse institutioner. Ifølge Gubrium og Holstein er det således ikke muligt for (velfærds)institutioner – og dermed heller ikke familiedøgninstitutioner – at forholde sig til 'det hele menneske', hvorfor der er behov for en form for oversættelsesarbejde. Ifølge Gubrium og Holstein er resultatet af dette oversættelsesarbejde udviklingen af en *institutionel identitet* – en skabelon, som kan anvendes, når individet skal forstås, tilpasses og behandles inden for en specifik institutionel kontekst. At inddrage dette perspektiv giver således mulighed for at afsøge, hvordan og hvorfor nogle forældre tilsyneladende opfattes som problematiske identiteter samt hvordan dette indvirker på tilgangen til og arbejdet med beboerne på en familiedøgninstitution som Familiegården.

Med de præsenterede teoretiske begreber er intentionen at belyse den overordnede problemstilling ud fra såvel et makro- som et mikrosociologisk perspektiv. Hermed sættes vi i stand til at undersøge dels, hvilke opgaver familiedøgninstitutioner varetager i samfundet samt hvilke styringspraktikker, der trækkes på, dels muliggøres mere detaljerede analyser af individernes ageren inden for denne særlige institutionelle ramme.

2. Videnskabsteori, metodologi og metodiske overvejelser

I det følgende præsenteres de videnskabsteoretiske og metodologiske retninger, som vi lader os inspirere og vejlede af i indeværende speciale. Idet vi ønsker at undersøge den institutionelle konteksts indflydelse på praktisering af forældreskabet, anlægges et socialkonstruktivistisk blik på undersøgelsesfeltet. Dette blik, herunder mulige metodologiske konsekvenser heraf, udfoldes nærmere i nedenstående afsnit. Herefter følger en gennemgang af mere praksisnære, metodiske overvejelser relateret til specialets empirigenerering, herunder feltadgang, interviewpersonernes betydning for specialets fund, interview- og observationsguidens tilblivelse samt refleksioner over vores medvirken i den empiriske tilblivelsesproces.

2.1 Konstruktivistiske grundantagelser: virkelighed, viden, selv og sandhed som (sociale) konstruktioner

Tilslutningen til en videnskabsteoretisk retning baserer sig i udgangspunktet på overvejelser omkring såvel den sociale som den fysiske verdens beskaffenhed. Forsimplet kan man tale om et ontologisk/epistemologisk kontinuum, hvor den ene pol udgøres af et positivistisk videnskabs- og sandhedsideal, der tilsiger, at virkelighed og sandhed er faktisk eksisterende størrelser, som umiddelbart kan erfares. Modsat placerer den radikale, ontologiske konstruktivisme sig, hvor såvel den fysiske som den sociale virkelighed betragtes som udtryk for menneskers konstruktionsarbejde (Rasborg 2009:352-355). Inden for dette kontinuum er indeværende speciale grundlæggende inspireret af den mere moderate tradition inden for socialkonstruktivismen – en retning, der af filosofen Finn Collin betegnes 'erkendelsesteoretisk konstruktivisme'. På den baggrund betragter vi det ikke som vores ærinde at afvise, at den fysiske virkelighed *er*, men snarere ideen om, at det i praksis er muligt at sondre mellem verden 'i sig selv' og menneskets opfattelse af den. En af grundpillerne inden for denne retning er netop forsøget på at afdække, at sociale fænomener, der tilsyneladende opfattes som 'naturlige', tværtimod er sociale konstruktioner skabt i kraft af individers tænkning, sprog og sociale praksis (Collin 2004:11-13). I sammenhæng hermed er én af hensigterne med indeværende speciale således også at anskueliggøre, at det 'gode' hhv. 'afvigende' forældreskab ikke er universelle, objektive størrelser, men tværtimod foranderlige forestillinger skabt af den kulturelle og sociale kontekst, de fremsiges i. I den forbindelse er det imidlertid væsentligt at fremhæve, at den konstruerede virkelighed ikke nødvendigvis *opfattes* som mindre virkelig. Snarere antages menneskers virkelighedsopfattelse i vidt omfang at være bestemmende for deres handlinger. Denne betragtning genfindes i det såkaldte Thomas-theorem, der lyder: "If men define situations as real, they are real in their consequences" (Merton 1957:475). Theoremet

anskueliggør således, at det er situationsdefinitionen, der er udslagsgivende for, hvordan mennesker handler i den sociale verden. Theorets analytiske styrke ligger dermed i påpegningen af, at bestemte definitioner og kategoriseringer får reelle konsekvenser. Om man faktisk kan tale om en 'objektiv' *virkelighed* er således efter vores opfattelse i bund og grund sagen uvedkommende: Hvad der er interessant, er langt snarere menneskets opfattelse af socialiteten. Denne pointe kan således anskues som et vægtigt argument for, hvorfor det er relevant at undersøge, hvordan tidligere beboere på Familiegården fremstiller og italesætter deres oplevelser på Familiegården. Desuagtet personalets intentioner, institutionelle formålsbeskrivelser eller politiske målsætninger, er det således – med henvisning til Thomas-teoremet – i sidste ende den enkelte beboers situationsdefinition, der tænkes at have konsekvenser for vedkommendes forvaltning af forældreskabet.

2.1.1 Det socialt konstruerede selv

Ved at anlægge et socialkonstruktivistisk blik på undersøgelsesfeltet er det ikke kun positivistiske opfattelser af sandhed og virkelighed, der gøres op med. Der er ligeledes tale om et opgør med en forestilling om et privat 'kerneselv'; en essentialistisk forståelse af selvet som en iboende og dybt rodfæstet størrelse, der er etableret én gang for alle. Idet vi undersøger den institutionelle konteksts indflydelse på udviklingen af forældreskabet abonneres i højere grad på en forståelse af selvet som socialt konstrueret og formbart. På den baggrund anskues selvet som en størrelse, der (gen)skabes i interaktion med omverdenen. I den forbindelse lader vi os bl.a. inspirere af sociologerne Jaber Gubrium og James Holstein, hvis ærinde netop er at bryde med forestillingen om, at der eksisterer et indre 'autentisk' selv, som er i stand til at modstå enhver social indvirkning, der kan påvirke, hvem det 'virkelig' er. De to sociologer stiller sig skeptiske over for forestillingen om det autentiske selv, fordi et sådan står i kontrast til det moderne samfund, der kendetegnes ved, at individerne dagligt skal agere i og forholde sig til en række forskellige sociale arenaer. I stedet er der tale om et mangefacetteret og foranderligt selv, og Gubrium og Jaber hævder på den baggrund, at:

”[T]he self is a thoroughly social structure. From the start and throughout its life, the self unfolds within society, never in some private space separate from it. [If] there is a personal self, it is not a private entity so much as it is a shared articulation of traits, roles, standpoints, and behaviours that individuals acquire through social interaction“ (Gubrium & Holstein 2001b:6)

Opgøret med tanken om et kerneselv er imidlertid ikke ensbetydende med, at individet fuldstændig vilkårligt kan fremstille sig selv. Individet er således underlagt en række *sociale* strukturer, som muliggør, påvirker og sætter begrænsninger for dets udfoldelsesmuligheder:

”The self is always crafted in the light of the social conditions and biographical particulars of one’s life. Images of self are accountable to features of our lives that others can see and interpret. They reflect the circumstances under which self-interpretation takes place. [...] Our identities must resonate with our community’s understandings of who and what individuals might possibly be” (Gubrium & Holstein 2001b:9)

Citatet tydeliggør den pointe, at identitet ikke er individets privateje, men i stedet resultatet af en konstruktionsproces, som gennemføres i konstant dialog med omgivelserne. Denne fortløbende dialog illustrerer netop, hvordan omgivelserne – herunder samfundsmæssige strukturer – markerer grænserne og fungerer som ’hylster’ for individets identitet. I indeværende speciale er dette perspektiv særligt relevant i forhold til at portrættere det identitetsarbejde, som forældrene på Familiegården udfører inden for den særlige institutionelle kontekst, som Familiegården udgør – et identitetsarbejde, der hele tiden formes og udfordres af denne specifikke kontekst.

2.2 Socialkonstruktivismens metodologiske konsekvenser: et interaktionistisk udgangspunkt

Som antydnet i ovenstående har de socialkonstruktivistiske antagelser en række konsekvenser for mødet med undersøgelsesfeltet og den efterfølgende analyse. Det præsenterede perspektiv på identitet betyder i sammenhæng hermed, at det ikke betragtes som muligt at få indsigt i den interviewedes private ’livsverden’ i interviewsituationen – ganske enkelt, fordi ideen om en sådan afvises. I stedet betragtes interviewet som udtryk for en dialog; en fælles, situeret meningsskabelse, der opstår i mødet mellem interviewer og de mennesker, der interviewes. Specialet hviler således på en opfattelse af, at vi som interviewere aktivt producerer og er medskabere af det empiriske materiale snarere end neutrale indsamlere af det. Det er i sammenhæng hermed ikke muligt at fralægge os de forforståelser, som vi møder feltet med til fordel for indtagelse af en ’objektiv’ position, ganske enkelt fordi der ikke er adgang til en sådan. Der er i stedet tale om, at de forudsætninger, vi møder feltet med, sætter rammerne for, hvad og hvordan ’noget’ kan vides. På den baggrund giver det heller ikke mening at anvende traditionelle validitets- og reliabilitetskriterier til vurdering og diskussion af den fremkomne videns kvalitet. Projektets fund skal således ikke

anskues som objektive eller reproducerbare sandheder, men snarere som udtryk for situeret viden; viden, som er afhængig af den historiske, kulturelle og sociale kontekst, den er fremkommet i. På baggrund af disse og lignende overvejelser lader vi os inspirere af en interaktionistisk variant af socialkonstruktivismen i generering og bearbejdning af specialets empiri. Dette perspektiv åbner op for, at analysegenstandens flertydighed og kontekstafhængighed – herunder vores aktive medvirken i tilblivelsen heraf – betones og gøres til genstand for selvstændig analyse. Her lader vi os bl.a. inspirere af Gubrium og Holstein samt sociologerne Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyer, der netop beskriver, hvordan interviewerens rolle i interviewsituationen *ikke* bør sidestilles med en 'søg-og-afdæk'-mission. Det er ganske enkelt ikke muligt for interviewerens at agere passivt i interviewsituationen og udelukkende afdække og indsamle allerede eksisterende viden, der er upåvirket af vedkommendes egen tilstedeværelse (Gubrium & Holstein 2003:13-14, Järvinen & Mik-Meyer 2005:15). I forlængelse heraf betragter vi, på linje med Gubrium og Holstein, ikke interviewpersonerne som passive individer, der rummer viden, som det er muligt at få adgang til blot ved at stille de 'rigtige' spørgsmål i interviewsituationen (Gubrium & Holstein 2001a:13). Tværtimod må interviewpersonerne anskues som *aktive* producenter, og snarere end som afspejlinger af et 'indre selv', skal interviewpersonernes svar betragtes som *accounts*. Accounts henviser i denne sammenhæng til de fortællinger eller fremstillinger, ud fra hvilke interviewpersonerne skaber mening, forklarer, retfærdiggør og beskriver det, der er omdrejningspunktet for interviewet (Baker 2003:399, Espersen 2010:48). I interviewsituationen præsenteres forskeren således ikke for et 'uformidlet' eller 'essentielt' selv, men snarere for et 'foretrukket selv'. Inden for en interaktionistisk forståelsesramme, er det derfor en væsentlig pointe, at interviewet ikke kun udtrykker interviewpersonens holdninger og erfaringer, men også vedkommendes (og interviewerens!) sociale identitet og sociale fremstillingsstrategier. Interviewsituationen må derfor anskues som et møde, hvor mindst to sæt forudsætninger, holdninger og interesser påvirker og brydes med hinanden, hvorfor der er tale om en situation, hvor såvel interviewerens som interviewpersonen aktivt influerer på den fortælling, der skabes (Järvinen 2005:29-30). Dette bringer os videre til det videnskabsteoretiske ståstedets betydning for bearbejdning af empirien. At et interview ikke kun omhandler holdninger, erfaringer og handlinger, men også er udtryk for social identitet og sociale strategier betyder, at det er væsentligt ikke kun at have fokus på meningsindhold (*hvad* den interviewede udtaler), men også på meningsproduktion (*hvordan* den interviewede udtaler det) såvel i produktionen af det empiriske materiale som i

bearbejdningen heraf. Med inspiration fra Järvinen (Järvinen 2005:39-40) vil vi derfor løbende forholde os til følgende:

Fortællingens *indhold*: Hvad fortæller interviewpersonen om interviewets omdrejningspunkt – nemlig at praktisere sit forældreskab i en institutionel kontekst?

Fortællingens *funktioner*: Hvilke sociale strategier benytter interviewpersonen sig af – hvilke former for indtryksstyring kommer frem i interviewmaterialet såvel fra interviewpersonen som fra interviewere? Er der selv- og/eller omverdensfremstillinger i interviewet, der indikerer, at interviewpersonen føler sig sat 'på prøve' og uhensigtsmæssigt positioneret af os, og hvordan influerer dette i så fald på interviewet?

Fortællingens *kontekst*: Fokus på relationen mellem interviewpersonens fortælling, socialt tilhørsforhold og kulturelle forestillinger og diskurser omkring forældreskab og normer herfor.

Med denne fremgangsmåde er det vores formodning, at vi bliver i stand til at sætte fokus på såvel meningsindhold som meningsproduktion i forhold til forældreskabspraksis. På den måde undgår vi forhåbentligt at falde i den fælde, der indebærer, at virkeligheden måske nok betragtes som en konstruktion i teorien, men at blikket for det konstruerede forsvinder i generering og analyse af det empiriske materiale.

2.3 Adaptiv teori: at bygge bro mellem teori og empiri, induktion og deduktion

Den konstruktivistisk-interaktionistiske forståelse af videnstilblivelse influerer ligeledes på måden, hvorpå vi betragter vekselvirkningen mellem teori og empiri. Vi opfatter således den traditionelle sondring mellem induktion og deduktion som uhensigtsmæssig, hvorfor vi i stedet argumenterer for anvendelse af en alternativ tilgang i form af *adaptiv teori*. I modsætning til induktion, hvor der på baggrund af tilbagevendende empiriske observationer, sluttes fra det partikulære (de empiriske observationer) til det generelle (teori) og deduktion, hvor slutningsrationalet vendes om, repræsenterer adaptiv teori et midtersøgende alternativ, der efter vores opfattelse bedre indfanger og beskriver, hvordan størstedelen af det samfundsvidenskabelige arbejde (herunder indeværende speciale) faktisk bedrives – nemlig som udtryk for en konstant vekselvirkning og et kontinuerligt samspil mellem teori og empiri.

Adaptiv teori betragtes netop som en tilgang, der bygger bro mellem et teoritestende (deduktivt) og et teorigenererende (induktivt) udgangspunkt. Ophavsmanden til tilgangen er

sociologen Derek Layder, hvis ekspliciterede formål med udviklingen af den adaptive teori er forsøget på at ophæve den dikotome tænkning, der traditionelt medfører en skarp skelnen mellem henholdsvis induktion og deduktion, objektivitet og subjektivitet, aktør og struktur samt mikro- og makroniveau:

”Adaptive theory uses both inductive and deductive procedures for developing and elaborating theory [...] It embraces both objectivism and subjectivism in terms of its ontological presuppositions [...] It focuses on the multifarious interconnection between human agency, social activities and social organization” (Layder 1998:133)

Med påpegning af behovet for en tilgang, der åbner forskerens øjne for det hensigtsmæssige i at forene induktion og deduktion, spores en reference til sociologen C.W. Mills’ betragtning om, at empiriske data er blinde uden teori, og teori er indholdsløs uden data (Mills 2000).

Inspireret af Mills’ betragtning og Layders adaptive teori har vi i indeværende speciale tilstræbt, at empirien forankres og nuanceres teoretisk *samtidig* med, at vi bestræber os på at anvende teoriapparatet med lydhørhed og sensitivitet over for det empiriske materiale, så dette ikke drukner som følge af overdreven og urimelig teoretisering. I praksis er vi gået til empiriindsamlingen med en teoretisk ballast, som har anvist en bestemt vej. Vi har således indledningsvist orienteret os i en række teoretiske perspektiver, som har inspireret til specialets *orienterende begreber* (Layder 1998:101). De orienterende begreber har efterfølgende tjent som inspiration til de anvendte interviewguides. Ifølge Layder udgør denne overvejende teoretiskstyrede indgang til det videnskabelige arbejde ikke et problem, fordi det betragtes som en uomgængeligt faktum, at samfundsforskeren *aldrig* træder teoretisk uanfægtet ind i et empirisk felt (Layder 1998:150). Layders centrale pointe er snarere, at teorier ikke bør betragtes som udtryk for uforanderlige, ubetvivlelige sandheder, men at de tværtimod kan og bør justeres og modificeres som konsekvens af den genererede empiriske viden.

I indeværende speciale har vi med inspiration fra Layder ladet de orienterende begreber fungere som indledende indfaldsvinkler på empirien og mulige retningslinjer for det videre empiriske arbejde. Med henvisning til specialets problemformulering, hvor det institutionaliserede forældreskab gøres til genstand for analyse, betragtes følgende begreber som orienterende for interview- og observationsguidens udformning⁵ og det efterfølgende analytiske arbejde:

- Produktiv magt

⁵ Eksempler på operationaliseringer genfindes i afsnit 2.5.1.

- Institutionel tilpasning og institutionelle identiteter
- Forældreskabsnormer

Begrebet om produktiv magt er udledt fra Foucaults analyser af magtens forskellige udtryksformer, mens begrebet 'institutionel tilpasning' stammer fra Goffmans typologi over institutionelt betingede tilpasningsstrategier. Gubrium og Holstein bidrager med begrebsliggørelsen af institutionelle identiteter, mens en kulturhistorisk analyse af skiftende tiders forældreskabsidealer bidrager med en anskueliggørelse af foranderlige forældreskabsnormer og disse normers betydning for, hvordan 'det afvigende forældreskab' defineres og kategoriseres – herunder hvordan normerne afspejles i den samfundsmæssige tilgang til denne forældregruppe i form af formaliseret social kontrol⁶.

Med anvendelse af ovenstående orienterende begreber gives vi på den ene side mulighed for at opnå og videreformidle teoretiske forståelser af empirien, mens vi på den anden side bibeholder muligheden for at forfølge nye interessante, empiriske spor – også i tilfælde, hvor disse ikke umiddelbart lader sig analysere eller forstå med de prædefinerede orienterende begreber. Dette foranlediger også, at vi forbeholder os ret til løbende at inddrage alternative teoretiske begreber i analysen, når sådanne vurderes at kunne styrke analysens gyldighed.

Af ovenstående skulle gerne fremgå, at vi ikke abonnerer på deduktion eller induktion i begrebernes rene former. Af samme årsag vil de teorier, som de orienterende begreber stammer fra, heller ikke blive underlagt stringent, deduktiv hypotesetestning, ligesom der ikke lægges op til at generere ny teori. Snarere betragtes de orienterende begreber som en art rammeteori, der operationaliseres og fungerer som inspiration til specialets interview- og observationsguide, og

⁶ De orienterende begreber – omend adskilte af formidlingsmæssige hensyn – refererer i flere tilfælde til hinanden. Her kan nævnes, at Foucault i sine magtanalyser i vid udstrækning forholder sig til gældende normers betydning, mens Goffmans institutionelle tilpasningsstrategier ikke kan adskilles fra spørgsmålet om magt.

2.4 Metodiske overvejelser

I det følgende præsenteres de mere praksisnære metodiske overvejelser i forbindelse med produktionen af det empiriske materiale, som indeværende speciale er funderet på. Endvidere diskuteres de konsekvenser, som de metodiske valg har for specialets udformning og de konklusioner, der kan drages på baggrund heraf.

2.4.1 Rekruttering af interviewpersoner: at få adgang til et 'sårbart' felt

Forud for rekrutteringsprocessen er det vores formodning, at det aktuelle undersøgelsesfelt er vanskeligt at få adgang til. Dette skyldes ikke en forventning om, at familiedøgninstitutioner er uinteresserede i den givne problemstilling, men snarere en formodning om, at sådanne institutioner kan have ressourcemæssige udfordringer, som kan blokere for en eventuel samarbejdsinteresse. En anden formodet hindring er, at familier på familiedøgninstitutioner karakteriseres som socialt udsatte med komplekse problemstillinger, hvorfor personalet ud fra de bedste intentioner kan have ønske om at skærme dem fra udefrakommendes interesse. Allerede i begyndelsen af specialeforløbet viser det sig dog, at adgangen til feltet tilsyneladende bliver lettere end antaget. Familiegården, som er den første institution, vi kontakter⁷, er således umiddelbart interesseret i at indgå et samarbejde.

Familiegården er en socialpædagogisk familiedøgninstitution, der modtager forældre og børn fra hele landet. Institutionen er normeret til fire-seks familier, som typisk er bosiddende på institutionen i omkring tre måneder. Personalet består af en afdelingsleder, otte socialpædagoger, en psykolog samt øvrigt personale i form af køkken- og rengøringspersonale, pedeller og nattevagter. Hver familie har ét til to værelser til rådighed, mens køkken, stue, bade- og toiletfaciliteter deles med en anden familie. Familiegården har et centralt køkken, som laver aftensmad, ligesom ansat personale varetager rengøring på fællesområderne. Den øvrige rengøring har beboerne ansvaret for, ligesom de selv skal sørge for at vaske tøj og handle til øvrige måltider og andre fornødenheder.

⁷ Familiegården kontaktes, idet den tidligere har ladet sig evaluere. På den baggrund formoder vi, at det er en institution, der kan være interesseret i at blive klogere på egen praksis.

Afdelingslederen gør det imidlertid klart, at hun ikke kan garantere, at et tilstrækkeligt antal beboere har lyst til at deltage. For at fremme interessen for deltagelse tilbydes vi at deltage i Familiegårdens sommerfest – en årligt tilbagevendende begivenhed på institutionen, hvor personale samt nuværende og tidligere beboere inviteres til et eftermiddagsarrangement i uformelle rammer. Vi takker ja og ser en række fordele ved dette: Først og fremmest muligheden for selv at fremlægge vores ideer og tanker over for beboerne og dermed have indflydelse på, hvordan formålet med specialet fremlægges. Herudover giver sommerfesten mulighed for at hilse på beboerne, ligesom de får lejlighed til at møde os. På trods af flere oplagte fordele ved at deltage i sommerfesten, gør vi os imidlertid også overvejelser omkring det forhold, at sommerfestens deltagere primært tænkes at bestå af beboere (nuværende og tidligere), der er overvejende positivt stemt overfor og mener at have haft (en vis) gavn af opholdet på Familiegården, ligesom det sandsynligvis er de mest ressourcestærke, som har overskud og lyst til at deltage i arrangementet.

Forud for sommerfesten gør vi os mange overvejelser omkring, hvordan specialet skal præsenteres. I samråd med afdelingslederen beslutter vi os for en meget kort præsentation af formålet med specialet for at skabe klarhed over, hvad det i praksis kræver af familierne at deltage. Derudover er det væsentligt for os at indskærpe over for de potentielle deltagere, at de er eksperterne på feltet, og at det derfor er deres refleksioner, vi er interesserede i at få indblik i. Undervejs understreger vi desuden, at vi hverken repræsenterer Familiegården eller andre offentlige myndigheder, og at beboernes eventuelle medvirken derfor ikke får betydning for deres videre sagsbehandling eller på anden måde indgår i en faglig/socialpædagogisk vurdering af dem som forældre. Dette er væsentligt for os at fastslå, idet vi antager, at en sådan (mis)tro ellers vil kunne udgøre en barriere for deltagelse for flere af beboerne.

Forud for præsentationen er vi bevidste om, at vi balancerer på en knivsæg: På den ene side har vi et ønske om at præsentere formålet med specialet kort og præcist. Det er således vores ønske at af-akademisere specialet over for tilhørerne for at fange deres interesse og gøre formålet klart og nærværende. Heri ligger også et forsøg på at komme på bølgelængde med beboerne for at illustrere, at deres eventuelle medvirken ikke vil indebære kontrol af dem som forældre. På den anden side ønsker vi ikke, at dette skal resultere i forældrenes oplevelse af, at de bliver talt ned til. Efterfølgende er det vores opfattelse, at vi formår at balancere disse to hensyn, idet vi oplever, at størstedelen af sommerfestens deltagere er positivt indstillet over for præsentationen, hvilket også bekræftes af det deltagende personale. Efterfølgende tilbydes vi at deltage i festen, hvilket giver yderligere mulighed for at hilse på og indgå i uformel snak med både nuværende og tidligere

beboere. Det er vores vurdering, at dette bidrager til yderligere afdramatisering af specialet, og deltagelsen i festen resulterer således også i, at otte tidligere beboere (herunder to par) vælger at indgå som interviewpersoner. I forbindelse med efterfølgende besøg på Familiegården giver yderligere to beboere tilsagn om, at de vil medvirke til interviews. Trods gentagne forsøg lykkes det os imidlertid ikke at få afviklet disse to interviews pga. manglende fremmøde fra beboerne. Sammenlagt gennemføres derfor fem interviews (herunder et par-interview) med tidligere beboere samt et interview med et par, der har gennemgået et ambulantly forløb på Familiegården. I alt indvilger seks kvinder og to mænd i at lade sig interviewe. I nedenstående følger en kort præsentation af de otte interviewpersoner:

2.4.2 Præsentation af interviewpersoner

Anna er 22 år og har en datter på knap to år. Anna læser i dag på en erhvervsuddannelse.

Anna og hendes daværende kæreste og far til datteren henvises til Familiegården straks efter datterens fødsel, fordi parret har et stort hashmisbrug forud for Annas graviditet. Herudover er begrundelsen for den kommunale henvisning til Familiegården, at Anna er vokset op i en familie med alkoholmisbrug, og at det ikke vurderes, at hun har tilstrækkelig støtte fra sit netværk til at kunne løfte opgaven som mor. Anna er selv imod opholdet, men indvilger i at flytte ind, da hun ellers frygter, at datteren tvangs fjernes. Under opholdet på Familiegården vælger Anna at gå fra sin kæreste, som hun i dag kun har meget begrænset kontakt med. Hun bor på Familiegården i syv måneder, før hun flytter i egen bolig med sin datter. Datteren er i dag i en aflastningsfamilie seks døgn om måneden.

Rikke er 27 år, uddannet og mor til en datter på otte måneder. Rikke er i dag på barsel, men planlægger herefter at påbegynde et uddannelsesforløb.

Rikke og hendes kæreste og far til datteren henvises til Familiegården af den kommunale sagsbehandler, fordi parret forud for graviditeten har haft et stof- og alkoholmisbrug i varierende omfang gennem de seneste 10 år. Rikke er desuden selv vokset op i en familie, hvor stedfaren har haft et alkoholmisbrug. Rikke er indledningsvist skeptisk over for opholdet på Familiegården, men beslutter sig hurtigt for at indgå i et samarbejde med den kommunale sagsbehandler med det formål at kunne beholde datteren efter endt ophold. Umiddelbart inden indflytning på Familiegården genoptager Rikkes kæreste sit alkoholmisbrug, hvorfor han alligevel ikke kan indskrives sammen med den øvrige familie. Rikke og datteren udskrives fra Familiegården efter et forløb på fem uger,

og Rikke bor i dag alene med sin datter. Hun har dog fortsat kontakt til datterens far i de perioder, hvor han er afholdende. Rikke modtager ugentlige besøg af en kommunal familiebehandler.

Maria er 25 år og har en datter på halvandet år. Hun har en gymnasial uddannelse og arbejder på en cafe. Maria har en dansk far og en mor, der stammer fra et andet land i Norden, hvor Maria også er opvokset. Under Marias barndom har hendes mor et voldsomt alkoholmisbrug.

Efter datterens fødslen udvikler Maria en fødselsdepression og har som følge heraf vanskeligt ved at tage sig af barnet. Maria bor på daværende tidspunkt sammen med datterens far, men han er ofte fraværende pga. arbejde, hvorfor hun i lange perioder er alene om at varetage datterens omsorg. Maria henvender sig til sin praktiserende læge, hvorefter hun sættes i behandling for sin depression og modtager flere besøg fra et særlig nedsat kommunalt småbørnsteam, der arbejder med udsatte og sårbare unge. I forlængelse heraf henvises familien til Familiegården. Sammen med kæresten flytter Maria og datteren således ind, da datteren er omkring tre måneder. Herefter begynder Maria langsomt at få det bedre. Under opholdet på Familiegården forlader hun kæresten, fordi han tilsyneladende har et aktivt stofmisbrug. Efter omkring tre måneder udskrives Maria sammen med datteren. I en periode herefter modtager Maria hver fjortende dag besøg fra et kommunalt støtteteam, men da det vurderes, at hun er i stand til selv at passe datteren, afsluttes sagen.

Louise er 19 år gammel og har en søn på et år. Louise er på barsel, men planlægger herefter at påbegynde en HF-uddannelse.

Louises graviditet er ikke planlagt, og hun har aldrig været i et forhold med barnets far. Louise har heller ikke i dag kontakt til barnets far, som har et alkoholmisbrug. Det er med henvisning til, at Louise er vokset op med en alkoholiseret far og har været anbragt uden for hjemmet, at den kommunale sagsbehandler ønsker Louise indskrevet på Familiegården. Da Louise imidlertid modsiger sig dette, aftales det i stedet, at hun efter fødslen flytter hjem til sin far og modtager besøg af en kommunal kontaktperson to gange dagligt. Kort herefter vurderes det dog, at der er behov for mere intensiv støtte, hvorfor der tilknyttes en kommunal medarbejder ca. 12 timer dagligt. I samme periode gennemføres en forældrekompetence-undersøgelse⁸, som konkluderer, at

⁸ En forældrekompetenceundersøgelse iværksættes af de kommunale myndigheder for at vurdere forældres evne til at tage vare på deres barn. Kommunen foretager en forældrekompetenceundersøgelse ift. vordende forældre, såfremt deres problemer vurderes af en karakter, hvor der kan være behov for at iværksætte en indsats umiddelbart efter fødslen. Dette for så tidligt som muligt at vurdere ressourcer og problemer i familien, så kommunen kan iværksætte, hvad der anses for at være den rigtige og tilstrækkelige foranstaltning allerede ved – eller eventuelt forud for – barnets fødsel. I Socialstyrelsens retningslinjer for

Louise har begrænsede forældrekompetencer, men at hun formår at tage imod vejledning, og at der derfor er potentiale til, at hun med støtte kan komme til at varetage forælderrollen. Efter yderligere to måneder henstiller sagsbehandleren igen, at Louise indskrives på Familiegården, hvilket hun indvilger i. Efter et ophold på tre måneder udskrives Louise og sønnen til eget hjem, hvor de nu udelukkende modtager besøg fra den kommunale sundhedsplejerske.

Isabella og Lars er hhv. 19 og 20 år, samlevende, og forældre til en datter på et år. Isabella er i øjeblikket på offentlig forsørgelse, men planlægger efterfølgende at påbegynde et 10. klasses forløb. Lars holder i øjeblikket pause fra en uddannelse på Teknisk Skole, men påregner at genoptage denne snarest.

Isabella og Lars er begge vokset op i familier med alkoholmisbrug og har af flere omgange været anbragt uden for hjemmet. Forud for Isabellas graviditet har Lars desuden et hashmisbrug. På baggrund heraf samt med henvisning til parrets unge alder beslutter den kommunale sagsbehandler, at Isabella og Lars skal gennemgå en forældrekompetenceundersøgelse. På baggrund af resultaterne herfra indstilles til, at datteren tvangsfjernes⁹ umiddelbart efter fødslen. Kort efter fødslen beslutter Børn- og Ungeudvalget i parrets hjemkommune imidlertid at afvise indstillingen og hjemgive datteren under forudsætning af, at familien indskrives på Familiegården. Efter seks måneder udskrives familien til eget hjem med intensiv støtte fra en kommunal familiebehandler 30 timer ugentligt. Familien får i dag besøg af familiebehandleren en gang om ugen.

Nina og Jesper er henholdsvis 23 og 37 år, samlevende, og forældre til en datter på et år. Nina er i dag på barsel, men planlægger efterfølgende at færdiggøre sin skolegang på en specialskole for unge med psykiske problemer. Jesper er uddannet og beskæftiget inden for håndværkerbranchen.

Jesper er vokset op med sin mor og bror og betegner opvæksten som stabil og tryk. Nina, derimod, er vokset op i en familie, hvor faren har haft et alkoholmisbrug og moren flere slagtilfælde. Nina anbringes på denne baggrund uden for hjemmet som tiårig, og det fremgår, at hun i børne- og teenageårene udvikler flere psykiske lidelser – herunder ADHD. Nina føder parrets

forældrekompetenceundersøgelser angives, at disse bør gennemføres ved brug af flere metoder, herunder forældresamtale, børnesamtale, observationer af forældre-barn-samspil samt eventuelt gennemførelse af relevante psykologiske test, som f.eks. IQ-test (Ankestyrelsen 2012, www.socialstyrelsen.dk).

⁹ Tvangsfjernelse af et barn kræver en indstilling fra de kommunale sagsbehandlere. Disse har dog ikke myndighed til at træffe den endelige beslutning, som i stedet træffes af det kommunale Børn- og Ungeudvalg, der består af en dommer fra den lokale byret, to politikere samt to børnesagkyndige (www.tvangsfjernelse.dk).

datter en måned før tid, og da datteren er lille af vækst indlægges familien på hospitalets neonatalafdeling. På baggrund af Ninas opvækst, hendes psykiske lidelser og hospitalspersonalets observationer af familien under indlæggelsen besluttet det, at familien skal gennemgå en forældrekompetenceundersøgelse. Denne skal dels foretages i parrets hjem af personale fra Familiegården, dels indskrives Nina (med datteren) i ambulant behandling på Familiegården med mødepligt fire gange ugentligt. På baggrund af forældrekompetenceundersøgelsen erklæres parret egnede som forældre. Familien har i dag afsluttet den ambulante behandling, men modtager fortsat støtte i hjemmet på ugentlig basis.

Foruden interviewene med de otte tidligere beboere gennemføres interviews med Familiegårdens afdelingsleder samt to socialpædagoger. Disse interviews har dels til hensigt at bidrage med faktuelle forhold omkring institutionen, dels at få indblik i hverdagen på Familiegården samt det behandlingsmæssige arbejde, herunder forholdet mellem undersøgelse, vejledning og intervention set fra et medarbejdersynspunkt. Endelig er formålet at få indblik i, hvilke forældreskabsnormer og –diskurser, der formidles institutionelt. De tre medarbejderinterviews er ikke bærende for specialet, men vi mener, at medarbejdernes perspektiver beriger, nuancerer og udfordrer det resterende empiriske materiale og dermed bidrager gunstigt til belysning af specialets problemstilling.

2.4.3 Interviewpersonernes betydning for specialets fund

Som beskrevet overraskes vi positivt over, at adgangen til feltet ikke viser sig nær så vanskelig som antaget. Det er imidlertid væsentligt at slå fast, at der heller ikke har været tale om, at vi frit har kunnet vælge blandt et utal af interviewdeltagere. Således har deltagerudvælgelse på baggrund af prædefinerede inklusions- og eksklusionskriterier heller ikke været mulig. I stedet har vi været pragmatiske og interviewet samtlige, der har meldt sig som deltagere¹⁰. Alle gode intentioner til trods bliver resultatet således, at vi efterfølgende må reflektere over det samlede interviewfelt: Hvem endte vi med at få i tale, og hvad kan siges at karakterisere denne gruppe? Denne strategi står i modsætning til intentionen om på forhånd at ville definere egnede interviewpersoner. Et konkret eksempel på, at tingene ikke altid forløber, som vi har planlagt, er, at vi ikke har haft mulighed for at gennemføre interviews med *nuværende* beboere på Familiegården. At vi

¹⁰ Dette tydeliggøres bl.a. af, at vi gennemfører interview med et par, der ikke har boet på Familiegården, men som udelukkende har modtaget ambulant behandling. Dette par adskiller sig markant fra resten af interviewdeltagerne, men er alligevel medtaget dels med tanke på det begrænsede antal interviewpersoner, dels på baggrund af en vurdering af, at parret bidrager med relevante refleksioner, der nuancerer specialets analytiske fund.

udelukkende har gennemført interviews med *tidligere* beboere, har således betydet, at vi har måtte revurdere og justere den oprindelige problemstilling. De medvirkende interviewpersoners karakteristika har nemlig foranlediget, at det kun i begrænset omfang har været muligt for os at få indblik i *umiddelbare* beskrivelser af, hvordan det er at være beboer på Familiegården – ikke mindst set i lyset af den formodede usikkerhed omkring, hvorvidt beboerne får lov at beholde deres børn. Vi kan således primært tilgå problemstillingen retrospektivt og få indblik i forældrenes *efterfølgende* refleksioner over denne usikkerheds indflydelse på forældreskabspraksissen. Her er det ligeledes væsentligt at nævne, at samtlige interviewede har fået deres børn med hjem efter opholdet på Familiegården. På den baggrund kan interviewpersonerne til en vis grad siges at have fået blåstemplet deres forældreskabspraksis, hvilket muligvis afstedkommer, at de har en mere positiv oplevelse af opholdet og udbyttet heraf end forældre, hvis ophold resulterer i en (tvangs)fjernelse. Dette forbehold er væsentligt at have for øje i analysen af det indsamlede empiriske materiale og for rækkevidden af de konklusioner, der drages på baggrund heraf.

2.5 Det semistrukturerede interview som metode

Som udgangspunkt for empirigenereringen har vi fundet inspiration i det kvalitative livsverdensinterview, som dette udlægges af psykologiprofessoren Steinar Kvale. Det kvalitative interview kan ifølge Kvale betragtes som en professionel, organiseret samtale, der tilvejebringer viden om en specifik problemstilling og defineres på den baggrund som ”et interview, der har til formål at indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden med henblik på at fortolke betydningen af de beskrevne fænomener” (Kvale 1994:19). Det kvalitative interview betragtes som velegnet til at få adgang til det vi, med reference til Järvinen, kalder fortællingens *indhold*, dvs. det interviewpersonerne *siger* om det institutionaliserede forældreskab. Samtidig er det imidlertid væsentligt for os at fastslå, at vi i interviewsituationen ikke opfatter det som muligt at fungere som neutrale indsamlere af viden og passivt ”indhente beskrivelser af den interviewedes livsverden”, som Kvale foreskriver. Kvales livsverdensinterview er således mindre velegnet til at sætte fokus på fortællingens funktioner og kontekst, herunder forskerens aktive medvirken i interviewets tilblivelse. For at imødegå overvejelser som disse er det produktivt at anlægge et mere interaktionistisk blik på undersøgelsesfeltet og analysere interviewmaterialet ud fra denne optik.

2.5.1 Interviewguiden: udarbejdelse og operationaliseringer

I forbindelse med udarbejdelsen af de anvendte interviewguides (bilag 1, 2, 4 og 5) har vi gjort os en række overvejelser omkring operationalisering af de teorier og teoretiske begreber, som vi forud

for empiriindsamlingen har haft interesse i at bringe i spil. Det skal her fremhæves, at de teorier, hvorfra de orienterende begreber stammer, udgør en art rammeteorier, som den senere analyse i udgangspunktet tænkes forankret i. Særligt Foucaults magtperspektiv og den kulturhistoriske analyse af forældreskabet har – med henvisning til deres mere makroorienterede udgangspunkt – en rammesættende funktion i analysen. Disse har således til hensigt at anskueliggøre dels hvilke (forældreskabs)normer, der synes at være på spil i nutidens samfund, dels belyse under hvilke forudsætninger praktiseringen af forældreskabet udspiller sig på en institution som Familiegården. Som eksempel på hvordan vi har tilstræbt at operationalisere Foucaults begreber om 'disciplinær'- og 'pastoralmagt', beder vi bl.a. de interviewede forældre beskrive deres oplevelse af konkrete episoder, hvor personalet er kommet med anvisninger til eller direkte har grebet ind i samværet mellem forældre og barn. For at belyse magtperspektivet fra en anden vinkel spørger vi endvidere medarbejderne om, hvorvidt de i det praktiske arbejde skelner mellem hhv. at *undersøge* og *vejlede* forældrene samt hvordan de håndterer beboere, som udviser særlig stor modstand mod opholdet.

Som eksempel på operationalisering af det goffmanske begreb 'totalinstitution', beder vi forældrene om at beskrive en typisk dag på Familiegården, samt hvordan en sådan adskiller sig fra hverdagen uden for institutionens mure. For at belyse forældrenes tilpasningsstrategier spørger vi bl.a. om, hvorvidt der er forskel på, hvordan de har ageret over for deres børn under personalets tilstedeværelse i sammenligning med, når de var alene, samt hvordan de i praksis reagerede på personalets råd og vejledning.

Begrebet 'institutionel identitet' (Gubrium og Holstein) er bl.a. forsøgt operationaliseret ved at spørge til forældrenes tidligere kontakt og oplevelser med de sociale myndigheder. Ligeledes spørges medarbejderne om, hvilken viden de har om forældrene forud for ankomsten og hvordan denne viden bringes i spil i arbejdet.

Som afsæt for at anskueliggøre normer for forældreskabspraksis hos såvel beboere som personale spørger vi bl.a. til forestillinger, forældrene måtte have gjort sig forud for barnets fødsel om hvilken forælder, de gerne ville være. Herudover beder vi dem beskrive hhv. en 'god' og en 'dårlig' forælder. Ligeledes beder vi personalet opstille en række karakteristika for den 'gode forælder', ligesom vi spørger ind til hvilke forældrekompetencer, de tilstræber at formidle til Familiegårdens beboere.

Det er vores overordnede indtryk, at operationaliseringerne har muliggjort, at relativt komplekse teoretiske begreber er blevet oversat til tilgængelige og forståelige spørgsmål. På den baggrund vurderes det, at vi står tilbage med et differentieret og indholdsrigt empirisk materiale,

som forholder sig til det teoretiske begrebsapparat og muliggør belysning af projektets problemstilling fra forskellige vinkler.

2.5.2 Interviewpersonerne som rutinerede fortællere

I et forsøg på at sikre en tillidsfuld atmosfære har vi ladet interviewpersonerne bestemme lokationen for interviewene. Dette har resulteret i, at samtlige interviews er gennemført i interviewpersonernes hjem. Under samtlige interviews har vi begge været til stede. Dette opfattes som produktivt for det analytiske arbejde, idet vi har kunnet supplere hinanden undervejs og sikre, at samtlige temaer blev berørt og relevante opfølgende spørgsmål stillet.

Forud for interviewene gør vi os overvejelser omkring interviewpersonernes forudsætninger for at svare nuanceret og uddybende på vores spørgsmål. Dette skyldes, at interviewpersonerne kan betragtes som del af en sårbar eller udsat gruppe, og at opholdet på Familiegården kan anskues som en vanskelig og usikker periode, det kan være svært at sætte ord på. I praksis viser sådanne bekymringer sig imidlertid overflødige. Vi oplever under stort set samtlige interviews, at interviewpersonerne villigt deler ud af deres erfaringer og gør sig en række refleksioner over opholdet på Familiegården. Sammen med en forholdsvis lang interviewguide foranlediger interviewpersonernes villighed til at udfolde deres perspektiver og refleksioner, at størstedelen af interviewene varer omkring to timer. En mulig forklaring herpå kan være, at stort set samtlige interviewede gennem en årrække har været i hyppig kontakt med de sociale myndigheder (bl.a. socialrådgivere, pædagoger på diverse opholdssteder, kommunale kontaktpersoner, mv.). Dette betyder muligvis, at interviewpersonerne er rutinerede i at skulle forholde sig til en række spørgsmål om deres liv, herunder potentielt følsomme og nærgående forhold. En sådan pointe illustreres i følgende interviewuddrag, hvor interviewpersonen Rikke bliver bedt om at beskrive, hvordan hun oplevede et såkaldt statusmøde¹¹ på Familiegården:

“Jamen, jeg har jo alligevel prøvet det mange gange, jeg har været i døgnbehandling to gange for stofmisbrug, så har jeg jo prøvet det her med diverse kommunefolk, og nu har det så ikke handlet om et barn før, men jeg har jo prøvet alt det her, diverse instanser så mange gange,

¹¹ Et statusmøde er et møde med deltagelse af medarbejdere fra Familiegården, den kommunale sagsbehandler samt en konkret familie og eventuelt pårørende. Til statusmøderne gennemgås familiens udvikling, ligesom det diskuteres, hvilke fokuspunkter, der fremover skal arbejdes med.

men, altså, det er jo noget med, hvordan går det, og hvad har man af tanker og forventninger”
(Rikke:67)¹²

I uddraget beskriver Rikke, at hun gentagende gange har siddet i situationer, hvor hun har skullet sætte ord på oplevelser, tanker og forventninger omkring private livsforhold. Dette synes at foranledige, at hun har opbygget en fortrolighed med og øvelse i at tage del i samtaler med hendes liv som omdrejningspunkt. Interviewpersonernes generelle villighed og evne til at svare reflekterende på vores spørgsmål synes på den baggrund at kunne kædes sammen med, at der ikke er tale om uprøvede ’fortællingsnovicer’, men snarere relativt rutinerede fortællere – i hvert fald hvad angår de temaer, der er omdrejningspunktet for vores interview.

2.6 Observationer på Familiegården

Foruden interviewene med medarbejdere og tidligere beboere på Familiegården har vi haft mulighed for at observere arbejdet på institutionen i sammenlagt fire dage; to dage hver¹³. Så få observationsdage kan næppe betragtes som et egentligt feltarbejde, da vi kun har haft meget kortvarig og overfladisk kontakt med feltet. Vi betragter imidlertid alligevel muligheden for at følge arbejdet på Familiegården som berigende for specialeprocessen. Observationerne har således givet os et indblik i perspektiver, som interviewene ikke er velegnede til at belyse – og omvendt. På den baggrund kan siges, at observationerne har bidraget med information om hvem, der gør hvad med hvem, hvorhenne og hvornår, men ikke *hvorfor* de involverede agerer, som de gør (Prieur 2002:153).

Forud for dagene i felten gør vi os en række overvejelser omkring hvilken rolle, vi skal indtage, og hvordan vi i praksis skal agere under observationerne. Vi finder her inspiration i sociologen Raymond Golds typologi over typiske observatørroller. Der er tale om et kontinuum, der strækker sig fra ’den totale deltager’, ’deltageren som observatør’, ’observatøren som deltager’ og endelig ’den totale observatør’. De forskellige roller er – som titlerne indikerer – afspejlinger af, i hvor høj grad observatøren involverer sig i det felt, som observeres (Gold 1958:219-221). Gold fremhæver, at de mest involverende roller kræver en intens og langvarig kontakt til feltet, mens de mere distancerede roller ofte baserer sig på mere sporadisk feltkontakt. Forud for observationernes begyndelse beslutter vi os for at indtage rollen som observerende deltagere og således lægge vægten på det observerende aspekt. Dette skyldes bevidstheden om den kortvarige kontakt til feltet, som ganske simpelt ikke muliggør, at vi kan blive en ’naturlig’ eller relativt ubemærket del af

¹² Transskriptioner af samtlige interviews med forældre findes i bilag 6.

¹³ Observationsnoter findes i bilag 8.

hverdagslivet på institutionen. Herudover forhindrer det begrænsede antal observationsdage, at vi kan udforme en analyse af de sociale interaktioner, som vil kunne yde feltets kompleksitet retfærdighed. I tillæg hertil forhører vi os hos personalet omkring, hvordan de foretrækker, at vi agerer, mens vi er på Familiegården. Personalet ytrer i den forbindelse ønske om, at vi er så lidt deltagende som muligt, så det i videst mulig omfang sikres, at planlagte aktiviteter kan gennemføres uforstyrret af vores tilstedeværelse. Dette medfører, at vi ikke kan indtage en hvilken som helst rolle. På baggrund af de opridsede forhold er vores intention således at agere som observerende deltagere og dermed holde os i baggrunden i situationer med interaktion mellem personale og beboere, men samtidig være nysgerrigt spørgende i situationer, hvor vi f.eks. er alene med personalet.

Forud for observationerne udarbejder vi en observationsguide (bilag 3), der har til formål at skærpe vores blik i mødet med feltet. Guiden udarbejdes, så der – i overensstemmelse med det adaptive udgangspunkt – er rum til både at forfølge de orienterende begreber, men også at lade os overraske og have blik for interessante situationer, som ikke umiddelbart passer ind i den teoretiske ramme. De orienterende begreber operationaliseres til en række fokuspunkter, som vi skal have for øje undervejs. Som eksempel herpå kan nævnes, at vi bestræber os på at have blik for magtaspektet ved at være opmærksomme i situationer, hvor personalet vejleder eller intervenserer, og om hvorvidt personalet i disse situationer primært er rosende eller kritiserende. I sammenhæng hermed er fokus på, hvordan beboerne reagerer på personalets anvisninger, samt hvorvidt og hvordan den enkelte beboer overvejende forsøger at efterleve vejledningen eller stiller sig kritisk heroverfor.

2.6.1 Det chokerende møde med felten: fra *observerende* deltagere til *deltagende* observatører

Det viser sig hurtigt, at de detaljerede overvejelser om, hvordan vi vil agere på Familiegården allerede på første observationsdag udfordres kraftigt. Denne dag har vi fået lov til at overvære den såkaldte 'spædgruppe'¹⁴ – en dagligt tilbagevendende, obligatorisk formiddagsaktivitet for forældre med børn mellem 0-12 måneder. Vi ankommer kort efter aktivitetens påbegyndelse og placerer os smilende, men stiltiende, i et sofaarrangement blandt de tre beboere samt de tre pædagoger, der er tilstede. Vi præsenterer ikke os selv, men har en klar forventning om, at personalet forud for vores ankomst har orienteret beboerne om vores tilstedeværelse, ligesom det – jf. rollen som observerende

¹⁴ Spædgruppen er en obligatorisk aktivitet, der gennemføres fire dage ugentligt. Formålet er bl.a. at forældrene får et forum, hvor de kan mødes og tale om emner, der trænger sig på, ligesom pædagogerne får mulighed for at introducere temaer, som kan diskuteres i fællesskab. Endelig er det en fast bestanddel af spædgruppen, at forældrene synger for og med børnene og laver alderstilpassede sanglege.

deltagere – er vores intention at forstyrre aktiviteten så lidt som muligt. Kort efter ankomsten fornemmer vi, at vores tilstedeværelse provokerer en af beboerne, idet hun ytrer en række kritiske kommentarer, herunder, at hun føler sig overvåget og fængslet grundet vores – og medarbejdernes – tilstedeværelse. Vi oplever situationen som ubehagelig og har samtidig vanskeligt ved at afgøre, hvordan vi mest hensigtsmæssigt agerer med tanke på rollen som observerende deltagere, der jo fordrer, at vi bevarer en tilbagetrukket rolle. Beboerne og pædagogerne placerer sig senere i forløbet et andet sted i lokalet for at afvikle forskellige aktiviteter med børnene, mens vi bliver siddende og løbende noterer vores observationer. En beboer henvender sig i den forbindelse og spørger, hvad vi noterer. Vi forklarer, at vi har fået lov til at følge pædagogernes arbejde. Beboeren gør os i den forbindelse opmærksom på, at hun ikke på forhånd er blevet orienteret om vores tilstedeværelse eller baggrunden herfor. Vedkommendes henvendelse indikerer samtidig, at nedskrivningen af feltnoter muligvis udgør en af årsagerne til den negative indstilling over for vores tilstedeværelse. Som det senere vil fremgå, er en central tematik i interviewene med forældrene deres opmærksomhed på og uvished omkring, hvad personalet skriftligt noterer om dem under opholdet på Familiegården. Set i lyset heraf kan nedskrivningen af feltnoter have bidraget til en usikkerhed blandt beboerne omkring vores agenda og dermed muligvis forklare, hvorfor en beboer giver udtryk for, at hun føler sig overvåget grundet vores tilstedeværelse. På baggrund af de omtalte reaktioner beslutter vi os stiltiende for ikke længere at notere undervejs.

Efter afvikling af børneaktiviteterne vender pædagoger og beboere tilbage til sofaarrangementet. Her henvender den før omtalte kritiske beboer sig nu til personalet og udtrykker i klare vendinger, at hun ikke bryder sig om vores tilstedeværelse. En pædagog forsøger at tale beboeren ned og udtaler, at hun anerkender vedkommendes frustration, ligesom beboeren gives mulighed for at forlade spædgruppen. Dette er beboeren imidlertid ikke interesseret i, og hun giver i stedet udtryk for, at anken går på, at børnene skal være i fokus, og at de mange tilstedeværende skaber for meget uro. Efter et par minutters stilhed henvender pædagogen sig til os og spørger, om vi har lyst til at se nærmere på det materiale, som personalet anvender i forbindelse med afholdelse af spædgruppen. Vi ser dette som en kærkommen lejlighed til at give den ophidsede beboer (og os selv!) lidt luft og forlader sammen med pædagogen sofaarrangementet. Da vi senere vender tilbage til beboerne i sofaarrangementet, påbegynder vi en uformel dialog med dem omkring en række dagligdagsemner. Den negativt indstillede beboer vælger efter et stykke tid også at deltage i dialogen og begynder på eget initiativ at fortælle om sin baggrund og sine oplevelser med at være på Familiegården. Hun forklarer os desuden, at hun reagerede negativt på vores tilstedeværelse,

fordi ro og struktur omkring børnene er vigtig, og vi tilkendegiver, at vi til fulde forstår hendes reaktion og sandsynligvis selv ville have reageret på tilsvarende vis.

Først i de efterfølgende refleksioner over oplevelserne i spædgruppen bliver det klart for os, at vi ved at indgå i længerevarende dialog med beboerne er gået fra at være observerende deltagere – med tryk på observerende – til at indtage rollerne som deltagende observatører – med tryk på deltagende. Vi har efterfølgende overvejet, hvad vores tilsyneladende ubevidste – og relativt synkrone – rolleskift kan skyldes, og har bl.a. drøftet, at rollen som observerende deltagere har vist sig vanskeligere for os at påtage end først antaget. Dette da denne rolle primært synes at være forudsat af, at tillid skabes gennem et åbent og imødekommende kropssprog, mens vi i langt de fleste tilfælde er vant til at skabe tillid ved hjælp af ord. Da en beboer udtaler sig kritisk om vores tilstedeværelse, finder vi det derfor også ubehageligt at forblive passive. Samtidig synes beboeren at opfatte os som 'endnu' to pædagoger, hvilket er en positionering vi finder uhensigtsmæssig i observationsøjemed. Da beboerne inviterer til dialog, griber vi derfor hurtigt muligheden for at forlade rollen som observerende deltagere for i stedet at blive mere deltagende. Vi oplever det begge som en umiddelbar lettelse at kunne indgå i dialog med beboeren, bl.a. fordi vi ser det som en mulighed for indirekte at indikere, at vi ikke er ude på at overvåge beboerne, og at vi ikke skal anskues som pædagogernes forlængede arm. Lettelsen synes imidlertid samtidig at foranledige, at vi bliver mere end almindeligt opsatte på at virke så interesserede og imødekommende som muligt, hvilket bl.a. medfører, at vi glemmer den observerende rolle.

Vores relativt langvarige samtale med beboerne betyder øjensynligt, at spædgruppen ikke afvikles som planlagt. Dette synes at være en kilde til irritation blandt de tilstedeværende pædagoger. En pædagog nævner bl.a., at det vil være en god ide at lave interviewaftaler med beboerne fremfor at tage snakken i spædgruppen. Da det meddeles, at det er tid til frokost i gruppen, spørger vi en pædagog om, hvorvidt vi skal blive, hvortil hun svarer, at hun vurderer, at det er bedst, hvis vi lader gruppen spise frokost alene. Herefter forlader vi spædgruppen.

2.6.2 En ukontrolleret setting

Efterfølgende har vi overvejet, hvorvidt ovenstående forløb kunne være undgået eller håndteret anderledes. Vi er i den forbindelse blevet inspirerede af antropologen Joan Cassell, der hævder, at forskeren i de fleste former for feltarbejde i sammenligning med andre typer af forskning har en begrænset magtposition over for feltets aktører. Dette skyldes, at aktørerne i de fleste tilfælde har mulighed for til en vis grad at kontrollere settingen, idet de ofte skal godkende forskerens tilstedeværelse, ligesom de kan vælge at forlade rummet eller nægte at indgå i interaktion. Cassell

fremhæver desuden, at modstridende definitioner af undersøgelsessituationen mellem undersøgere og undersøgte kan bidrage til konflikt eller mistolkninger, men at de samtidig hos forskeren kan lede til en større forståelse af, hvordan aktørerne organiserer og forstår deres virkelighed (Cassel 1980:29-31). Vi mener, at Cassels pointer kan bidrage til en mere nuanceret forståelse af, hvorfor forløbet udvikler sig anderledes end forestillet. Det kan således hævdes, at den førnævnte kritiske beboer på den ene side får en relativt stor magtposition, idet hendes reaktion i høj grad bidrager til at definere den generelle (ubehagelige) stemning i rummet. Det er således også primært hendes reaktion, der foranlediger vores skift fra observerende deltagere til deltagende observatører. Samtidig kan det imidlertid hævdes, at beboeren reagerer så voldsomt, fordi hun netop *ikke* kontrollerer settingen, idet hverken vi eller – tilsyneladende – personalet har orienteret beboerne om vores tilstedeværelse og/eller formålet hermed. Endvidere kan det diskuteres, hvorvidt det reelt er muligt for beboerne at forlade settingen, såfremt de ikke bryder sig om vores tilstedeværelse, idet størstedelen af beboerne er blevet pålagt opholdet, ligesom spædgruppen er en obligatorisk aktivitet. Hertil kan indvendes, at den kritiske beboer faktisk gives muligheden for at forlade gruppen, men her spiller det øjensynligt ind, at beboerne under opholdet på Familiegården befinder sig i en presset situation, og at de – som det senere udfoldes – gør sig mange tanker om personalets opfattelse af dem. Derfor opfatter beboeren det ikke nødvendigvis som en reel mulighed at forlade spædgruppen, da dette sandsynligvis af personalet vil blive tillagt en negativ signalværdi. En væsentlig årsag til, at den første observationsdag udvikler sig så markant anderledes end forventet, skal altså sandsynligvis findes i, at rammerne for observationen ikke er ridset klart (nok) op for nogle af de involverede parter. Det er øjensynligt denne manglende forventningsafstemning, som bidrager til at skabe en række misforståelser blandt samtlige tilstedeværende.

2.6.3 Observationer i en uforudsigelig hverdag

Efter den kaotiske begyndelse bliver det de følgende observationsdage lettere for os at forblive i rollen som observerende deltagere, mens vi hver især følger forskellige pædagoger rundt på institutionen. Dog melder en anden udfordring sig. Det viser sig nemlig, at vi kun i meget begrænset omfang får lejlighed til at observere interaktion mellem ansatte og beboere. Dette skyldes flere pludseligt opståede forhold, som er svære at forudse. F.eks. kan nævnes, at der en af de pågældende dage kun er én familie på Familiegården, fordi resten af beboerne af forskellige årsager er ude af huset. En anden observationsdag reagerer en beboer meget aggressivt over for personalet efter at være blevet præsenteret for resultaterne af en forældrekompetenceundersøgelse. Personalet vurderer herefter, at den pågældende beboer skal udsættes for så begrænset personalekontakt som muligt,

hvilket resulterer i, at de fleste af observationstimerne denne dag foregår på personalets kontor. Dagens gang på Familiegården har således været uforudsigelig, hvilket har indskrænket vores mulighed for at overvære interaktion mellem personale og beboere. Ved et længerevarende feltarbejde ville dette ikke nødvendigvis udgøre noget problem, idet ovenstående betragtninger ligeledes kan udgøre givende og interessante observationer, men eftersom vi har haft et begrænset antal observationsdage, betragter vi det som en hæmsko i relation til det samlede udbytte af observationerne. Efterfølgende har det ærgret os, at vi ikke på forhånd havde sikret os en tydeliggørelse af retningslinjerne for vores besøg og observationer på – måske i form af en egentlig kontrakt mellem institutionsledelsen og os. Følelsen af at stå i en art taknemmelighedsgæld til personale og ledelse og 'benovelsen' over at være blevet budt indenfor på en institution, der ellers ifølge afdelingslederen typisk takker nej til lignende henvendelser, har i bagklogskabens lys betydet, at vi ikke har villet virke anmassende og påtrængende og derfor ikke har påtalt den manglende mulighed for observation af interaktion mellem personale og beboere. Tilsvarende har det vist os, hvor komplekst det er at bedrive forskning inden for rammerne af en institution, hvor man er afhængige af såkaldte 'gatekeepers'. Vores mulighed for f.eks. at overvære interaktion mellem beboere og personale er således i første omgang afhængig af, at vi gives mulighed for at observere på dage, hvor denne interaktion faktisk har lejlighed til at finde sted. Efter førnævnte episode i spædgruppen beslutter institutionsledelsen imidlertid, at det er mest hensigtsmæssigt, at spædgruppen afvikles uden vores tilstedeværelse, hvorfor de efterfølgende observationsdage lægges på fredage, som er den eneste hverdag, hvor denne aktivitet *ikke* gennemføres. Dette ærgrer os, fordi spædgruppen er en aktivitet, som er kendetegnet ved intensiv interaktion mellem forældre, børn og personale, hvorfor muligheden for at observere netop her opfattes som særligt givende i forhold til at belyse specialets problemstilling. Fredag er ligeledes den dag på ugen, hvor beboerne her mulighed for at foretage ærinder uden for Familiegården, ligesom beboere, der skal hjem på weekend, typisk tager afsted om fredagen. Resultatet bliver således, at vi på disse dage har rig lejlighed til at *spørge* personalet ind til praksis, men stort set ikke har mulighed for faktisk at observere den.

2.6.4 Når det uventede alligevel bidrager med væsentlig viden

Ovenstående udfordringer var i udgangspunktet en kilde til frustration, men retrospektivt er vi nået til den erkendelse, at den 'fejlslagne' observation i spædgruppen og vanskelighederne med at observere konkrete interaktioner i det hele taget, langt fra er udtryk for 'ikke-viden'. Snarere bidrager disse oplevelser med et værdifuldt indblik i de dynamikker og den sociale orden, der

kendetegner Familiegården. Med inspiration fra etnometodologiens ophavsmand, sociologen Harold Garfinkel (Garfinkel 1967:37-38), kan man i overført betydning tale om, at de brud på en (for os ubekendt) social orden, som vi øjensynligt gør os skyldige i, da vi dels deltager i spædgruppen uden beboernes forudgående viden, dels ender med at indlede en samtale med beboerne, som personalet finder uhensigtsmæssig, i høj grad tydeliggør selvsamme sociale orden. Oplevelserne i spædgruppen indikerer, at den sociale orden er skrøbelig – ikke mindst, når der kommer udenforstående, som ikke umiddelbart lader sig definere som hverken 'beboere' eller 'personale'. Vores tilstedeværelse mudrer tilsyneladende denne opdeling – ikke blot for beboerne, som i starten opfatter os som endnu nogle 'systemrepræsentanter', men som senere bløder op, men også for personalet, som vi oplever bliver mere forbeholdne over for vores tilstedeværelse efter vores samtale med beboerne i spædgruppen. Vores oplevelse er således, at vi på en eller måde afkræves at vælge side, fordi det tilsyneladende udfordrer den sociale orden, hvis vi er lige positivt indstillet og forstående over for begge grupper. I sammenhæng hermed giver de 'mislykkede' observationer således indblik i, hvor påtrængende spørgsmålet om magt – og modmagt – er. Når vi til at begynde med betragter observationerne som mislykkede, kan det dels tilskrives, at vi har en oplevelse af magtesløshed under observationerne, fordi feltets aktører direkte eller mere subtilt opponerer mod vores tilstedeværelse. Omend ubehageligt i situationen efterlader denne oplevelse et indtryk af, hvor sårbart og komplekst det er at være underlagt institutionel magt såvel som udøver heraf, men også hvordan magt ikke er udtryk for en diktatorisk envejskommunikation, men snarere – inden for visse grænser – er en forhandlingsgenstand. På den baggrund har observationerne forsynet os med en mere fyldestgørende forståelse af den institutionelle kontekst, ligesom de har nuanceret vores blik på såvel beboere som personale. Førstnævnte er under opholdet på Familiegården under et stort og belastende pres, mens sidstnævnte navigerer i et komplekst farvand, hvor der konstant skal foretages vurderinger af, hvornår og hvordan hver enkelt beboer bedst støttes og vejledes i udviklingen af sit forældreskab.

2.7 At bedrive sensitiv sociologi: etiske overvejelser

Som nævnt i et foregående afsnit har vi forud for gennemførelse af interviewene en bekymring ikke blot for, om de tidligere beboere vil kunne svare udførligt på vores spørgsmål, men også om de vil opleve spørgsmålene som ubehagelige eller nærgående. Dette synes som nævnt imidlertid ikke at være tilfældet, eftersom interviewpersonerne svarer velvilligt og udførligt på samtlige spørgsmål til trods for, at vi forud for selve interviewet har indskærpet, at de til enhver tid kan afvise at besvare et spørgsmål eller helt afbryde interviewet. Der kan dog argumenteres for, at interviewdeltagernes

velvillighed ikke per definition kan tages som udtryk for, at spørgsmålene ikke opfattes som nærgående eller decideret grænseoverskridende. Dette underbygges af sociologen Michael Hviid Jacobsen (et al.), som i sin forskning inden for hvad han betegner 'sensitiv sociologi', fremhæver, at mennesker, der tilhører udsatte eller sårbare grupper ikke nødvendigvis oplever sig selv som værende i en position, hvor de kan afvise et givent spørgsmål. Interviewsituationen er således kendetegnet ved det, der med en bourdieusk term kan kaldes symbolsk magt, dvs. et asymmetrisk magtforhold, hvor interviewer og interviewede har en art underforstået opfattelse af, at det er intervieweren, der bestemmer over situationen (Jacobsen et al. 2002:241). Dog kan der også være andet på spil. Jacobsen fremhæver således, at man i forbindelse med forskning i og omkring såkaldt 'udsatte mennesker' kan gøre sig forestillinger om, at de har problemer og vanskeligheder ved at tale om sårbare oplevelser eller erfaringer, mens det reelt er forskerens egne forestillinger og følelser, der udgør en forhindring eller barriere for en samtale herom (Jacobsen et al. 2002:240). Særligt i forbindelse med afviklingen af de første interviews genkender vi denne problematik, idet vi, trods grundig forberedelse, indimellem finder det vanskeligt at stille spørgsmål, som vi selv opfatter som potentielt nærgående og/eller grænseoverskridende. Som illustrativt eksempel kan nævnes en situation fra første interview med en tidligere beboer, hvor intervieweren skal stille et i andre sammenhænge relativt ukontroversielt spørgsmål om interviewpersonens nuværende beskæftigelse:

“Okay, så skal vi høre nu her, så er du jo fuldtidsmor, skulle jeg til at sige, ja [der pludres med datteren], ja, nu her passer du [din datter], [interviewpersonen nikker], ja, godt, æhm [...]”
(Interview med Rikke:41)

Som ovenstående illustrerer, synes der med interviewerens brug af vendingen ”skulle jeg til at sige” at være tale om, at vedkommende skal tage tilløb til at stille det pågældende spørgsmål. Fremfor direkte at spørge, hvorvidt interviewpersonen er i beskæftigelse, spørges der i stedet indirekte med brugen af en tilsyneladende selvopfundet term som 'fuldtidsmor'. Efterfølgende refleksioner har bl.a. gået på, hvorvidt interviewerens lidt febrilske forsøg på alternative spørgsmålsformuleringer kan tilskrives, at vedkommende taler ud fra en social position, hvor det at være (langtids)arbejdsløs og under offentlig forsørgelse falder uden for normen. Dette har som konsekvens, at intervieweren i den konkrete situation mere eller mindre ubevidst ønsker at forhindre interviewpersonen i at tabe ansigt. Under interviewet lægger den interviewede imidlertid ikke selv skjul på, at vedkommende er uden uddannelse og i en lang periode har stået uden for arbejdsmarkedet. Af samme årsag synes der

snarere at være tale om, at interviewer i den pågældende situation til en vis grad projicerer egne normer over på den interviewede.

Oplevelsen af en social og kulturel afstand mellem interviewer og interviewede foranlediger endvidere, at vi i empiriindsamlingen konstant har skullet navigere mellem at forsøge at minimere afstanden så meget som muligt bl.a. ved at nedtone et akademisk sprogbrug og være imødekommende, indlevende og opmærksomme – samtidig med at vi ikke har skullet identificere os så meget med de interviewede, at det har svækket vores analytiske (eller kritiske) blik. Her har vi ladet os inspirere af begrebet om den sociologiske situationsfornemmelse, der netop fordrer, at forskeren udviser empati (i form af respekt for og indsigt i de logikker, motiver og værdier, der er organiserende for de udforskedes liv) uden dog nødvendigvis at identificere sig med de studerede (Jacobsen et al. 2002: 251)¹⁵. Det er vores oplevelse, at vi i interviewsituationerne generelt er lykkedes med at udvise sociologisk situationsfornemmelse, og samtlige interviewpersoner har da også efter interviewets afslutning givet udtryk for at være glade for deres medvirken. Med henvisning til oplevelserne i forbindelse med observation af spædgruppen (jf. afsnit 2.6.1) kan dette betragtes som en episode, hvor vi forsøger at identificere os så meget med de observerede, at vi glemmer den analytiske distance og dermed mister den sociologiske situationsfornemmelse. Omvendt kan der argumenteres for, at det netop er sociologisk situationsfornemmelse, der foranlediger, at vi skifter observationsroller, fordi vi begge har oplevelsen af, at særligt én af beboerne ikke bryder sig om vores tilstedeværelse. Uanset hvordan situationen tolkes, indikerer den ikke desto mindre, at empirigenereringen har været usædvanlig lærerig, men også krævende og udfordrende. Dette ikke så meget grundet det tidsmæssige omfang, men pga. interviewene og observationernes intensitet og vores konstante bestræbelser på at udvise sociologisk situationsfornemmelse. Vi har på den baggrund oplevet at være blevet 'mætte af empiri' – ikke fordi vi har indsamlet så meget materiale, at det ikke har bidraget med nye perspektiver, men fordi interviews og observationer har været krævende og resulteret i følelsesmæssig og fysisk udmattelse efterfølgende. Det skal i den forbindelse understreges, at vi selvsagt ikke har fravalgt eller undladt at indhente flere interviews, snarere at vi begge har haft en oplevelse af, at denne empiriindsamling har været den mest krævende, vi har oplevet undervejs i vores uddannelsesforløb.

¹⁵ Det kan hævdes, at der altid vil være behov for at udvise sociologisk situationsfornemmelse. Vi mener imidlertid, at behovet er særlig stort i situationer, hvor man som interviewer oplever, at der er stor social og kulturel afstand til den interviewede, fordi man her bevæger sig i ind i mere ukendt land.

3. Teoretisk rammeforståelse

I det følgende præsenteres specialets teoretiske rammeforståelse. Først følger en kulturhistorisk analyse af normerne for det gode forældreskab. Herefter redegøres for de teoretiske begreber, der – sammen med ovenstående – danner grundlag for analysen af det empiriske materiale. De teoretiske begreber er hentet hos hhv. Michel Foucault, Erving Goffman samt Jaber Gubrium og James Holstein. Via denne overordnede teoretiske rammesætning er det hensigten, at problemstillingen belyses fra såvel et makro- som et mikrosociologisk perspektiv, så der er mulighed for dels at undersøge, hvilken samfundsmæssig opgave familiedøgninstitutioner synes at varetage, dels foretage mere detaljerede analyser af individernes ageren inden for denne særlige institutionelle ramme.

3.1 En kulturhistorisk analyse af normerne for det ‘gode forældreskab’

I det følgende sættes fokus på kontemporært forældreskab. Omend hverdagslivserfaringen tilsiger, at forældreskab praktiseres på et utal af måder, er udgangspunktet for udarbejdelsen af nedenstående, at der til alle tider har eksisteret særligt fremherskende og dominerende forældreskabsidealer, hvorfor der ikke er tale om et ahistorisk fænomen. Som det vil fremgå, er der tværtimod tale om, at forældreskabsidealer er foranderlige størrelser, der afspejler den tid og det samfund, hvori de opstår og udvikles – ikke mindst som konsekvens af skiftende syn på børn og barndom. Intentionen med indeværende afsnit er på den baggrund at kaste lys over divergerende børne- og barndomsdiskurser for herigennem at anskueliggøre mulige sammenhænge mellem disse og foranderlige forældreskabsidealer. Dette er ikke mindst et forsøg på at anskueliggøre de normer og værdier, der synes at definere vor tids ’gode forælder’. I forlængelse heraf beskæftiger vi os ligeledes med det, vi betegner som ’det afvigende forældreskab’, dvs. det forældreskab og de forældre, der overskrider normative grænser og dermed krydser skellet mellem normalitet og afvigelse. Implicit heri ligger også, at afvigelse anskues som et socialt fænomen, der skabes i sociale definitionsprocesser, hvilket understreger, at normalitet og afvigelse er at betragte som hinandens forudsætninger. Et fokus på nutidige forældreskabsidealer bidrager således til en illustration af, hvori normbrud og ’normbrydere’ består, ligesom normerne for det gode forældreskab eksemplificeres og tydeliggøres som følge af en dybere forståelse af det afvigende forældreskab.

Indeværende afsnit udgør dels en selvstændig, teoretisk analyse, dels udgør afsnittet en art rammeteori, hvormed henvises til, at de fremskrevne diskurser og anskueliggjorte normer sættes i spil i den efterfølgende analyse af det empiriske materiale.

3.1.1 Når børn, barndom – og forældreskab – gøres til genstand for samfundets observation og indgriben

Blandt barndomsforskere hersker der generel enighed om, at den historiske udvikling – ikke mindst op gennem det 20. århundrede – er præget af øget opmærksomhed på og følelsesmæssig værdsættelse af børn og barndom – såvel på individ- som på samfundsniveau (se f.eks. Aries 1973, Zelizer 1985, James et al. 1999, Sommer 2010). Denne udvikling kan overordnet beskrives som en bevægelse fra en 'ikke-tænkning' om børn, dvs. børn som en ikke-selvstændig og ikke socialt relevant samfundskategori, over forståelsen af børn som forældrene og familiens private 'ejendom', til børn som nogle, der (også) skal observeres og føres *samfundsmæssigt* opsyn med. I sammenhæng hermed indikerer indeværende afsnits overskrift, at den samfundsmæssige bevågenhed på barn og barndom gennemgår en formalisering og intensivering fra og med starten af det 20. århundrede. I artiklen "Børns problemer – det sociale problem" (2001) beskæftiger sociologerne Maria Appel Nissen og Lars Skov Henriksen sig med det 'politiske barn', dvs. det politiske systems måde at iagttage og tale om barnet på til forskellige tider. Nissen og Henriksen betoner i artiklen, hvordan det politiske system og det omgivende samfund er under gensidig påvirkning, hvormed menes, at den almene samfundsdebat om det 'gode børneliv', en stigende videnskabelig interesse for børn og barndom, populærlitterære publikationer om børneopdragelse samt politiske initiativer – som f.eks. nedsættelsen af et politisk børneudvalg (1987), Danmarks indtrædelse i FNs Børnekonvention (1991) og etableringen af Børnerådet (1994) – er under indflydelse af hverandre. Ifølge Nissen og Henriksen er interessen for børn og barndom samfundsmæssigt, videnskabeligt og politisk, forankret i ønsket om at identificere "de krav og kompetencer, som et komplekst samfund kræver af sine yngre medborgere" særligt med fokus på, at "løse de problemstillinger, der opstår i forhold til de børn, som ikke lever op til disse krav eller som ikke synes at have adgang til det, som samfundet betegner som det 'gode' og 'normale' børneliv" (Nissen & Henriksen 2001:46).

I deres gennemgang af skiftende politiske barnesyn, opstiller Nissen og Henriksen en række distinkte typer; herunder det *velopdragne* barn, det *sunde* barn, det *veludviklede* og *velstimulerede* barn, og – endelig – det *kompetente, autonome* barn (Nissen & Henriksen 2001:60). Hvad disse

barnesyn – eller grundforståelser – konnoterer, er på én og samme tid forventningerne til det 'normale' barn og mulige afvigelser herfra; hhv. det *udannede* barn, det *usunde* barn, det *understimulerede* og *underudviklede* barn samt det *inkompetente* og *uselvstændige* barn.

I det følgende lader vi os inspirere af Nissen og Henriksens udlægning af det politiske systems skiftende barnesyn for at anskueliggøre, hvad der til forskellige tider har kendetegnet samfundets observation af og indsats over for børn og barndom. Imidlertid udfoldes og nuanceres Nissen og Henriksens perspektiv med henvisning til andre relevante referencer for sideløbende at fremanalysere, hvordan skiftende diskursive konstruktioner af børn og barndom indebærer en samtidig konstruktion af forskellige forældreskabsidealer.

Dannelsesdiskursen

Hvis man for overblikkets skyld skal tidsfæste formaliseringen af samfundets observation med børn, barndom og forældre, synes Børneloven fra 1905 at være et fornuftigt valg. Hermed konstitueres ved lov, at opdragelse af børn ikke (længere) er at betragte som en fuldstændig privat sag (Bryderup 2005:38). Med loven indføres bl.a. de såkaldte værgeråd, som får til opgave at tilse familier og børn samt have ansvar for at fjerne børn fra hjemmet (Bryderup 2005:37-38). Ifølge Nissen og Henriksen vedtages Børneloven som følge af en politisk erkendelse af, at den stigende strøm af 'problematiske børn', der op gennem 1800-tallet primært havde været en opgave for filantropiske børnesagsbevægelser, ikke længere kan betragtes isoleret fra den generelle samfundsudvikling (Nissen & Henriksen 2001:49). I et uddrag fra en Rigsdagssamling på tidspunktet for lovens vedtagelse, udtrykkes således, at "Den gennemgaaende Omdannelse af Erhvervslivets Former i den nyere Tid, navnlig i de store Byer, har [...] medført en dyb svækkelse af Hjemmenes opdragende og bevarende Evne over for Børnene [...]" (Rigsdagssamlingen 1904-05, tillæg B:sp. 633, gengivet i Nissen & Henriksen 2001:49). Af en betænkning fra 1895, der danner grundlag for Børneloven, fremgår desuden, at formålet med den senere lov er todelt, hhv. *beskyttelse af børnene* og *beskyttelse af samfundet*:

"... samfundet [vil] i det hele på den ene side vedkende sig denne sin pligt til at værgе børnene mod moralsk vanrøgt eller vanart, og det vil på den anden side hævde sin ret til at værgе sig selv imod, at børnene på grund af deres nærmeste opdrageres mangel på god vilje eller evne opvokse således, at de med vished kunne ventes at ville udvikle sig til byrde og skade for samfundet" (Betænkning angående Statstilsyn med Børneopdragelsen 1895:8).

Med Børneloven synes spørgsmålet om børns *dannelse* og *moral* således i første omgang at blive afsættet for samfundets observation af børn og barndom. Omend offentligheden med Børneloven gøres til opdrager i særlige tilfælde (bl.a. ved oprettelsen af såkaldte opdragelsesanstalter), sker der med loven også en understregning af, at opdragelse – med undtagelse af særligt udannede og uopdragne tilfælde – stadig er noget, der forventes at pågå i regi af familien. I den forbindelse taler Nissen og Henriksen ligeledes om en ”tilslutning til en semantik om barnet som familiens ejendom” (Nissen & Henriksen 2001:52). I den forstand kan man tale om et paradoks, da der på den ene side er tale om en stigende erkendelse af måden, hvorpå samfundsudviklingen forårsager et stigende antal ’problematiske børn’, samtidig med at børns særlige problemer tilsyneladende stadig primært tilskrives det enkelte barns manglende eller utilstrækkelige opdragelse i familien.

Hvordan forældre praktiserer børneopdragelse, herunder ikke mindst hvordan barnets dannelse og moral sikres, kan på mange måder relateres til divergerende forestillinger om barnets ’natur’. Sociologen Allison James (et al.) henviser i den forbindelse bl.a. til forestillingen om ’det onde barn’ refererende til, at børn fødes som ”dæmoniske beholdere af potentielt mørke kræfter” (James et al. 1999:18-19). Den arketyperiske modsætning til det onde barn er forestillingen om ’det uskyldige barn’. Hvor førstnævnte er ’dionysisk’ med henvisning til dets uregerlighed, fornøjelsessyge, selvtilfredshed samt egoistiske og krævende adfærd, er sidstnævnte ’apollinsk’ i betydningen grundlæggende rent, elskeligt og ufordærvet (James et al. 1999:19-20, 23-24)¹⁶, hvilket trækker tråde til oplysningsfilosoffen Jacques Rousseaus tanker om, at barnet besidder en grundlæggende god natur, som blot skal udfoldes under naturlige former (Rousseau 2004). Divergerende forestillinger om barnet henviser indirekte til forskelligartede forældreskabsidealer. I den sammenhæng kan der oplagt sondres mellem forældre som regulerende, disciplinære og strafudøvende ’betvingere’ af barnets iboende amoral og umedgørlighed over for forældrene som reaktivt bolværk mod fordærvelse af barnets medfødte uskyld og faciliterende ’gartnere’, der skal gøde og pleje jorden for at sikre barnets naturlige udvikling (Nissen & Henriksen 2001:48). Lignende betragtninger findes i psykoanalytikeren Joan Raphael-Letts idealtypiske sondring mellem *regulerende* og *faciliterende* mødre. Raphael-Lett beskriver således regulerende mødre, som nogle, der betragter barnet som ”a bundle of needs which [they] must define to regulate their gratification. [They see their] role in training the baby and making him/her adapt to the

¹⁶ Såvel det ’onde’ som det ’uskyldige’ barn er, ifølge James et al., eksempler på *præsociologiske* barndomsforståelser henvisende til, at de tager udgangspunkt i et syn på barndommen, som er uden for eller upåvirket af den sociale kontekst (James et al. 1999:18).

environmental reality” (Raphael-Lett 1983:380), mens de faciliterende mødre betragter barnet som ”an intimate from birth or pregnancy; [they trust] the baby to confide his/her need to [them]. To facilitate meeting these needs [they] must adapt to the baby” (Raphael-Lett 1983:380). I overensstemmelse med James’ beskrivelse af hhv. det onde og det uskyldige barns iboende karaktertræk beskriver Raphael-Lett endvidere, hvordan regulerende mødre opfatter barnet som magtfuldt, krævende, umætteligt og grådigt, mens faciliterende mødre betragter barnet som sårbart, afhængigt og givende (Raphael-Lett 1983:388).

Omend særligt diskursen om det onde barn synes at tilhøre en svunden tid, argumenterer James for, at reminiscenser heraf genfindes bl.a. i bekymringen for, at børn skal ’ledes i fristelse’ og komme i ’dårligt selskab’. Generelt har diskursen om det onde barn således foranlediget bekymringen for, at børn færdes ’farlige steder’, hvad end dette er blandt tvivlsomme jævnaldrende i en ungdomsklub eller i en dysfunktionel familie (James et al. 1999:21). En vigtig indvending er dog, at diskursen om det onde barn har sine rødder i en anden tid præget af religiøse dogmer, ikke mindst puritanismen, som tilsiger, at barnet skal kontrolleres og underlægges tvang om nødvendigt, og at dette i sidste ende er til barnets eget bedste (James et al. 1999:22). I modsætning hertil synes diskursen om det uskyldige barn i langt højere grad at udgøre kimen til den forestilling om børn og barndom, som er toneangivende for nutidig tænkning og praksis.

Sundhedsdiskursen

Stor set sideløbende med at børns dannelse gøres til genstand for offentlig bevågenhed, bliver også spørgsmålet om deres sundhed et omdrejningspunkt for observation. Diskursen om det sunde barn synes for alvor at blive aktuel med udgivelsen af børnelægen Svend Monrads *Moderens bog* (1916) om korrekt barnepleje, hvori han gør sig til fortæller for de tre R’er, hhv. Ro, Renlighed og Regelmæssighed. Allerede før bogens udgivelse er Monrad inviteret til at samarbejde om etablering af en række børneplejestationer i København, hvor mødre kan få vejledning i barnepleje og tilset deres børn af en læge (Løkke 2008:474-478). I modsætning til diskursen om det (u)dannede barn, hvor samfundet alene påtager sig et (opdragelses)ansvar i særlige tilfælde, synes sundhedsdiskursen at vedrøre alle børn. Dette afspejles bl.a. i Folketingets beslutning i 1937 om at etablere en *almen* sundhedsplejerskeordning i Danmark. Blot tre år efter ordningens etablering tager omkring 95% af spædbørnsfamilier imod tilbuddet, hvor sundhedsplejersker tilbyder hjælp og vejledning, men også kontrollerer, at børnene passes ordentligt (Hansen & Henriksen 1980:370). Ifølge Nissen og Henriksen kan ordningens oprettelse ses som et konkret eksempel på en mere generel diskurs om den alment sunde befolkning (Nissen & Henriksen 2001:53). Spørgsmålet om den almene

befolkningssundhedstilstand adresseres således som konsekvens af en relativt høj spædbørnsdødelighed samt faldende fødselstal, og diskursen om barnets sundhed kan på den baggrund anskues som et element i en national 'befolkningspolitik': et element i en socialpolitisk udvikling, der har til formål at sikre bedre, sundere og sikrere levevilkår for den danske befolkning som helhed (Vallgård & Krasnik 2010:139-144).

Diskursen om det sunde barn foranlediger imidlertid, at ikke kun børnene, men også deres mødre observeres med sundheden som omdrejningspunkt. Ifølge Nissen og Henriksen skal dette tilskrives en øget bevidsthed om, at nationens fremtid befinder sig i moderens liv, hvorfor mødrenes uoplysthed, dårlige sundhedstilstand og manglende viden om spædbarnspleje, konstrueres som et problem, der har potentielt negative konsekvenser i form af en generel svækkelse af befolkningens sundhed (Nissen & Henriksen 2001:53). Diskursen om det sunde barn og betoningen af moderens betydning for barnets sundhedstilstand trækker på mange måder spor tilbage til rosseausk tankegods om moderens eksklusive betydning for barnets generelle velfærd. Diskursen om det sunde barn er derfor medvirkende til at gøde jorden for den modercentrering, som Rousseau kan betragtes som ophavsmand til, men som genfindes i meget af det 20. århundredes dominerende tænkning om børns psykologiske udvikling. I takt hermed bliver det også tydeligt, at sundhed ikke (længere) udelukkende er et spørgsmål om manifesterede størrelser som ordentlig kost, hygiejne og fravær af fysisk sygdom. Fra midten af det 20. århundrede synes diskursen om det sunde barn således at blive – om ikke erstattet – så dog underordnet diskursen om det normalt udviklede og velstimulerede barn.

Udviklings- og stimuleringsdiskursen

Op igennem 1960'erne udvikles det, som senere er blevet kaldt børnepsykologiens 'store teorier' (Sommer 2003:30). Børnepsykologien grundlægges som disciplin ud fra ambitionen om, at det er muligt at skabe universelle psykologiske teorier med vidtrækkende forklaringskraft, når det kommer til at prædikere børns udvikling (Sommer 2003:30). Psykologen Jean Piagets kognitive udviklingsteori¹⁷ kan således betragtes som toneangivende for efterkrigstidens forståelse af børn og barndom. Piagets teori tager afsæt i en forståelse af det spæde barn som grundlæggende inkompetent og dets opfattelsesevne som ustabil. Opvæksten tjener derfor som en gradvis

¹⁷ Teorien om, at bevidsthedens strukturer udvikles i stadier i form af kvalitative spring, hvor udviklingen af bestemte kognitive funktioner knyttes til bestemte alderstrin, hhv. det senso-motoriske stadium (0-2 år), det præ-operationelle stadium (2-7 år), det konkret-operationelle stadium (7-11 år) samt det formelt-operationelle stadium (11- år) (Nielsen & Tanggaard 2011:69).

tilnærmelse til en mere ordnet og systematisk erfaringsverden, der hjælper barnet til at tilpasse sig sine omgivelser (James et al. 1999:29-30).

Piagets teori synes i vidt omfang at markere tilsynecomsten af diskursen om det naturligt eller normalt udviklede barn, som tilsyneladende bygger på forståelsen af børn som nogle, der udvikler sig i overensstemmelse med forudbestemte principper og lovmæssigheder. Fremkomsten af denne og tilsvarende stadieteoretiske forståelser bevirker tilsyneladende også, at diskursen om det normalt udviklede barn manifesterer sig og udbredes, hvormed alle danske børns udvikling gøres til genstand for observation i større eller mindre omfang. Dette afspejles i forventninger hos bl.a. forældre, sundhedsplejersker og pædagoger til, hvad børn på forskellige alderstrin 'bør' kunne:

”Under den udviklingspsykologiske overvågnings herredømme udsættes børn ikke blot for en uretfærdig sammenligning med deres jævnaldrende gennem prøver og ranglister, men også for en konstant bedømmelse ud fra det normale barns ’guldmøntfod’. For dem, der ikke lever op til denne standard, hvad enten det drejer sig om uddannelse, legemlig udvikling eller velfærd, er følgerne og sanktionerne betydelige” (James et al. 1999:31-32)

Diskursen om det normalt udviklede barn kan – på linje med diskurserne om det onde og det uskyldige barn – betragtes som et eksempel på en art præsociologisk forestilling om barnet. De store udviklingspsykologiske teorisers determinisme synes således at betone udviklingens *naturlighed* og uundgåelighed og foranledige, at børn betragtes som naturlige snarere end sociale fænomener (James et al. 1999:28). Imidlertid synes diskursen om det normalt udviklede barn efterhånden at blive flettet sammen med diskursen om det *velstimulerede* barn, hvormed det ansvar, som påhviler barnets omsorgspersoner, fremhæves. Diskursen om det normalt udviklede barn synes således at blive omformet til normative *krav* om, hvordan barnets udvikling bør forløbe – krav, som barnets omsorgspersoner forventes at honorere i form af den rette stimulering. I den sammenhæng synes udviklings- og stimuleringsdiskursen også at være koblet sammen med den klassiske socialiseringsteoris familie- og modercentrering, hvori den nære (kerne)familie – i særdeleshed moderen – betragtes som forudsætningen for barnets vellykkede udvikling.

Omsorgspersonernes betydning for barnets udvikling fremhæves bl.a. af ophavsmanden til tilknytningsteorien, psykoanalytiker John Bowlby (1907-1990), der med sin epokegørende tese om barnets tilknytning til en moderfigur ligeledes er medvirkende til at forstærke opfattelsen af moderens eksklusive betydning for det spæde barn (Sommer 2003:180). Bowlby udvikler bl.a.

begrebet 'maternal deprivation' ('moderligt afsavn') og argumenterer for sammenhængen mellem dette afsavn og såkaldte karakter- eller personlighedsafvigelser hos barnet (Bowlby 1952:46)¹⁸. Også den britiske børnelæge og psykoanalytiker Donald W. Winnicott (1896-1971) betoner moderens store betydning for barnets udvikling. Med begrebet 'primary maternal preoccupation' ('elementær moderlig optagethed') anfører Winnicott således, at det spæde barns vellykkede psykologiske udvikling er betinget af tilstedeværelsen af en mor, der formår at forstå og tilpasse sig barnets behov (Winnicott 2012:59-66).

Omend udviklings- og stimuleringsdiskursen i nogen udstrækning synes at have inkorporeret de ændringer, der har fundet sted i børns opvækstvilkår i det sidste halve århundrede – f.eks., at socialisering i stigende omfang pågår under institutionelle rammer – så der i højere grad end tidligere er kommet blik for de omsorgs- og opdragelseserfaringer, som børn gør sig uden for den nære familie, synes udgangspunktet stadig at være, at det er forældrene (og i det spæde barns tilfælde moderen), der skal tage vare på og fremme barnets psykiske velbefindende og harmoniske udvikling. I sammenhæng hermed beskriver filosofen Gunilla Haldén, at en karakteristisk forskel på mødre i hhv. traditionelle og moderne samfund er den betydning, stimulation tillægges. Her skelner Haldén mellem det, hun kalder en traditionel 'tids-nok'-indstilling over for en moderne 'jofør-des-bedre'-holdning (Haldén 1999:179). Hun påpeger i den forbindelse, at betoningen af stimulation – og den dårlige samvittighed, der følger af ikke stimulere sit barn rigtigt og/eller længe nok – bl.a. kan forbindes med udviklingspsykologiens store indflydelse på barneplejen og de fagprofessionelles rådgivning herom (Haldén 1999:180).

Kompetence- og autonomidiskursen

De udviklingspsykologiske stadieteorier som omtales i ovenstående udsættes for stadigt mere kritik op gennem 1970-1980'erne – omend de stadig synes at have betydelig indflydelse på såvel fagprofessionelle som lægmands normalitetsopfattelse. Teoriernes universalisme, dvs. troen på de teoretiske princippers generaliserbarhed, betvivles imidlertid i stigende omfang med henvisning til, at kulturelle forskelle såvel indenfor som mellem forskellige samfund spiller en betydelig rolle for børns udvikling. Den børne- og barndomsopfattelse samt de forældreskabsidealer, der afspejles i de hidtidige teorier anklages på den baggrund for 'abstrakt, teoretisk fantasien' uden blik for barnets subjektivitet, ligesom de kritiseres for at reducere barnets møde med verden til et møde med en

¹⁸ Det skal retfærdigvis nævnes, at Bowlby i sine senere udgivelser anfører, at det stærke, emotionelle bånd til barnet ikke per definition er forbeholdt barnets biologiske mor (Kryger 2004:38).

fysisk, livløs verden (Sommer 2003:30-31, 36, 53). Dette ændrer sig imidlertid i det 20. århundredes sidste kvartal, hvor særligt psykoanalytikeren Daniel Stern bliver repræsentant for en udviklingspsykologisk retning med fokus på det observerende barn, som fødes med primær bevidsthed og hurtigt udvikler evnen til interpersonel relatering¹⁹. Med Stern og andre indtræffer således gradvist et skifte i opfattelsen af børn og barndom, der overordnet markerer bevægelsen fra barnet som en 'tabula rasa' til forståelsen af barnet som en medskaber af kontakt og aktivt deltagende i sin egen udviklingsproces. Sterns blik for barnets tidlige formåen afspejler og understøtter en overordnet, vestlig samfundsudvikling karakteriseret ved generel humanisering og demokratisering af børn og barndom. Denne tendens afspejles bl.a. i betoningen af børns rettigheder som f.eks. i FN's Konvention om Barnets Rettigheder (populært kaldet Børnekonventionen) fra 1989, hvoraf det af artikel 12, stk. 1 fremgår, at de tiltrådte lande skal sikre børn "retten til frit at udtrykke [...] synspunkter i alle forhold, der vedrører barnet; barnets synspunkter skal tillægges passende vægt i overensstemmelse med dets alder og modenhed" (www.børneraadet.dk) eller etableringen af det danske Børneråd, som er en tværfaglig, politisk uafhængig institution, hvis formål er, at "[følge] med i udviklingen af børn og unges forhold, og [råbe] op, hvis lovgivere og de, som er tæt på børn i deres hverdag, glemmer eller tilsidesætter børnenes interesser" (www.børneraadet.dk).

Ovenstående pointer eksemplificerer på den ene side, at børn og barndom i stadig højere grad udgør en eksklusiv kategori, som adskiller sig fra voksenlivet, og på den anden side, at børn og barndom må ligestilles de voksne, hvad angår rettigheder og medbestemmelse. Heri ligger således en subjektliggørelse af børn, hvormed de konstrueres som autonome væsener med egen værdi (Nissen & Henriksen 2001:57). Det er imidlertid ikke kun i politiske 'manifeste' og psykologisk teori, at demokratiseringstendensen genfindes med referencer til børns rettigheder, autonomi og kompetencer. Også i mere populærlitterære udgivelser om børneopdragelse genfindes denne – ikke mindst i den mange gange genoptrykte bog *Dit kompetente barn*. Heri skriver forfatteren, familierapeuten Jesper Juul, at:

"[V]i [har] taget afgørende fejl, idet vi er gået ud fra, at børn ikke var rigtige mennesker fra fødslen. Vi har anset børn for at være en slags potentielt asociale halvmennesker, som for det

¹⁹ I stedet for faser taler Stern om 'udviklingstemaer' og 'relateringsdomæner', der bygger oven på hinanden frem for erstatter hinanden, hhv. det emergente selv (0-2 mdr.), kerneselve (2-6 mdr.), det subjektive selv (7-15 mdr.), det verbale selv (15-30 mdr.) samt det narrative selv (fra 2,5 år) (Stern 2000).

første skulle udsættes for massiv påvirkning og manipulation fra voksne og for det andet skulle nå en vis alder, før de kunne anses som ligeværdige, rigtige mennesker” (Juul 1997:11)

Juuls betoning af behovet for at respektere barnets menneskeværd udgør samtidig et populærlitterært eksempel på en central komponent i det moderne forældreskabsideal: opmærksomhed på og hensyntagen til børns emotionelle værdi og individualitet. Juuls brug af udtrykket ’kompetent’ i relation til børns væren-i-verden kan således siges at markere et brud med en traditionel opfattelse af barnet som en novice, der skal socialiseres med det formål at blive *gjort* social (Sommer 2003:43). Når Juul og andre taler om det kompetente barn og henviser til dets integritet og evne til at gøre opmærksom på eventuelle krænkelse heraf, eksemplificerer dette en tilgang til børn og barndom, der betoner børns *aktive* deltagelse i deres egen udviklingsproces. Særligt synes det spæde barn at være kompetent og aktivt i samspillet med lydhøre voksne – en betragtning, der er samstemmende med Sterns konklusioner i bogen *Spædbarnets interpersonelle verden* (2000), hvori han beskriver følelsen af personlig adskilthed og afgrænsethed som et endog meget tidligt særkende ved selvet, der kommer til udtryk ved det spæde barns aktive møde med omverdenen (Stern 2000:18-24).

3.1.2 Det samfundsmæssige krav om kompetence

Som det fremgår, har omdrejningspunktet for observation af børn, barndom og forældre forandret sig – omend der snarere end definitive opgør er tale om, at nye diskurser bygger ovenpå eller overordnes allerede eksisterende. Således synes diskursen om det kompetente og autonome barn i løbet af de sidste to-tre årtier at have indordnet de øvrige diskurser under sig. Hermed menes, at omend kompetencediskursen synes at være den fremherskende, så sameksisterer diskurserne – f.eks. er der stadig fokus på børns ’målbare’ sundhed i form af obligatoriske børneundersøgelser, hvor højde og vægt indføres i skemaer, ligesom udviklingsdiskursen, som nævnt, stadig udgør en magtfuld diskurs. Endelig synes også dannelsesdiskursen at have fået fornyet kraft, bl.a. når børnepsykolog og tidligere formand for Børnerådet Per Schultz Jørgensen plæderer for, at man (igen) skal turde tale om børns karakterdannelse (Jørgensen 2014:2-3). Når vi alligevel mener, at diskursen om det kompetente og autonome barn er dominerende, er det primært med henvisning til, at dannelse, sundhed, udvikling og stimulering i samtiden synes at blive konstrueret som *midler* til opnåelse af målet, hvor målet er barnets kompetenceudvikling. Nissen og Henriksens pointerer i sammenhæng hermed, at interessen for børn og barndom er forankret i samfundets ønske om at identificere ”de krav og *kompetencer*, som et komplekst samfund kræver af sine yngre medborgere”

(Nissen & Henriksen 2001:46, vores kursivering), mens socialpsykologen Lasse Dencik påpeger at den opvækstsituation, som nutidens barndom tilbyder barnet, generelt fremmer *sociale kompetencer* som tilpasning og social fleksibilitet, evnen til kritisk stillingtagen og refleksion samt selvstændighed og selvtillid – kompetencer, der er hensigtsmæssige at være i besiddelse af, når man skal navigere i et 'turbosamfund' præget af tiltagende forandringshastighed (Dencik 2005:48). Disse og beslægtede kompetencer står i umiddelbar modsætning til fortidige normer i form af puritanske dyder som selvbeherskelse, indordning og disciplin. Heraf udledes også, at nutidens opdragelses- og opvækstbetingelser stiller kvalitativt anderledes krav til nutidens forældre. Dette normative brud kan ifølge udviklingspsykolog Dion Sommer overordnet karakteriseres som en overgang fra et relativt autoritært opdragelsessyn til en 'senmoderne børnecentrering' kendetegnet ved stærke kulturelle humaniserings- og demokratiseringsnormer, der også vinder frem i samfundets øvrige sfærer (Sommer 2010:152). Med anvendelse af begrebet 'humaniseringsetos' beskriver Sommer således de ændringer, der har medført, at det nu betragtes som en selvfølge, at forældre (såvel som bl.a. lærere og pædagoger) accepterer børn som ligeværdige, ukrænkelige individer med rettigheder (Sommer 2010:38). Denne humaniserings- og demokratiseringsudvikling kan tilsyneladende spores hos nutidens familier – ikke mindst i form af 'forhandlingskulturens' udbredelse (Sommer 2003:163).

3.1.3 Forhandlingsfamiliens tilsynekomst: nærvær og involvering som dominerende forældreskabsidealer i en nutidig dansk kontekst

I afhandlingen *Distinkte opdragelsestilgange og forældres sociale positioner i en dansk kontekst* (Nøhr 2014) undersøger sociologen Rikke Nøhr forekomsten og karakteren af divergerende opdragelsesstile i en dansk kontekst²⁰. Dette gøres bl.a. med henvisning til en kendt typologi over opdragelsesstile udformet af udviklingspsykologen Diana Baumrind. Baumrinds typologi, som er konstrueret på baggrund af empiriske studier af familier, er baseret på to dimensioner, hhv. den kravstillende og den responsive dimension. Kombinationen af de to dimensioner resulterer i en typologi over forældre- og opdragelsesstile, der består af fire distinkte typer, hhv. den eftergivende, den autoritære, den uinvolverede samt den autoritative opdragelsesstil (Baumrind 1966:887-892).

²⁰ Analysen er baseret på datamateriale fra SFIs børneforløbsundersøgelse årgang 1995, hvor 6011 børn født i 1995 er blevet fulgt. Nøhrs analyse tager udgangspunkt i data fra børnene var 11 år (Nøhr 2014:31).

	Responsiv	Ikke-responsiv
Stiller krav	Autoritativ stil * <i>nærværende</i>	Autoritær stil * <i>restriktiv</i>
Undgår krav	Eftergivende stil * <i>tolerant</i>	Uinvolveret stil * <i>fraværende</i>

Figur 1: Diana Baumrind og Rikke Nøhrs (markeret med *) typologi over opdragelsesstile

Gennem udvælgelse af variable, der med henvisning til bl.a. Baumrind antages at være kvalificerede og væsentlige indikatorer på forældres opdragelsestilgange, samt en efterfølgende korrespondanceanalyse relaterer Nøhr de identificerede opdragelsesstile til de adspurgte forældres sociale position. I den forbindelse konkluderer hun, at der er ”en tendens til middel- og overklassens dominans på opdragelsesfeltet” (Nøhr 2014:89) i form af den *nærværsrelaterede* tilgang, som Nøhr opsummerer som:

”[N]utidens anerkendende opdragelsesmodel, hvor man særligt i middelklassen stræber efter, at opdragelsen/hverdagen indeholder så meget kvalitetstid som muligt, da vi lever i et karriereramt samfund, hvor tiden er knap og derfor værdifuld [...]. Den nærværende opdragelsestilgang kan i forlængelse heraf også anskues som en modernitetsforankret praksis [...], hvor selvrealisering gennem en projektorienteret opdragelse kan tænkes at være fremherskende” (Nøhr 2014:89)

Med reference til Baumrinds autoritative opdragelsesstil peger Nøhr på, at den nærværsorienterede opdragelsestilgang er karakteriseret ved et tæt forhold mellem barn og forældre, hvor familiens medlemmer ofte tilbringer tid sammen og drøfter personlige anliggender. Herudover involveres barnet i huslige pligter og gøremål, ligesom det typisk deltager i flere fritidsaktiviteter. Endelig fremgår det, at forældrene er generelt engagerede i barnets liv og dagligdag, f.eks. ved at engagere sig i forældremøder og andre arrangementer med relation til barnet (Nøhr 2014:87). Denne beskrivelse harmonerer med det fænomen, som Sommer og andre benævner *forhandlingsfamilier*. Heri ligger et signalement af en særlig senmoderne familiekonstellation, som med henvisning til flere undersøgelsesfund viser, at mange familier i senmoderne, vestlige samfund praktiserer opdragelse med fokus på inddragelse, begrundelser, forhandlinger og argumenter (Sommer 2003:163). I den sammenhæng synes kompetencediskursen og forestillingen om det kompetente

barn at fordre en familiekonstruktion, hvor børn lyttes til og har medbestemmelse. Netop fremhævelsen af forhandlingsfamilien som et særligt senmoderne fænomen, illustrerer at der, på trods af flere ligheder, er forskelle mellem denne og Baumrinds autoritative opdragelsesstil. Ikke mindst det forhold, at førstnævnte er funderet i en bestemt kulturel og samfundsmæssig sammenhæng, der, som tidligere nævnt, kendetegnes ved *humanisering* (den opfattelse, at børn er menneskelige væsner med rettigheder, som skal respekteres) og *demokratisering* (det forhold, at børn er medbestemmende i en række forhold, der vedrører dem selv) (Sommer 2003:166-167). Heroverfor synes Baumrind at fremstille sin model som udtryk for ahistorisk forskning, bl.a. fordi hun ikke adresserer historisk og kulturelt betingede forskelle i voksnes måder at opdrage på.

Udover den nærværende opdragelsestilgang identificerer Nøhr yderligere tre distinkte opdragelsestilgange blandt danske forældre, hhv. den *fraværende*, den *restriktive* og den *tolerante* opdragelsesstil²¹. Her fornægter det teoretiske arvegods fra Baumrind sig heller ikke, men Nøhr går skridtet videre, når hun påpeger, at forældres tilgang til opdragelse primært kan forklares med reference til differentieringen af deres kulturelle og økonomiske kapital. Nøhrs analyse viser således, at den såkaldt nærværende opdragelsesstil særligt kan relateres til kulturel kapital, der afspejler sig i en overrepræsentation af højt uddannede forældre med (relativt) høje indkomster og en god, selv vurderet økonomi (Nøhr 2014:87). Heroverfor står den fraværende opdragelsesstil, som er karakteriseret ved en distanceret relation mellem barn og voksne med sjældent eller manglende direkte samvær, hvor barnet kun undtagelsesvist inddrages i huslige pligter og gøremål eller deltager i fritidsaktiviteter. Ifølge Nøhr kan denne opdragelsesstil relateres til lav kulturel og økonomisk kapital hos barnets forældre, og i denne gruppe synes de fleste i forældregenerationen at være uuddannede med en lav indkomst og en dårlig selv vurderet økonomi (Nøhr 2014:87).

Foruden ovenstående afdækker Nøhr en såkaldt 'autoritetsdimension'. Denne afspejler en differentiering i hyppigheden af strafanvendelse (som her dækker over hhv. at skælde barnet ud, give det stuearrest, sende det på værelset og/eller tage hårdt fat i barnet). Her viser Nøhrs analyse, at forældre, der ofte anvender straf, langt overvejende repræsenteres af forældre med lav kulturel og

²¹ De to sidstnævnte opdragelsestilgange, hhv. den restriktive tilgang, kendetegnet ved mange pligter og gøremål samt sjældent samvær og dialog, og den tolerante tilgang karakteriseret ved et tæt nærvær, hvor man typisk ikke engagerer barnet i organiserede aktiviteter eller pligter, viser sig kun i mere begrænset omfang at være korreleret med sociale positionsindikatorer. Dog ses enkelte væsentlige polariseringer inden for såvel kulturel som økonomisk kapital henvisende til, at den restriktive opdragelsesstil er associeret med en undervægt af disse og den tolerante en overvægt (Nøhr 2014:87-89).

økonomisk kapital, mens forældre, der kun meget sjældent anvender straf, karakteriseres ved at besidde en overvægt af især kulturel kapital (Nøhr 2014:88).

Ud over påpegningen af, at distinkte opdragelsesstile i vid udstrækning er relateret til forældrenes sociale position (særligt hvad angår den nærværende og den fraværende opdragelsesstil), er der endnu et analytisk fund i Nøhrs afhandling, som giver indblik i, hvori nutidens forældreskabsideal består. Nemlig, at den nærværende opdragelsesstil, med dens fokus på nærvær, inddragelse og forhandling, synes at være langt den mest udbredte i nutidens Danmark. Gennem en såkaldt klyngeanalyse viser Nøhr således, at der er betydelige forskelle i størrelsesforholdet mellem de præsenterede opdragelsesstile, og at den nærværende opdragelsestilgang konstituerer knap 72% af opdragelseslandskabet (Nøhr 2014:88). Der er altså tilsyneladende belæg for at hævde, at det danske opdragelseslandskab er relativt ensartet, og at den opdragelse, der praktiseres af nutidens danske forældre i vidt omfang sætter barnet i centrum for nærvær og generelt fokuserer på forhandling i form af barnets involvering og medindflydelse på/i familielivet. At der tilsyneladende er tale om, at det danske opdragelseslandskab er relativt ensartet kan, som også Nøhr påpeger, hænge sammen med den relativt lighedsfremmende model, det danske velfærdssamfund er baseret på (Nøhr 2014:88). Imidlertid fremgår det, at der er forældre med det, man med bourdieuske termer kan kalde lav social og økonomisk kapital, som repræsenterer markant anderledes opdragelsesstile, hhv. den fraværende og den autoritære. I forlængelse heraf er en pointe, at hvor den nærværende opdragelsestilgang væsentligst adskiller sig fra de øvrige ud fra mængden af kulturel kapital, forholder det sig anderledes med den fraværende opdragelsesstil; her er det tilsyneladende i højere grad et spørgsmål om materiel knaphed. Dette mønster genfindes i øvrigt, når det drejer sig om hyppigheden af strafanvendelse, hvor de 'milde' forældre adskiller sig ved overvægt af kulturel kapital, mens de 'strengt' forældre væsentligst findes i den økonomiske lavindkomstgruppe (Nøhr 2014:88).

Fundene i Nøhrs afhandling er interessante, dels fordi de viser, at et barns familiemæssige baggrund i form af forældrenes socioøkonomiske og sociokulturelle position influerer på opdragelsespraksissen i hjemmet. Dels fremgår det af afhandlingen, at der er en udtalt tendens til, at danske forældre, såfremt deres svar antages at være retvisende for deres opdragelsespraksis, opdrager deres børn i overensstemmelse med den såkaldt nærværende, forhandlingsorienterede opdragelsesstil. Med tanke på at en bestemt opdragelsesstil dominerer og bestemte værdier tillægges særlig betydning i børneopdragelse af et bredt udsnit af den danske forældregeneration, underbygges formodningen om, at et særligt forældreskabsideal er fremherskende i samtiden.

3.1.4 Samfundets normative grænsedragning: spørgsmålet om det afvigende forældreskab og social kontrol

Formålet med ovenstående har været at anskueliggøre hvilke normer og idealer, der synes at rammesætte og karakterisere nutidens forældreskab. Her peges på, at det man kunne kalde et senmoderne individualiserings- og demokratiseringsmantra – herunder et stigende fokus på børn som kompetente interaktionsdeltagere – kan kædes sammen med den forandring, som forældreskabsidealene har undergået. Overordnet kan man tale om en udvikling fra autoritære, disciplinære og dannelsesorienterede opdragelsesidealer og socialisering som en envejs-kommunikation med barnet som passiv modtager, til et senmoderne omsorgsbegreb og forældreskabsideal, der betoner barnets ret og evne til tilknytning som forudsætning for videre udvikling. Forståelsen af børn som kompetente og autonome fordrer således andre forældreevner end den traditionelle opfattelse af barnet som inkompetent og uselvstændigt. Lidt polemisk kan siges, at når selv helt små børn betragtes som kompetente og socialt interagerende væsener, synes de ideelle forældreegenskaber ikke (længere) at være defineret af evnen til at disciplinere og praktisere basal barnepleje i form af den rette ernæring og ordentlig hygiejne. I stedet udgøres den ideelle forælder i dag tilsyneladende af den, som kan honorere barnets medfødte lyst og evne til interaktion i form af nærvær og gensidighed. Spørgsmålet om, hvorvidt forældre løser deres omsorgsopgave godt (nok) er således afhængig af den til enhver tid fremherskende forståelse af børns generelle behov og udviklingspotentialer, blandt dominerende interessenter som f.eks. psykologer, ansatte i børneforsorgsarbejde, socialpædagoger, socialrådgivere, politikere, medier, lærere, pædagoger og lignende.

De fremskrevne diskurser illustrerer imidlertid ikke blot foranderlige forældreskabsidealer, men markerer også grænserne for det 'normale' forældreskab og indikerer således, hvilket forældreskab, der betragtes som afvigende. Sociologen Howard Becker, som beskæftiger sig med *afvigelse* som sociologisk fænomen, beskriver i sammenhæng hermed, hvordan individer, der anses som sociale afvigere, ikke kan eller bør betragtes som en naturligt forekommende, særlig kategori af mennesker, men tværtimod som individer, der *stempler* som afvigere af det omkringliggende samfund – af *ikke-afvigere*. I den sammenhæng indikerer Nøhrs analytiske fund, at normalitet og afvigelseskonstruktion, når det kommer til børneopdragelse, oplagt forstås af et samfund og en forældremajoritet, som bekender sig til 'nærværende, forhandlingsorienteret opdragelse'. Heroverfor står en forældreminoritet, der konstrueres som afvigende eller problematisk, fordi den enten ikke magter eller ikke vil opdrage i overensstemmelse med den nærværende opdragelsesstil.

Becker formulerer det således: ”Afvigende adfærd er [en] adfærd, som mennesker betegner som afvigende” (Becker 2005:30), og konkluderer i den forbindelse, at afvigelse er en samfundsskabt konstruktion (Becker 2005:29). Per Schultz Jørgensen er inde på noget tilsvarende, når han skriver følgende om de såkaldte *risikobørn*:

”Forekomsten af risikobørn i et samfund er ikke alene et udtryk for udbygningen af velfærden og dermed sikkerhedsnettene i samfundet i forhold til de svageste. Det er også et udtryk for den moralske tolerancegrænse, der eksisterer i et samfunds selvforståelse: hvad kan vi acceptere, hvad vil vi acceptere?” (Jørgensen 2002:98)

I tråd med Becker fremhæver Jørgensen således, at risikobegrebet ikke er en statisk og uforanderlig størrelse. Dette indebærer, at begreber som ’udsatte familier’ og ’risikobørn’ betydningsudfyldes og forandres alt efter hvilket normer, der er fremherskende. Ved at henvise til moralbegrebet bliver det således tydeligt, at risikodefinitioner ikke udelukkende hviler på ’objektive’ fakta, men at det også er udtryk for, hvad et givent samfund definerer som afvigende eller ’moralisk forkert’ og dermed også, hvad dette samfund vil acceptere hhv. ikke acceptere. Samtidig bliver det tydeligt, at også inden for det, man traditionelt forstår som *privatsfæren* – inden for familien og i forholdet mellem forældre og børn – er individerne påvirket af samfundsmæssige normer, ligesom der er en samfundsmæssig forventning om, at praksis afspejler disse. Dette foranlediger imidlertid refleksioner over, hvordan nutidens samfund mere formelt reagerer på de adfærdsformer og individer, det betragter som afvigende, problematiske eller bekymrende, og i den sammenhæng bliver spørgsmålet om *social kontrol* relevant. En definition herpå, der netop betoner samfundets formaliserede, planlagte reaktioner på normafvigelser, genfindes hos kriminologen Stanley Cohen, der beskriver ’social kontrol’ som:

”organiserede reaktioner på (...) beslægtede former for normoverskridende og/eller socialt problematisk adfærd (...) hvad enten de er reaktive (efter at den formodede handling har fundet sted eller aktøren er identificeret) eller proaktive (for at forhindre handlingen). Disse reaktioner støttes enten direkte af staten eller af mere autonome professionelle, f.eks. inden for socialarbejde og psykiatri” (Cohen 1985:16)

I sammenhæng med Cohens pointe kan socialpædagogiske behandlingstilbud – herunder familiedøgninstitutioner som Familiegården – betragtes som eksempler på den organiserede sociale kontrolls institutionelle forankring. Noget tilsvarende udtrykkes af Bryderup, når hun beskriver

socialpædagogikkens overordnede opgave som ”at bidrage til samfundets udvikling og stabilitet, ligesom idealet fortsat er et sammenhængende og homogent samfund” (Bryderup 2005:376).

I forlængelse heraf bliver det tydeligt, at en institution som Familiegården ikke bare er udtryk for skiftende socialpædagogers kontrol af og mere eller mindre tilfældige intervention i individuelle ’forældreskæbner’, men foranstaltninger med det formål at sikre noget så abstrakt som social stabilitet og ’samfundets sammenhængskraft’. I den forbindelse synes sådanne institutioners opgave i vid udstrækning at bestå i norm(re)integrationen af de ’afvigende forældre’, så deres forældreskab kan bringes til accept af det omkringliggende samfund. Netop normens stadigt stigende betydning i samfundet adresseres i det følgende med udgangspunkt i filosofen Michel Foucaults magtanalytik.

3.2 Magt- og styringsstrategier i moderne velfærdssamfund: præsentation af Foucaults magtanalytik

Michel Foucaults overvejelser omkring moderne magt og moderne styringsteknologier er interessante at inddrage i indeværende speciale, fordi de bidrager til at skærpe og nuancere forståelsen for, hvilke magt- og styringsstrategier, der er på spil i moderne velfærdssamfund og -institutioner – og dermed også på en institution som Familiegården. At der er et magtforhold tilstede er tydeligt på Familiegården, bl.a. fordi størstedelen af de familier, der er bosat på institutionen, ikke er der på eget initiativ, men er henvist dertil af kommunale sagsbehandlere (afdelingsleder:6)²². Anvendelsen af Foucaults perspektiver åbner imidlertid op for, at moderne magt ikke blot skal forstås som negativ og begrænsende, men også som en kraft, der stimulerer og hjælper til at fremelske tilsyneladende ønskværdige egenskaber og praksisser hos individet. På den baggrund kan Foucaults perspektiver bidrage til at forstå en velfærdsinstitution som Familiegården, der på én gang skal *kontrollere* og *vejlede* forældrenes praktisering af forældreskabet.

3.2.1 Magten som produktiv fremfor repressiv

I sin analyse af magtens forskellige udtryksformer udvider Foucault forståelsen af magt, så den ikke udelukkende skal forstås som en hierarkisk relation der gennem tvang udøves oppefra og ned, men snarere som en strategisk relation, der har til mål at fremelske, opdyrke og stimulere bestemte evner og egenskaber. Moderne magtudøvelse skal således forstås som et forsøg på at forme individers valg- og handlemuligheder, hvorfor frihed og magtudøvelse kun under ekstreme vilkår står i modsætning til hinanden (Foucault 1982:220). Den moderne magt er således ifølge Foucault langt

²² Transskriptioner af samtlige medarbejderinterviews findes i bilag 7.

mere kompliceret, end at et individ bestemmer over et andet. En sådan produktiv magtform har dog ifølge Foucault ikke altid været dominerende, men er det historiske resultat af magtens forskellige knopskydninger og løbende transformationer. Således er de forskellige magtformer, som Foucault afdækker i løbet af sit forfatterskab, historisk betingede. En af de historisk ældste magtformer, som Foucault beskæftiger sig med, betegner han *den suveræne magtform*. Dette er en styreform, som træder frem under den feudale, enevældige magt, og som er konstrueret hierarkisk med udgangspunkt i relationen mellem suverænens ophøjede status og dennes undersåtter (Foucault 1994:139). Den suveræne magtform kan – modsat de moderne magtformer – anskues som asymmetrisk og begrænsende: Magtformen er repressiv, idet den virker gennem tvang – som en evne til at befale over andre, begrænse disse i deres udfoldelse og tvinge dem til at adlyde. Denne magts væsentligste institutioner er derfor også loven og det juridiske system (Foucault 1994:140). Den vestlige verden har imidlertid været vidne til en række knopskydninger og afgørende transformationer af de eksisterende magtmekanismer:

“[Den suveræne magt] synes i stadigt mindre grad at udgøre den vigtigste magtform, ja er vel nu blot en enkelt af brikkerne i magtens spil på funktioner, som tilskynder, forstærker, kontrollerer, overvåger, forøger, og samordner de kræfter, magten underlægger sig: en magt, der er indrettet på at producere kræfter, at få dem til at vokse og på at ordne dem snarere end at dæmme op for dem, blødgøre eller ødelægge dem” (Foucault 1994:140).

I ovenstående tegner Foucault således omridset af en række magtmekanismer, der *producerer* og får noget til at vokse snarere end ødelægger det. Disse magtteknologier udvikler sig i løbet af det 17. århundrede omkring to hovedformer, som ikke udgør noget modsætningspar, men snarere to poler i udviklingen: På den ene side reguleringen af *befolkningen* og på den anden side disciplineringen af *kroppen*. Førstnævnte udgøres af en magtform, der adskiller sig fra andre i kraft af dens genstand: befolkningen som biologisk enhed – som population – ud fra intentionen om på denne måde at skabe nyttige og produktive samfundsmedlemmer (Foucault 1994:145). Med henvisning til afsnit 3.1.1 kan sundhedsdiskursen og indførelsen af den almene sundhedspleje netop ses som et udtryk for en sådan magtform, idet den har til formål at sikre bedre, sundere og sikrere levevilkår for befolkningen. Den anden pol udgøres af *den disciplinære magt*. Heller ikke denne magtteknologi fungerer gennem repressiv magtudøvelse, men forsøger at stimulere individet til en bestemt udfoldelse. Dens væsentligste opgave er således at reducere afvigelserne i samfundet ved at korrigere de afvigende individer og forme dem, så de bliver ordentlige samfundsborgere. Disse to

poler, der altså centrerer sig omkring såvel en regulering af befolkningen som en disciplinering af legemet, karakteriserer tilsammen “en magt, hvis vigtigste funktion fremover ikke er at udsukke, men fuldstændigt at gennemtrænge livet” (Foucault 1994:144) og indvarsler således en *biomagts æra*, der er både totaliserende og individualiserende, idet den på én gang beskæftiger sig med alles og med den enkeltes velbefindende (Foucault 1994:144, Mik-Meyer & Villadsen 2007:17).

3.2.2 Det normaliserende samfund

Magts fuldstændige gennemtrængning af livet afføder, at normen får en stadigt stigende betydning i det moderne samfund. Foucault betegner således det moderne samfund som ‘det normaliserende samfund’ (Foucault 1994:149), der, fremfor at være centreret omkring det juridiske lovsystem, primært har normen som rettesnor:

“En sådan form for magt må søge at kvalificere, måle, vurdere, hierarkisere, snarere end at vække opsigt med sin morderiskhed; den søger ikke at trække en skillelinje mellem de lydige undersåtter og suverænenes fjender, den fremkalder inddelinger, hvis midtpunkt er normen” (Foucault 1994:149)

Hvor loven trækker en skarp grænse mellem det, der er tilladt og det, der er lovovertrædelse – og således også mellem inklusion og eksklusion – udviskes dette skel i biomagts æra. Biomagten beskæftiger sig i mindre grad med ‘ret’ og ‘uret’ og i højere grad med ‘normal’ og ‘unormal’, hvorfor magt i det moderne samfund langt fra udelukkende omhandler den juridiske (suveræne) dimension. Dette betyder imidlertid ikke, at der i det moderne samfund bliver dømt mindre. Tværtimod er domsaktiviteten blevet øget i takt med, at den normaliserende magt har spredt sig - blot er domsaktiviteten nu udvidet fra den juridiske dimension til også at omfatte andre og nye dimensioner:

“Båret af de disciplinære foranstaltningers allestedsnærværelse [...] er [domsaktiviteten] blevet en af de vigtigste funktioner i vores samfund. Normalitetsdommerne er tilstede overalt. Vi lever i et professor-dommer, læge-dommer, lærer-dommer, ‘socialarbejder’-dommer samfund. De sørger alle sammen for, at det normatives almengyldighed hersker, og hver enkelt i den grad, at han ser, at hans krop, fagter, adfærd, opførsel, evner, præstationer er underlagt denne” (Foucault 2002:326)

Det udtalte fokus på individets afvigelse fra normen og de behandlingsmæssige bestræbelser på at

normalisere, integrere og behandle afvigere kan således anskues som kernen i den disciplinære magt (Egelund 2005:138). Hvor lovbyderen i det før-moderne blev sat uden for samfundets fællesskab, er der nu opstået en magtform, der vil korrigere og forbedre det enkelte individ for på denne måde at reintegrere vedkommende i fællesskabet. Et af grundlagene for magtudøvelse bliver derfor også viden om, hvad der er 'normalt', samt hvad der er 'afvigende'. Viden og magt er således i det moderne vævet tæt ind i hinanden, idet magtudøvelse finder støtte og begrundelse i videnskabelige kategorier: Hvis noget på den baggrund kan betegnes som udtryk for en 'videnskabelig sandhed', vil det med stor sandsynlighed skabe grundlag for handling. De, der besidder viden, har en magt til at betegne verden, til at klassificere og kategorisere individerne, mens nye områder for intervention og styring skaber mulighed for ny generering af viden – og dermed nye kategoriseringer (Foucault 2002:42, Mik-Meyer & Villadsen 2007:21). Som et nutidigt og i denne sammenhæng særligt relevant eksempel på hvordan magt og viden væves sammen, kan nævnes sociologen Maria Appel Nissens ph.d.-afhandling 'Behandlerblikket', der er en undersøgelse af to forskellige familiedøgn-institutioner. Afhandlingen afdækker, hvordan netop *behandlerblikket* får en central betydning for, hvilken behandling, familierne modtager. Nissen viser, hvordan de to institutioner har forskellig problemforståelse og –forklaring, hvilket producerer forskellige løsningsmuligheder i forhold til de sociale problemer, der identificeres. Afhandlingen eksemplificerer dermed, hvordan forskellig vidensproduktion afføder forskellige behandlerblikke, som igen medfører divergerende forståelser af familierne og deres problemer og af sociale problemer generelt samt mulige løsninger herpå (Nissen 2005).

3.2.3 Governmentality: kunsten at styre andre til at styre sig selv

Foucaults fremstilling af biomagten med betoning af den samfundsmæssige disciplinering synes på sin vis at fremstille individet som determineret, føjeligt, underlagt og undertrykt af magtens strukturer²³ – dette på trods af, at Foucault netop forsøger at betydningsudfylde begrebet 'magt', så det ikke udlægges som en repressiv, negativ magt, men som en produktiv og relationel kraft. Dette er en kritik, som Foucault til dels vedkender sig, idet han erkender at have insisteret for meget på forskellige dominans- og magtteknikker. Over tid er han imidlertid blevet stadig mere interesseret

²³ Der kan ligeledes argumenteres for, at Foucault inden for dansk forskning om velfærdsstatslige institutioner ofte er blevet læst og anvendt på denne måde. Særligt Mik-Meyer og Järvinen – nogle af de toneangivende og særdeles produktive forskere inden for feltet – er således kritiseret for at lægge for meget vægt på magten som usynlig og undertrykkende i deres brug af Foucault, fremfor at anerkende at magt ikke nødvendigvis er negativ, men også kan anskues som produktivt skabende (se f.eks. Henriksen & Prieur 2004).

i individets forsøg på at forandre sig selv (Foucault 1988:19), hvorfor han i sine senere værker giver individet mere plads og større spillerum. Det er bl.a. på baggrund af denne udvikling, at hans begreb om *governmentality* skal forstås. Governmentality er en magtform i vestlige (velfærds)samfund som opnår dominans i forhold til såvel den suveræne som den disciplinære magt (Villadsen 2008:14). For at kaste lys over, hvad begrebet *governmentality* dækker over, benytter Foucault sig af ordspillet: 'Conduct of conduct' (Foucault 1982: 220), idet dette både kan betyde 'at styre' og 'at opføre sig' ('to conduct oneself'). Governmentality skal netop indfange styringens to sider: Dels den styring, man søger at udøve over andre, dels den styring man udøver over sig selv (Foucault 1982:220, Foucault 1988:19). Governmentality betegner således det fintmaskede og uomgængelige samspil mellem styringen og selvets praktikker, der hele tiden er tilstede. Sociologen Mitchell Dean, der er en af de primære videreudviklere af begrebet, anskuer således også *governmentality* som en art moralsk aktivitet, idet det er en styringsform, som forsøger at gøre selvet ansvarlig for egne handlinger og indrette disse i overensstemmelse med gældende normer for, hvad der anses at være passende adfærd (Dean 2008:43-45). Dermed anskues subjektet altså ikke blot som passivt, men snarere som en aktiv, handlende aktør, der formår at overvåge, regulere og sætte begrænsninger for egen adfærd.

3.2.4 Bekendelsen som producent af anormalitet

Foucault argumenterer for, at det primære omdrejningspunkt for en moderne magtform er at opmuntre individet til at arbejde med sig selv i den ønskede retning. Inden for en *governmentality*optik kan *bekendelsen* hævdes at udgøre en af de mest betydningsfulde måder, hvorpå individet anspores til dette arbejde. Foucault beskriver bekendelsen som "en verbalakt hvori subjektet affirmerer hvad det er, binder sig til denne sandhed, placerer sig i en afhængighedsrelation til den anden, samtidig med, at det ændrer sit forhold til sig selv" (Foucault i Raffnsøe 2008:269). Det er imidlertid interessant, at en sådan bekendelse tilsyneladende som oftest fungerer som en italesættelse af egen *afvigelse*: Idet individet således binder sig til en negativt formuleret 'sandhed' kan det anskues som en villig agent for ledelse til selvledelse, hvorfor bekendelsen altså også kan opfattes som en central komponent i den sociale kontrol i samfundet. Dette skal dog ikke nødvendigvis forstås sådan, at individet passivt eller ukritisk manipuleres til at italesætte egen afvigelse. Bekendelsen kan i ligeså høj grad være udtryk for et reflekterende individ, der (også) handler på baggrund af egne overvejelser:

"[I]ndividet afgrænser den del af sig selv, som udgør objektet for denne moralske udøvelse,

definerer sin position i forhold til den forskrift, han følger, bestemmer sig for en bestemt måde at være på, som skal gælde som moralsk selvrealisering; og for at gøre dette arbejder han med sig selv, studerer sig selv, kontrollerer sig selv, prøver sig, forbedrer sig, forandrer sig” (Foucault i Lindgren 2007:337)

I ovenstående giver Foucault således udtryk for, at bekendelsen også kan være positiv og konstituerende i etisk forstand. Hermed ikke sagt, at Foucault agiterer for en art etiske, universelle værdier, men at individet danner og forbedrer sig selv i relation til de gældende diskurser, som omgiver og fylder det sociale felt (Lindgren 2007:338).

3.2.5 Ledelse af den enkelte til verdslig frelse

Som betegnelse for en af de måder, hvorpå individet kan hjælpes til at lede sig selv, introducerer Foucault begrebet *pastoralmagt*. Begrebet spiller på en metaforik omhandlende pastoren som den omsorgsfulde hyrde for sin flok samt dennes målsætning om at lede flokken til frelse. I det moderne samfund skal ‘pastoren’ imidlertid ikke længere sikre frelse hinsides: Gejstlige mål er trådt i baggrunden til fordel for verdslige målsætninger som f.eks. bedre sundhed, større velvære og mere tryghed (Foucault 1982:215). Det er derfor ikke længere (blot) pastoren, der skal lede sin flok, men tværtimod bistås selvstyringen i stadig højere grad af socialarbejdere, terapeuter, læger, konsulenter eller lignende.

Den moderne ‘pastors’ ledelse smidiggøres af den enkeltes binding til en partikulær sandhed om sig selv, hvorfor bekendelsen derfor også står centralt i ‘pastorens’ arbejde (Foucault 1982:214). I det øjeblik, hvor individet bekender sig over for sig selv og sine omgivelser, gør det sig samtidig klar til at lade sig lede til et bedre eller mere rigtigt liv. Herefter kan pastoren anviser den rette vej og forsøge at integrere det i samfundslivet i overensstemmelse med de fremherskende normer. Pastoralmagten kan således forstås som en blid, normaliserende vejvisning med henblik på at nå mål, som synes at være til såvel samfundets som den enkeltes bedste, hvorfor magtudøvelsen altså heller ikke her er baseret på at tvinge, men på at udøve handlinger, der påvirker og modificerer individets adfærd og handlen. Men integrationen i et fællesskab tilbydes imidlertid kun, hvis den enkelte er indstillet på og i praksis viser sig villig til og evner at ændre sin adfærd (Foucault 1982:214, Larsen 2002:158). Det er i denne optik interessant at drage en parallel til sociologen Kaspar Villadsens konklusioner i bogen *Det sociale arbejdes genealogi*, hvori han beskriver, hvordan klientens selvforhold og selvopfattelse i dag står i centrum af det sociale arbejde, hvorimod materielle og samfundsmæssige betingelser i højere grad er trådt i baggrunden. Det er således

overvejende klienten, der skal arbejdes med, fremfor andre mere strukturelle forhold omkring denne (Villadsen 2004:10). Villadsen fremhæver videre, at socialarbejderens rolle i dag er at udfylde rolle som en form for mediator mellem samfundets 'normale' majoritet og de grupper, der opfattes som afvigende, idet det er socialarbejderens (eller 'pastorens') opgave at få øje på og beskrive det afvigende individs potentialer og muligheder og hjælpe med at realisere disse (Villadsen 2004:16).

3.2.6 Familiegården som centrum for forskellige former for magtudøvelse

I sin afdækning af de forskellige magtteknologier illustrerer Foucault, hvordan normaliserende magtformer har fået stadig større betydning i det moderne samfund. Det er imidlertid vigtigt at fastslå, at Foucault ikke anskuer udviklingen som en fuldstændig udskiftning af magtteknologier, men snarere anser nye magtformer for at vokse frem og på forskellig vis knytte sig til den suveræne magt, som fortsat eksisterer. Hvad der er interessant i denne forbindelse er, at Familiegården netop kan anskues som en institution, hvor flere magtformer synes at eksistere side om side. Det kan således hævdes, at den suveræne (juridiske) magtform anvendes af myndighederne til at placere familier på Familiegården samt til, på baggrund af opholdets resultater, at beslutte, hvorvidt barnet skal (tvangs)fjernes fra sine forældre. Ligeledes kan Familiegården som institution betragtes som et udtryk for en disciplinær magtform, hvor 'afvigende' individer inden for en begrænset tidsmæssig periode skal korrigeres tilstrækkeligt til, at de selv formår at praktisere et forældreskab, der ligger inden for de herskende normer. Placeringen giver mulighed for, at personalet på en gang kan foretage såvel disciplinerende interventioner som fungere som en slags 'pastorale vejledere'. Den disciplinære magtudøvelse kommer således til udtryk ved, at familier, der henvises til Familiegården, kan anskues som normbrydere, der er sat under observation for at vurdere deres forældrekompetence. En sådan intervention munder ud i en observationsrapport, som giver kommunale socialrådgivere grundlag for iværksættelse af videre foranstaltninger. Anbringelsen af familien synes således i foucaultske termer at give mulighed for at observere og måle dens afvigelse set i relation til gældende samfundsmæssige normer (Foucault 2002:200). Den samtidige udøvelse af pastoralmagt bliver endvidere tydelig af Familiegårdens egen formålsbeskrivelse, hvoraf det bl.a. fremgår, at Familiegården giver familier intensiv støtte i at finde deres egne ressourcer i rollen som forældre og hjælpe dem videre derfra. Det er altså Familiegårdens opgave – med et ekko fra Villadsen – at finde frem til forældrenes potentialer og ressourcer for på denne måde at (vej)lede dem til at kunne lede sig selv. Familiegården synes således på en gang at være en afspejling af tre forskellige former for magt: suverænmagten, den disciplinære magtform samt pastoralmagten.

3.2.7 Modstand i et 'hjælpens univers'

Det er centralt i Foucaults magtforståelse, at der ingen magt findes uden modmagt. Det kan imidlertid hævdes, at en eventuel modmagt kan have vanskelige kår inden for det sociale arbejde. Socialhistorikeren Jaques Donzelot, hvis analyser lægger sig i forlængelse af Foucault, italesætter således det socialpolitiske område som en art "hjælpens univers", hvor det kan være svært at mønstre eller bevare en eventuel modstand, idet magtudøvelsen her giver sig udtryk i omsorg og støtte og udøves ud fra de bedste intentioner (Donzelot 1977:163-164). I tråd med dette kan det fremhæves, at Familiegården hjælper forældre til at praktisere et bedre forældreskab – en hjælp, som kan være svær at stille sig kritisk overfor, for hvem ønsker ikke dette? Et eventuelt ønske om udøvelse af modmagt synes yderligere at blive vanskeliggjort af den (suveræne) magtrelation, der (som oftest) ligger til grund for anbringelser på Familiegården – herunder de kommunale sagsbehandlers mulighed for en eventuel tvangsfjernelse af børnene efter endt ophold. En sådan konsekvens kan foranledige individet til i videst mulige omfang at samarbejde og undertrykke en eventuel modvilje. Vi mener imidlertid ikke, at dette nødvendigvis passiviserer de berørte forældre, men at de – disse forhold til trods – fortsat har spillerum for handling, ligesom det senere vil fremgå, at der er flere eksempler på en art modmagt. Idet vi imidlertid betragter Foucaults perspektiv for primært at bevæge sig på et makroorienteret niveau, som efterlader begrænset plads til detaljerede analyser af det enkelte individs aktive ageren, har vi for at forfølge dette yderligere i den empiriske analyse ligeledes valgt at inddrage Goffmans strategier for tilpasning inden for institutionelle rammer. Dette udfoldes i følgende afsnit.

3.3 Institution og individ: præsentation af Goffmans totalinstitution

I det følgende redegøres for nogle af de perspektiver og begreber, som sociologen Erving Goffman præsenterer i værket *Anstalt og Menneske*. Værket inddrages, fordi det rummer en række underfundige analyser af, hvordan individet i mødet med sine omgivelser bør ansues som en aktiv, taktisk aktør, men illustrerer samtidig, hvordan organisatoriske rammer imidlertid også indvirker på individets ageren overfor sig selv og omverdenen. Dette værk synes derfor også at adskille sig fra Goffmans øvrige, som primært indeholder detaljeorienterede, mikrosociologiske analyser af individets ageren i mødet med andre individer inden for en hverdagskontekst. I *Anstalt og Menneske* er der heroverfor et konstant fokus på, hvordan identiteten nedbrydes, udvikles op imod, tilpasses og udfordrer de (ekstreme) institutionelle og organisatoriske forhold, som individet bevæger sig inden for, hvorfor væsentligheden af et fokus på *rammerne* for identitetsudvikling

betones. Goffman anskueliggør således i disse analyser, at individet er aktivt og taktisk, men også, at det ikke har ubegrænset spillerum, idet der er grænser for, hvordan det kan agere på de forskellige scener, som det optræder på. Ved at bringe Goffmans pointer fra *Anstalt og Menneske* i spil i indeværende projekt bør der imidlertid samtidig tages en række forbehold, idet hans fund og konklusioner – der er baseret på feltstudium på et psykiatrisk hospital i 1950'ernes USA – ikke ukritisk kan overføres til den aktuelle kontekst. Disse forbehold adresseres i slutningen af afsnittet.

3.3.1 Den totale institution – kolonisering af individets livsverden

I *Anstalt og Menneske* beskæftiger Goffman sig med det, han betegner *den totale institution*, som ifølge ham er kendetegnet ved en række distinkte karakteristika. Totalinstitutionen er for det første karakteriseret ved, at den udgør en barriere for socialt samspil eller interaktion med omverdenen, idet der blokeres for, at klienterne kan forlade institutionen, når de vil. Denne blokering sker i form af låste døre, pigtråd, afsondrethed eller lignende, hvorfor der sættes en række fysiske begrænsninger for individets adfærd. For det andet beskriver Goffman, hvordan den totale institution nedbryder, hvad han opfatter som socialt grundlæggende for det moderne samfund – nemlig, at individets forskellige aktiviteter som f.eks. arbejde, søvn og rekreation udspiller sig i forskellige sfærer med forskelligt publikum. Dette skyldes, at samtlige sådanne aktiviteter på den totale institution afvikles på samme sted. For det tredje er de daglige rutiner og aktiviteter nøje planlagt og skemalagt, ligesom de ofte er påtvunget, styret og kontrolleret af institutionens medarbejdere. Aktiviteterne er således ikke tilfældige, men indarbejdet i en overordnet plan, der har til formål at opfylde de mål, som er sat for opholdet på institutionen. Indenfor murene af den totale institution er hvert enkelt medlem desuden nødsaget til at deltage i disse aktiviteter og andre af hverdagens daglige gøremål i fællesskab med eller i nærvær af andre (Goffman 1967:12-13). Individet er således aldrig helt alene, men altid inden for syns- og/eller hørevidde af enten personale eller andre beboere (Goffman 1967:26), og Goffman synes på den baggrund at tegne et billede af totalinstitutionen som en særlig form for institution, der ikke blot fysisk afgrænser individet fra verden udenfor, men som infiltrerer hele individets livsverden.

3.3.2 Spændingen mellem 'indenfor' og 'udenfor'

Ifølge Goffman ankommer individet til totalinstitutionen med et stabilt forestillingsbillede af sig selv, som er muliggjort af mere eller mindre stabile, sociale forhold i det hjemlige miljø:

”Uanset graden af stabilitet i den nyankomnes personlige organisation, var den en del af en større sammenhæng forankret i vedkommendes hjemlige miljø – en erfaringskreds som

bekræftede en tålelig opfattelse af en selv og gav rum for et sæt forsvarsmekanismer, han frit kunne benytte over for konflikter, vanærende oplevelser og fiasko” (Goffman 1967:18)

Det er imidlertid Goffmans ærinde at illustrere, hvilken rystelse mødet med den totale institution medfører for individet – samt hvilke gennemgribende konsekvenser dette har for dets identitet. Goffman hævder således, at individet allerede ved ankomsten til den totale institution frarøves den støtte og stabilitet, som det hjemlige miljø indtil nu har faciliteret. Dette har flere årsager: Goffman beskriver bl.a., at det faktum, at alle daglige aktiviteter gennemføres på samme sted, medfører *rolleberøvelse*. Hermed refereres til, at individet ikke længere har mulighed for at udspille forskellige roller på forskellige arenaer, idet det konstant er bundet til én arena. Ligeledes fremhæves det, at individet ved ankomsten kan få frataget sit ’identitetsudstyr’ i form af personlige ejendele som tøj, toiletgrej, kosmetik og lignende – udstyr, som individet ellers anvender til at skabe og varetage sin personlige facade. Fratagelsen af dette hindrer således individet i at fremlægge sit vanlige forestillingsbillede af sig selv over for omgivelserne (Goffman 1967:23-24). Det er imidlertid ikke kun individets ydre, fysiske indtryksstyring, der udfordres af opholdet på totalinstitutionen. Således hævder Goffman, at også individets ret til at skjule personlige oplysninger om sig selv, krænkes ved ankomsten:

”Under modtagelsesproceduren bliver alle foreliggende kendsgerninger om klientens sociale status og hidtidige adfærd – især de mindre behagelige kendsgerninger – indsamlet og optegnet i en journal, som er tilgængelig for personalet” (Goffman 1967:25)

I kraft af fratagelsen af identitetsudstyr, rolleberøvelse og udefrakommendes indblik i individets private forhold, konkluderer Goffman dramatisk, at ”det værn, individet rejser mellem sig selv og omgivelserne, forceres, og personlighedens integritet profaneres” (Goffman 1967:25). Dette har som konsekvens, at individet ikke længere kan bevare den selvidentitet, som er blevet opdyrket udenfor murene. Ligeledes bliver de forsvarsmekanismer, som individet tidligere har kunnet benytte sig af, når selvopfattelsen synes truet, også sat under pres. Dette bliver særligt tydeligt, når Goffman præsenterer den proces, som han benævner *looping*. Begrebet dækker over, at individet inden for totalinstitutionens mure ikke har samme mulighed for at beskytte sit selv mod at blive krænket, idet forsøg herpå – f.eks. i form af vrede, aggressivitet eller problematisering af behandlingen – i et institutionelt regi bliver taget som et udtryk for individets ’syge selv’ og altså ikke som udtryk for et forsøg på at beskytte et krænket selv. En sådan oversættelse af individets reaktionsmønstre

indebærer, at det gennem sin adfærd kan komme til at udvise præcis de symptomer, som ifølge de ansatte retfærdiggør vedkommendes indlæggelse (Goffman 1967:34, Espersen 2010:64):

”I totale institutioner er skellet mellem livssfærerne ophævet, så klientens opførsel i den ene handlingssituation holdes op for ham af personalet som en kommentar til og en vis kontrol af hans adfærd i en anden sammenhæng. [...] Gennem denne ’looping’-proces sker der altså det, at klientens reaktion mod sin egen situation styrter sammen ind i selve situationen, og han har ikke mulighed for at opretholde den vanlige adskillelse mellem disse handlingsfaser” (Goffman 1967:34).

3.3.3 Individets forskellige tilpasningsstrategier

Ifølge Goffman er målet med de ovenfor beskrevne ”indrulleringsprocedurer” (Goffman 1967:20) at lade den nyankomne trimme og omkode for dermed at transformere vedkommendes hidtidige selvbillede til et institutionsegnet selv, der samarbejder og underlægger sig institutionslivet (Goffman 1967:20, Jacobsen & Kristiansen 2013:150). I forbindelse med dette introducerer Goffman begrebet om individets *moralske karriere*, der dækker over, at individet, i og med at dets sociale identitet skrælles af ved ankomsten til totalinstitutionen, står mere eller mindre nøgent tilbage og skal opbygge sig en ny identitet – karriere – inden for murerne af institutionen (Goffman 1967:19,97). Goffman identificerer fire forskellige primære tilpasningsformer, som individet kan anvende under opholdet på den totale institution for at opbygge sin moralske karriere mure og på denne måde håndtere det institutionelle liv. Som det første præsenteres *tilbagetrækningen*, som indebærer, at individet resignerer og trækker sig ind i sig selv, og så vidt muligt undgår interaktion med sine omgivelser (Goffman 1967:51). Den anden tilpasningsform er *den uforsonlige holdning*. Hermed søger individet bevidst at udfordre institutionen ved åbenlys nægtelse af samarbejde med de ansatte. Goffman beskriver i forlængelse heraf, hvordan mødet med en klient, der benytter sig af en sådan tilpasningsstil, ofte ledsages af et personalemæssigt mål om at ’knække’ den uforsonlige (Goffman 1967:51). Herudover præsenteres tilpasningsmodussen *koloniseringen*: Kendetegnende for denne er, at individet stiller sig relativt tilfreds med det liv, der leves inden for institutionens mure. Individer, der anvender denne form for tilpasning, identificerer sig ikke for alvor med institutionens inderste væsen, men forsøger snarere at skabe sig et frirum fra verdenen udenfor gennem maksimal udnyttelse af de faciliteter, totalinstitutionen stiller til rådighed (Goffman 1967:52, Espersen 2010:64). Herudover præsenteres tilpasningsmodussen *omvendelsen*, hvor individet synes fuldstændigt at overtage den institutionelle opfattelse af vedkommende. Individet

udlever således til fulde rollen som den perfekte klient, og Goffman betegner på malerisk vis en sådan klient som ”én, hvis institutionelle entusiasme altid står til personalets rådighed” (Goffman 1967:52).

Udover disse primære tilpasningsformer fremhæver Goffman desuden en række *sekundære* tilpasninger, som individet anvender i forsøget på at skabe sig et personligt frirum indenfor institutionens mure: ”Når en tilværelse ’klædes af til skjorten’, får vi at se, hvad folk hiter på for at ’sætte lidt kulør på livet’” (Goffman 1967:224). Sekundære tilpasninger kan netop betragtes som små forsøg på at gøre institutionstilværelsen mere farverig og skabe et personligt territorium i hverdagen f.eks. via anskaffelse af adgang til materielle goder, oprettelse af særlige gemmesteder ukendt af personalet eller opnåelse af særlige privilegier (Goffman 1967:177pp, 224). De fire primære strategier udelukker ikke en samtidig brug af andre, sekundære strategier.

En væsentlig pointe hos Goffman, at klienter ikke nødvendigvis slavisk følger nogen af tilpasningsstrategierne, men snarere vælger at kombinere de forskellige tilpasningsformer undervejs i opholdet:

”I de fleste totale institutioner vil størstedelen af klientellet vælge den linje, som nogle af dem kalder at ”tage den med ro og finde ud af den” eller ”være lidt smart”. Dette omfatter en noget opportunistisk kombination af sekundære tilpasningsformer, omvendelse, kolonisation og loyalitet over for klientgruppen, således at klienten opnår en efter omstændighederne maksimal chance for at slippe helskindet ud af det, såvel fysisk som psykisk” (Goffman 1967:53)

Med brugen af de forskellige tilpasningsformer forsøger den enkelte altså at få mest mulig kontrol og det bedst mulige ud af institutionslivet og samtidig slippe helskindet igennem opholdet uden for mange krænkelser af selvet. Gennem sådanne tilpasninger er det muligt at skabe afstand til den rolle og den personlighed, som man tillægges af institutionen, og det bliver dermed en måde, hvorpå individet kan yde modstand overfor de institutionelle trusler mod selvet (Goffman 1967:223, Espersen 2010:65, Jacobsen & Kristiansen 2013:150). Som det senere vil vise sig, er vi i forbindelse med specialets empiriindsamling imidlertid blevet opmærksomme på, hvad der synes at være en femte form for tilpasning, som vi ikke mener, Goffmans begrebsunivers dækker tilstrækkeligt. Vores empiri peger således på, at de interviewede forældre i mange tilfælde synes at anvende en bevidst tilpasningsstrategi, hvor de foretager en form for skintilpasning: En strategi, hvor individet måske nok tilpasser og indordner sig de institutionelle forskrifter, men (også) har et

strategisk sigte med sin tilpasning – nemlig hurtigst muligt at vikle sig ud af institutionens greb²⁴. En sådan form for tilpasning vil vi i det følgende betegne *strategisk tilpasning*. Man kunne indvende, at Goffman argumenterer for, at en kombination af omvendelse og kolonisation samt en række sekundære tilpasningsstrategier ligeledes kan anskues som individets strategiske måde at klare opholdet på inden for totalinstitutionens mure. Vi mener imidlertid, at strategien i vores empiriske materiale synes at være så bevidst og gennemgående, at dette kan retfærdiggøre at tilføje endnu en tilpasningsmodus til Goffmans oprindelige fire. Dette er således ikke bare en strategi, der går ud på at skabe mest muligt frirum inden for murene, men snarere går ud på at spille 'institutionspillet' så strategisk, at man hurtigst muligt lukkes ud. Ved at tilføje Goffmans teoretiske begrebsapparat en ekstra dimension bliver det således muligt for os i højere grad at udfolde og forfølge empiriens analytiske pointer – og dermed yde materialet retfærdighed.

3.3.4 En kritisk brug af Goffmans begreber

Goffmans perspektiver kan ikke ukritisk overføres til at gælde de empiriske fund i indeværende projekt. Dette skyldes først og fremmest det empiriske grundlag, som Goffman baserer sine konklusioner på: Goffmans analyser udspringer af et feltstudium gennemført på en lukket psykiatrisk afdeling på hospital i 1950'ernes USA, mens de aktuelle empiriske fund udspringer af en noget anden kontekst: På trods af, at de forældre, som bidrager med empiri til specialets analyse, ikke har været indskrevet på Familiegården på egen foranledning, er der den indlysende forskel, at Familiegården ikke er omgivet af mure og tremmer, som forhindrer beboerne i at forlade institutionen, når de vil. Dette har ikke mindst den forklaring, at det tilstræbes, at beboerne bevarer forbindelsen til livet uden for murerne ved f.eks. at deltage i sociale sammenkomster uden for Familiegården eller ved selv at skulle stå for de daglige indkøb. Ligeledes får beboerne på Familiegården – med en goffmansk term – ikke frataget deres identitetsudstyr ved indskrivning i form af tøj, makeup eller lignende, ligesom en anden væsentlig forskel er, at Goffman beskæftiger sig med patienter, der i mange tilfælde har været indlagt i flere år. Heroverfor bor beboerne i gennemsnit tre måneder på Familiegården. De institutionelle processer, som Goffman med sit dramatiske sprogbrug hævder fører til en række krænkelser af selvet, synes således ikke så voldsomme og iøjnefaldende på Familiegården. En anden væsentlig bemærkning er, at Goffman fremanalyserer de fire primære tilpasningsmoduser på baggrund af langvarig, personlig

²⁴ At Goffman ikke eksplicit fremskriver en sådan strategi kan skyldes, at hans begreber udspringer af et feltarbejde, der kan give information om, hvordan individer agerer, men ikke *hvorfor* de (strategisk) agerer, som de gør – en information, som vi i højere grad har adgang til via vores brug af interviews.

tilstedeværelse i felten, mens vi i kraft af, at vores primære empirikilde er interviews med tidligere beboere, primært får adgang til en række *retrospektive* tilpasningsstrategier og – som vi vil udfolde i vores analyse – muligvis også de tilpasningsstrategier som interviewpersonerne ud fra et interaktionistisk perspektiv ønsker at fremstille over for os i interviewsituationen. På trods af de nævnte forbehold, anser vi det alligevel som produktivt at bringe Goffmans perspektiver i spil, fordi hans analyser illustrerer, hvordan en organisatorisk ramme influerer på individets ageren både overfor sig selv og omverdenen. Som Villadsen og Mik-Meyer fremhæver, slår Goffman således fast, at rammen om den sociale interaktion er givet af samfundet, hvorfor individet kun kan definere sig ud fra de statusser, roller og relationer, som er i overensstemmelse med den sociale orden. Således argumenterer de for, at selvet hos Goffman udelukkende skal ses som et socialt produkt, men også, at individer ikke må betragtes som determinerede af samfundet og dets institutioner. Det er således muligt at operere med et selv, der dels er socialt skabt, dels kan manipulere og agere strategisk i socialiteten (Mik-Meyer & Villadsen 2007:48). Goffman selv udtrykker noget tilsvarende, når han hævder følgende: ”Vor status er bakket op af denne verdens solide bygninger – men vor oplevelse af personlig identitet har ofte til huse i murværkets sprækker” (Goffman 1967:234). Med Goffman in mente synes det således interessant ikke bare at se på, hvordan forældreskabspraksis påvirkes af døgninstitutionens institutionelle rammer, men også hvilke (tilpasnings)strategier, beboerne på Familiegården benytter sig af under opholdet.

3.4 Institutionens stormløb mod identiteten: præsentation af Gubrium & Holsteins ’institutionelle identiteter’

I bogen *Institutional Selves – Troubled Identities in a Postmodern World* (2001) beskriver sociologerne Jaber Gubrium og James Holstein, hvordan nutidens identiteter i langt højere grad end tidligere konstrueres inden for rammerne af diverse organisationer og institutioner. Set i lyset af dette synes deres analyser af samtiden således på mange måder at lægge sig i forlængelse af Goffmans betragtninger omkring institutionens indvirkning på selvet. Gubrium og Holstein tegner i deres analyser et billede af, at et utal af institutioner, heriblandt psykiatriske hospitaler, skoler og fængsler, spiller en central rolle i forhold til at definere, hvem mennesker *er* og hvem de gerne *vil være* – og, kunne man tilføje, hvem samfundet ønsker, de skal være (Gubrium & Holstein 2001b:9):

”Today, identity no longer emanates from within, but penetrates us from every angle. [...] [W]ho and what we are in practice has been dislodged from our inner spaces to be relocated in

the self-defining activities of varied institutions. [...] Contrary to the popular image of the inner self, we are now seeing how even the deepest enclaves of the self are infiltrated by outside interests which threaten the very foundations of personal privacy. [...] Our most private essence is now being constructed and interpreted under the auspices of decidedly *public* going concerns” (Gubrium & Holstein 2001b:2)

Ifølge Gubrium og Holstein er der i vidt omfang tale om et ’institutionelt stormløb’ imod identiteten (Gubrium & Holstein 2001b:2), og bl.a. velfærdsinstitutioner betragtes således i deres optik som repræsentanter for en såkaldt ”self-construction industry” (Gubrium & Holstein 2001b:11), der i høj grad bidrager til at konstruere menneskers identitet. En væsentlig pointe hos Gubrium og Holstein er, at selvet i sådanne institutioner ofte konstrueres ud fra en ’spirende kilde af problematiske identiteter’, hvor et individs handlinger oversættes til at være eller gøre ’for meget’ eller ’for lidt’ i forhold til en eksisterende norm (Gubrium & Holstein 2001b:9). I relation til indeværende speciale synes familiedøgninstitutioner på samme måde at være sat i verden for at vejlede forældre, der i mange tilfælde gør ’for lidt’ eller ’gør forkert’ i henhold til den gængse forældreskabsnorm.

3.4.1 Den institutionelle skabelon

En central pointe hos Gubrium og Holstein er, at samtiden udmærker sig ved en stadigt stigende produktion og konstruktion af problematiske identiteter, idet flere og flere fænomener opfattes som risikable. Dette skyldes ifølge Gubrium og Holstein ikke mindst den førømtalte ’self-construction industry’ og denne industris udtalte fokusering på (potentielle) problemer. Med den mangfoldighed og variation som på den baggrund efterhånden er kommet til at kendetegne de problematiske identiteter kombineret med individers generelt mangefacetterede identiteter, er det imidlertid ikke blevet nemmere at samle eller forene disse inden for relativt snævre, institutionelle rammer. Gubrium og Holstein hævder derfor, at der er behov for et ’oversættelsesarbejde’ mellem en given klients ’personlige selv’ – dennes mangefacetterede identitet – og en given snæver ’problematiske identitet’. Resultatet af et sådan oversættelsesarbejde benævner Gubrium og Holstein individets ’institutionelle identitet’: ”Institutional identities are locally salient images, models, or templates for self-construction; they serve as resources for structuring selves” (Gubrium & Holstein 2001b:11). Institutionelle identiteter kan altså forstås som simplificerende skabeloner, der anvendes i arbejdet med de bekymrende identiteter – når de skal forstås, tilpasses eller ændres inden for en specifik institution (Espersen 2005:69). Gubrium og Holstein beskriver på den baggrund, hvordan identiteter

som f.eks. 'alkoholikeren' eller 'den voldsramte hustru' er udtryk for typificeringer, der anvendes med det formål at skabe institutionel mening i forhold til det liv, de omstændigheder og de personlige kvaler, der har ført til personens problemer. Tilsvarende kunne man her nævne, at også den 'sårbare', 'udfordrede' eller 'udsatte' forælder er udtryk for en sådan typificering. Den institutionelle identitet trækker således på fremstillingen af en *type* i form af en typisk repræsentant for en nærmere afgrænset gruppe. Det bliver dermed tydeligt, at den 'oversættelse', som typificeringen er udtryk for, indebærer et konstruktionsarbejde (Gubrium & Holstein 2001b:11). Dette perspektiv kan sammenholdes med Mik-Meyer og Järvinen, der i deres analyser af en række velfærdsinstitutioner med inspiration fra Gubrium og Holstein netop fremhæver, at det ikke er muligt for institutioner at forholde sig til det hele menneske, men at individet må tilpasses institutionen, så det ændres til et format, som stemmer overens med institutionens skabeloner. Det er således i mødet med velfærdsinstitutionerne, at individets problemer bliver kategoriserede og begrebsliggjorte og dermed håndterbare inden for en institutionel kontekst (Järvinen & Mik-Meyer 2003:14-15).

Når Gubrium og Holsteins begreb om institutionelle identiteter er relevant at medtage som endnu et teoretisk begreb i indeværende speciale, er det, som allerede anskueliggjort, med reference til, at de dels adresserer, hvordan identiteter gøres problematiske med henvisning til normbrud af den ene eller anden art, dels fordi de kaster lys over, hvordan reduktionen af en personlig identitet til en institutionel identitet er udtryk for en konstruktionsproces, hvormed nuancer og kompleksitet udelades til fordel for konstruktionen af en bestemt, institutionsegnet identitet. Ud fra denne forståelse af, hvordan problematiske identiteter konstrueres og typificeres, er det således vores overbevisning, at vi bringes i stand til på mere fyldestgørende vis at analysere hvordan og hvorfor nogle forældre tilsyneladende opfattes som problematiske identiteter samt hvordan konstruktionen af institutionelle identiteter indvirker på tilgangen til og arbejdet med beboerne på en familiedøgninstitution som Familiegården.

4. Analyse

I indeværende afsnit følger en analyse af det empiriske materiale med den præsenterede teori som overordnet fortolkningsramme. Analysen er udformet med de orienterende begreber – hhv. forældreskabsnormer, institutionel tilpasning, institutionelle identiteter og produktiv magt – for øje. På den baggrund og med henvisning til de indledningsvist præsenterede forskningsspørgsmål er analysen struktureret under overskrifterne: 'Normer for forældreskabspraksis og institutionel formidling heraf', 'Forældreskabets udfoldelse under totalinstitutionelle rammer' og 'Familiegården som centrum for produktiv magt'.

Det skal understreges, at de orienterende begreber ikke har determineret analysen. Dette skyldes en afvejning af, at en sådan fremgangsmåde dels indskrænker muligheden for at 'lade empirien tale', dels forringer muligheden for at nuancere analysen med løbende inddragelse af alternative teoretiske begreber i tilfælde, hvor sådanne vurderes at kunne styrke analysens gyldighed.

Med henvisning til det interaktionistiske udgangspunkt indeholder analysen udover fortolkning af *meningsindhold* (jf. gennemgang af Järvinens begreber i afsnit 2.2) også analytiske refleksioner over de interviewedes udtalelser i relation til socialt tilhørsforhold, kulturelle forestillinger og diskurser, ligesom interaktionen mellem interviewede og interviewere gøres til genstand for analyse. Således tilstræber vi at have øje for såvel *indhold* som *kontekst* og *funktioner* i analysen af interviewene. Omend disse tre niveauer af formidlingsmæssige hensyn fremstår adskilt her, behandles hvert niveau ikke under egen overskrift i analysen. I stedet forholder vi os til dem løbende, når det vurderes at give bedst mening i sammenhæng med den øvrige analyse.

4.1 Normer for forældreskabspraksis og institutionel formidling heraf

I det følgende anskueliggøres de fremherskende forældreskabsnormer i det empiriske materiale, herunder hvordan normerne formidles institutionelt. Vi fremanalyserer bl.a., hvordan divergerende forståelser af forældreskab synes at sameksistere på Familiegården, og hvordan dette bidrager til problematisering af bestemte forældreskabspraksisser. Endvidere gøres de tidligere beboere og personalets beskrivelser af væsentlige forældrekompetencer, herunder hvad der udgør en 'god' hhv. 'dårlig forælder', til genstand for analyse, ligesom det anskueliggøres, hvordan divergerende (risiko)opfattelser blandt forældre og personale, i større eller mindre grad udfordrer den institutionelle logik.

4.1.1 At være forælder: iboende evne eller tillært kompetence?

Familiegården beskrives af personalet som en institution, der giver forældre ”hjælp til at danne en relation til deres barn, så den første tilknytning bliver påbegyndt, så de kommer i gang med at være forældre [...]. [S]ådan et startskub til at være forældre” (afdelingsleder:1) eller som et tilbud til forældre, der ”har brug for et ekstra puf til at klare forældrerollen” (medarbejderA:26). I sammenhæng hermed fremgår det, at betegnelsen ’forældrekompetenceundersøgelse’ foretrækkes fremfor ’forældreevneundersøgelse’ med den begrundelse, at:

”[E]vne [...] det er sådan noget, hvad skal man sige, blivende, hvor kompetence, det er noget mere aktivt, som man kan udvikle, og som er mere omsætningsorienteret, så det skal hedde forældrekompetenceundersøgelse” (afdelingsleder:3-4)

Forældreskab forstås altså på Familiegården tilsyneladende som en kompetence, der kan tillæres, udvikles og forbedres, fremfor som en medfødt, iboende evne, som forældrene enten definitivt har eller mangler. En sådan definition peger derfor også i retning af, at forældreskab er noget, der kan arbejdes (pædagogisk) med. Tilsvarende pointe genfindes i nedenstående, hvor en socialpædagog beskriver, at hun ikke synes man kan skelne skarpt mellem undersøgelse og vejledning:

”[V]i er jo nødt til at skulle give [forældrene] nogle midler at skulle arbejde med for at undersøge, om de kan udvikle sig, for det er jo det, det handler om, det handler jo om, om de kan udvikle sig” (medarbejderA:54-55)

Personalet opfatter altså forældreskab som noget, der kan bedres med den rette hjælp og vejledning. Fokus er således på, at forældrene får noget at arbejde med, f.eks. i form af personalets vurdering af, hvad de gør godt, og hvad de med fordel kan arbejde mere med f.eks. i form af Marte Meo-terapi²⁵ eller via såkaldte fokuspunkter²⁶. At det tilsyneladende er vanskeligt at adskille undersøgelse fra vejledning forstærker indtrykket af, at den såkaldte familiebehandling (intervention, støtte, etc.) altid er underliggende i personalets omgang med Familiegårdens beboere. I sammenhæng hermed

²⁵ Marte Meo-terapi består i at filme forskellige hverdagssituationer mellem forælder og barn og efterfølgende analysere disse videosekvenser med henblik på at fremhæve de situationer mellem barn og voksen, hvor samspillet fungerer.

²⁶ Fokuspunkter udformes for alle beboere på Forældregården i et samarbejde mellem forældre og kontaktpædagog og henviser til områder, som forældrene bør arbejde særlig intensivt med under deres ophold.

fremgår det, at personalet ikke 'fælder dom' på baggrund af rene iagttagelser, men netop anskuer forældreskabet som en kompetence, der kan tilegnes, ikke alene, men i samarbejde med professionelle. På den baggrund bliver relationen mellem personale og forældre ikke en forhindring – men snarere en forudsætning – for at undersøge, hvorvidt beboerne magter forældreopgaven.

4.1.2 Det 'naturlige forældreskab' som ideal på Familiegården

Ovenstående indgangsvinkel til arbejdet med forældrene står umiddelbart i modsætning til den under udviklingsdiskursen beskrevne 'modercentrerede' tilknytningsteori eksemplificeret ved bl.a. Bowlby. Udgangspunktet synes her at være, at evnen til at drage omsorg for et spædbarn er en iboende evne, der dels bygger på en biologisk disposition ('det at være kvinde/mor'), dels er overleveret gennem den omsorg, moderen selv har modtaget som barn. Imidlertid synes personalets betoning af forældreskab som noget fremelskeligt at eksistere side om side med en udbredt forståelse blandt de tidligere beboere om, at det at være forælder langt hen ad vejen er noget, der kommer naturligt. Nina beskriver det således: "Jamen, jeg har bare altid været god til børn [...] og så tror jeg bare, det er noget naturligt, der ligger til kvinder, jeg tror, der sker et eller andet inde i en kvinde, når hun får et barn (Nina & Jesper:298), mens Maria henviser til, at hun i samværet med datteren "bare skal gøre det, jeg finder naturligt" (Maria:116). At der med forældreskab – og måske særligt moderskab – er tale om noget 'naturligt', er imidlertid ikke en udlægning, der er forbeholdt forældrene. På trods af personalets understregning af forældreskabet som noget udviklings- og læringsorienteret, genfindes også i personaleinterviewene en forståelse af, at forældreskab ikke udelukkende er et spørgsmål om læring, men *også* om biologi og følelser: "[...] jeg tænker simpelthen, at det er noget med, at der sker et eller andet med forældre, når de bliver forældre, altså, jeg tror, der sker noget følelsesmæssigt, og [...] hormonelt sker der jo også noget med kvinder, når de er gravide" (medarbejderB:79). En opfattelse, der ligeledes begrundes teoretisk, idet der ved fødslen af et barn tilsyneladende opstår en instinktiv 'mor-barn-forelskelse':

"[D]en teoretiske viden man har, er jo, at det lige efter fødslen, så vil det være mor og barn, der er forelskede, så vil det være mor, der er helt forelsket i sit barn, og det skal der være plads og tid til, og det er sundt for barnet, selvfølgelig skal far også komme til, men den binding der, den er jo også vigtig at give plads til, det kan være rigtig svært for far" (medarbejderA:49)

Den teoretiske viden, der fremhæves i ovenstående synes igen at henvise til en bowlbysk argumentation omkring, at tilknytningen mellem mor og barn er af medfødt biologisk/genetisk

karakter. At det at blive forælder er forbundet med en 'naturlighed' og en nærmest instinktiv fornemmelse for, hvordan omsorg praktiseres, genfindes ligeledes i interviewet med Lars og Isabella, hvor Lars udtaler følgende om spædbarnets behov:

”[D]et er jo *logik*, altså, et barn har jo brug for omsorg, [...] jeg tror måske lidt, jeg har lært det fra dyreverdenen [...], fordi alle dyr, om vi snakker menneskebørn eller et hvilket som helst andet dyr næsten, de får en masse omsorg fra forældre som helt små, man er jo altid lige i nærheden af dem og passer på dem [...], når man trækker et føl væk fra sin mor, for satan, den blev hidsig [...] men det er jo igen omsorgen, hvis den ikke kan få lov til at give sit barn omsorg, så bliver den jo sur, så, tror jeg, det ligger bare til min *underbevidsthed*, at omsorgen, det var en vigtig ting” (Lars & Isabella:236-237, vores kursivering).

En interessant pointe er, at hvis forældrenes udgangspunkt er, at omsorg og spædbarnspleje betragtes som et spørgsmål om 'logik' og 'underbevidsthed', så er det tilsyneladende sværere at forstå behovet for et ophold på Familiegården. Lars udtrykker således en tro på, at han ville have formået at varetage omsorgen for datteren også uden opholdet på Familiegården. Noget tilsvarende genfindes i interviewet med Anna, som beskriver, at det nok havde taget længere tid at nå dertil, hvor hun er i dag (hvor hun bor alene med datteren og netop er påbegyndt et uddannelsesforløb), men at hun ville være kommet dertil under alle omstændigheder (Anna:32). Også Louise giver udtryk for, at hun ikke synes, opholdet har lært hende noget i forhold til at være mor for sin søn (Louise:169). Kendetegnende for Anna og Louise er dog, at de begge giver udtryk for, at opholdet på Familiegården har betydet, at de har arbejdet med sig selv – og at de som følge heraf har oplevet en personlig udvikling; en udvikling som de imidlertid ikke kæder sammen med deres rolle som forældre.

Andre tilkendegiver, at opholdet på Familiegården har styrket dem – ikke mindst fordi de er blevet bekræftet i, at de er gode forældre for deres børn. Flere beskriver, hvordan personalet med ros og tilkendegivelser af, at de gør det godt nok, har fået dem til at tro på sig selv i forældrerollen. Dette henviser ikke mindst til, at forældrene er blevet mere trygge ved at stole på deres egen intuition og har fået en tro på, at de formår at læse barnets signaler:

”Det er måske det der med at lytte til, hvad jeg selv tror, altså [...] ’åh, er det fordi, der er noget helt galt?’, sådan, ’nej [Rikke], prøv at se på hende, ser hun ikke ud til at ha’ det meget godt?’ ’nå jo’, altså, det er lidt den der med, at i stedet for, at fordi, hun har fået en lille, rød knop i panden, at så er det en kræftsvulst, altså, jamen, hun smiler, og hun er glad, hun spiser,

og hun skider, og hun har det vist meget godt, så måske bare tro på, at det, jeg opfanger som hendes signaler og sådan, altså, at det er godt nok” (Rikke:83).

Hvor Rikke tilsyneladende har fået redskaberne til at stole på sig selv og sine fornemmelser, fremgår det i andre tilfælde at forholde sig modsat. Her synes personalets tilstedeværelse og kommentarer i stedet at få forældrene til at tvivle på egne fornemmelser. Den ’naturlighed’ og intuition, som ellers af såvel forældre som personale synes at være et succeskriterium, fremgår på den baggrund at have vanskelige kår i de ’unaturlige’ omgivelser på Familiegården. Dette kommer til udtryk i nedenstående, hvor Jesper beskriver, hvordan dét han ellers opfatter som en naturlig relation til datteren, forstyrres, når personalet iagttager ham i samværet med barnet:

”[I] stedet for at det var hyggeligt og sjovt, og det var dejligt [at interagere med datteren], så blev det en belastning, så blev det en opgave i stedet for, at det skulle være noget naturligt. Jeg tror egentlig, rent naturligt, der havde vi det sgu egentlig godt nok med [datteren] [...] og det er jo også noget af det, efter vi er begyndt at slappe af, vi gør det jo godt nok” (**Jesper & Nina**: 274-75).

Nina beskriver i sammenhæng hermed, hvordan pædagogernes observation af samspillet med datteren medfører, at følelserne for datteren på et tidspunkt falmer, og hun bliver tilbageholdende i forsøgene på at skabe kontakt. Dette fordi hun ikke oplever at kunne løfte opgaven og honorere omgivelsernes krav (**Nina & Jesper**:274). I sådanne situationer synes Familiegårdens personale med deres blotte tilstedeværelse paradoksalt nok at forhindre det, de selv beskriver som institutionens formål og vartegn; nemlig at hjælpe forældrene til at danne relation og skabe tilknytning til deres barn.

At forældrenes ’naturlige omgang’ med barnet betragtes som en væsentlig kvalifikation underbygges af en medarbejder, der fremhæver følgende, da hun bliver bedt om at komme med et eksempel på det, hun betragter som en ’solstrålehistorie’:”[vi] ser en mor, som fuldstændig går i et med barnet lige sådan her, og hun har holdt sin amning i gang [...] og går til barnet som om, at det var det mest naturlige i verden” (medarbejderB:92). Fremhævelsen af, at den pågældende mor har et nærmest symbiotisk forhold til barnet, som hun ligeledes ammer, leder tankerne i retning af diskursen om ’det uskyldige barn’ og en rosseausk forståelse af den instinktive moderfølelse, hvor den gode mor er hende, der vender al sin opmærksomhed mod barnet og fuldstændigt dedikerer sig opgaven med at sikre barnets velfærd (bl.a. ved at amme det). En forståelse af det gode (naturlige)

forældre- og moderskab, som i praksis kan synes svært forenelig med tanken om, at forældreskab er noget, der skal læres.

4.1.3 Forældreskabets svære kunst: at kunne regulere og facilitere

Samtlige interviewede fremhæver evnen til at kunne aflæse barnets signaler samt forstå og indfri dets behov som væsentlige evner hos den 'gode forælder'. Imidlertid synes et andet væsentligt succeskriterium at være, at forældrene er i stand til at *regulere* barnet. En medarbejder formulerer det således: "En god forælder, tænker jeg, det er jo det der med at kunne se sit barns behov og læse sit barns signaler og blive i stand til at *regulere* sit barn og give barnet en sund døgnrytme" (medarbejderB:87, vores kursivering). At få skabt en struktureret hverdag præget af forudsigelighed, hvad angår f.eks. mad og søvn, tillægges også i praksis stor betydning i hverdagen på Familiegården, hvilket efterlader indtrykket af, at ikke mindst sundhedsdiskursens påbud om regelmæssighed tillægges væsentlig betydning i institutionens arbejde. Opholdet på Familiegården er således struktureret ud fra individuelt tilrettelagte ugekalendere og planlagte, obligatoriske aktiviteter som f.eks. de såkaldte familieaktiviteter²⁷ og afviklingen af spædgruppen. Her kan drages en parallel til Raphael-Letts idealtypiske fremstilling af de regulerende forældre (se side 39), hvor dagligdagen struktureres af forældrene (og Familiegården!), og barnet indordnes denne prædefinerede struktur. Den strukturerede hverdag synes også at være et forsøg på at mime og forberede forældrene på et efterfølgende 'normalt' hverdagsliv, hvor de selv står med ansvaret for bl.a. at komme op om morgenen, aflevere barnet i institution osv.. Omend dagene på Familiegården er rammesat og relativt strukturerede, erfarer vi imidlertid under vores observationer (se f.eks. observationsnoter:7), at forældrene kan undlade eller udskyde at tage del i planlagte aktiviteter, hvis deres barn er træt, sultent, utrøsteligt eller lignende. Hermed er strukturen ikke ufravigelig, men fleksibel i forhold til *barnets* aktuelle formåen og interaktionsparathed. Der synes således i lige så høj grad at være tale om, at et succeskriterium er, at forældrene sættes i stand til at regulere – ikke kun barnet – men i høj grad også sig selv. Dette gælder ikke mindst i situationer, hvor personalet vurderer, at tilfredsstillelsen af forældrenes behov er uforenelig med barnets:

²⁷ *Familieaktiviteter* er planlagte aktiviteter for den enkelte familie. Formålet at skabe et øvelsesrum, hvor familiens medlemmer kan arbejde med og øve sig i f.eks. badning eller madning. Familieaktivitet gennemføres under observation og vejledning af familiens kontaktpædagog.

”[Vi ser på, om forældrene] kan tilgodese barnets behov, men også tilsidesætte egne behov, det er faktisk også en stor del af det at være forældre at kunne sige, at ’det kan godt være, at jeg gerne ville have set [tv-serie], men mit barn trænger til at komme ind og sove, og det tager lige lidt tid, så derfor ser jeg ikke [tv-serien] i dag’, eller ’jeg trænger godt nok til en smøg, men det kan jeg ikke lige nu, fordi nu skal mit barn spise, eller jeg springer lige aftensmaden over, det må jeg lige varme, fordi nu er mit barn lige sådan og sådan’” (medarbejderB:87)

På den ene side stilles således krav til, at forældrene under opholdet på Familiegården bliver bevidste om og evner at skabe en hverdag, som er struktureret og forudsigelig for børnene. Heri ligger en forståelse af, at det er en væsentlig forældrekompetence at kunne skabe en struktur, hvorunder barnet indordnes. Reminiscenser af sundhedsdiskursens ro og regelmæssighedstænkning samt forståelsen af forældre som grænsesættende og bedrevidende autoriteter – jf. dannelsesdiskursens mantra om, at børn *kan* og *skal* dannes – synes relateret til denne udlægning. På den anden side skal forældrene vise, at de evner at udsætte tilfredsstillelse af egne behov til fordel for barnets, og på den måde lade sig indordne barnet. Med henvisning til Raphael-Letts beskrivelse af de faciliterende forældre bliver der med understregningen af barnets privilegerede position og vigtigheden af dets behovsdækning samtidig lagt vægt på, at forældrene evner at stille sig til ’rådighed’ for barnet. Som sådan udlægges den ’gode forælder’ af afdelingslederen som en, der formår såvel at skabe struktur for barnet som at møde barnet, hvor det er:

”Det er både helt basalt: Tøj på kroppen og mad og en rimelig rytme og en forudsigelighed og struktur i dagen, og følelsesmæssigt: At barnet bliver set og mødt som det barn, det er, med de behov, det har og bliver accepteret som det” (afdelingsleder:14)

Citatet illustrerer, at sundhedsdiskursens regelmæssighedstankegang komplementeres af diskursen om det kompetente og autonome barn, hvormed henvises til, at barnet skal rummes og accepteres, *som det er*. Heri ligger en afstandtagen til udviklingsdiskursens klassiske udlægning af barnet som en ’præ-social’, inkompetent størrelse, der ikke *rigtig* ’er’ før det har været underlagt massiv socialisering. Ligeledes synes citatet at illustrere, at de forældreskabsidealer, der formidles på Familiegården, placerer sig midt på et kontinuum, hvor regulering udgør den ene pol og facilitering den anden. Eller med Baumrinds autoritative og Nøhrs nærværende opdragelsesstil in mente: At forældrenes tilgang til børnene er præget af, at de på den ene side tager ansvaret for barnets velfærd på sig, f.eks. ved at indføre og håndhæve en hensigtsmæssig døgnrytme, dels er lydhøre over for barnet, respekterer det og tager dets ønsker og behov alvorligt.

4.1.4 Dis-identifikation: At definere hvem man er - i kraft af det, man ikke er

På tværs af forældreinterviewene er det kendetegnende, at de normer og værdier, som præger forældrenes beskrivelser af, hvad der kendetegner en god forælder, synes at udspringe af en *afstandtagen* til egne opvækstvilkår. I flere tilfælde synes der ligefrem at være tale om, at interview-personernes egne forældre tjener som *negative rollemodeller*, dvs. som eksempler på, hvordan forældreskabet *ikke* skal forvaltes. På den baggrund formulerer flere af de interviewede eksplicit egne normer og værdier i opposition til dem, der var gældende i deres egen opvækst. I den sammenhæng synes de tidligere beboeres selvfremstillinger i vidt omfang at være konstrueret gennem forskelle, hvormed menes, at selvfremstillingerne i udgangspunktet beror på *dis-identifikation*²⁸ i form af afstandtagen til og udelukkelse af specifikke andre – ikke mindst egne forældre. Dette gælder bl.a. Rikke, som tilkendegiver, at hendes barndom med en alkoholiseret stedfar tjener som en påmindelse om, hvad hun *ikke* vil byde sin egen datter:

”[J]eg ved i hvert fald, hvad jeg ikke vil byde [mit barn], den har jeg jo meget kraftig printet inde i mit hoved [...], fordi jeg ved, hvordan det virkelig har været det der med: ’Åh, nej, nu kommer [stedfaren] hjem, og han er fuld, og så kan vi ikke sige noget, og hvis vi siger noget, så er det sikkert forkert’, altså, sådan var det jo hver evig eneste dag” (Rikke:71)

Eller Anna, som i nedenstående citat dels fremhæver vigtigheden af, at hendes datter vokser op i en ’stabil’ familie - dels kontrasterer et stabilt familieliv til livet i en misbrugsfamilie, som den hun selv er vokset op i. Hun udtrykker på den baggrund de tanker, hun har gjort sig om, hvilken familie, datteren skal vokse op i:

”[D]et skulle være en stabil familie og så [...], det tænker jeg stadigvæk, at hun skal ikke opdrages, ligesom jeg selv er blevet opdraget. Jeg kommer fra en alkoholikerfamilie, og det skal hun aldrig nogensinde igennem” (Anna:3)

Et andet sted fremhæver Anna, at det er vigtigt for hende med ro omkring datteren, ligesom det eksplicit nævnes, at datteren skal have mad hver dag (Anna:3). Endelig fremhæves tilstedeværelsen af trygge rammer, som Anna tilsyneladende selv kobler sammen med det, at familien har et sted at

²⁸ Begrebet *dis-identifikation* er bl.a. udviklet af den engelske sociolog Beverley Skeggs i forbindelse med dennes feltarbejde blandt engelske arbejderklassekvinder. Dis-identifikation henviser i den forbindelse til, at arbejderklassekvinderne gør oprør mod den traditionelle kvindelige arbejderklasse og de værdier, og egenskaber, som de oplever bliver negativt associeret med denne identitetskategori (Skeggs 1997).

bo (Anna:3). Vigtigheden af disse forhold relaterer sig tilsyneladende til, at Anna og hendes søskende ikke selv fik mad hver dag i barndomshjemmet, ligesom de har oplevet at flytte rundt mellem de fraskilte forældre (Anna:4). I den sammenhæng synes Annas betoning af et sted at bo samt daglige måltider at være fysiske symboler på en vis ro, regelmæssighed og kontinuitet i familielivet. Ønsket om at give sit barn stabilitet og tryghed genfindes i samtlige interviews – dog i forskellige afskygninger. Fælles for størstedelen er imidlertid, at egne barndomserfaringer italesættes som baggrunden for, at de ønsker at opdrage egne børn ud fra diametralt anderledes normer og værdier. Lars beskriver ligefrem dette ønske som en form for 'instinkt':

”[J]eg tror et eller andet sted, fordi netop vores forældre, de har, hvad skal man sige, svigtet os på den måde, som de har, så tror jeg lidt, det kommer som et instinkt for os, når vi får det barn, fordi vi har jo ikke lyst til at skuffe vores barn på samme måde som de skuffede os dengang” (Lars & Isabella:218)

Ovenstående interviewuddrag illustrerer, at opdragelsesnormer og -værdier ikke opstår i et socialt vakuum. De er således under indflydelse af interviewpersonernes kritiske refleksioner over egen historik – refleksioner, der for alvor synes at få næring, når mulige alternativer og egenskaber visualiseres og italesættes. Noget sådan er f.eks. tilfældet for Lars, der – foranlediget af det pædagogiske personale på Familiegården – reflekterer over, hvordan han ønsker, at julen skal fejres, efter datteren er kommet til verden. I udgangspunktet ønsker Lars slet ikke at fejre julen, som han efter sigende finder 'rædselsfuld', fordi julen i barndomshjemmet bar præg af forældrenes misbrug og svigt (medarbejderB:68). Imidlertid opfordres Lars til at reflektere over, hvad han ønsker, datteren skal fortælle om sin barndomsjul, når hun bliver voksen – refleksioner, der foranlediger, at Lars alligevel beslutter sig for at ville fejre julen. Her tænkes opholdet på Familiegården at spille en væsentlig rolle, ikke mindst fordi en del af institutionens behandlingsstrategi består i, at forældrene arbejder med sig selv (bl.a. gennem psykologsamtaler), og herigennem får lejlighed til at reflektere over om – og i så fald hvilke – værdier, følelser og oplevelser de (ikke) ønsker at videreføre fra deres egen opvækst. I den sammenhæng finder Familiegårdens personale inspiration i narrativ metode, hvor fokus er på om- eller genskrivning af beboernes livshistorie. Intentionen synes at være, at beboernes typisk 'problemmættede' fortællinger rekonstrueres med det formål, at problemerne eksternaliseres og dermed mister deres identitetsskabende kraft. Denne tilgang spores i eksemplet med Lars, der øjensynligt erfarer, at han selv i vidt omfang fører den pen der skal skrive hans og datterens fremtidige historie.

I forhold til ovenstående pointer er et væsentligt opmærksomhedspunkt imidlertid, at samtlige interviewede forældre har beholdt deres børn efter endt ophold. Heraf kan øjensynligt udledes, at en norm- og værdirevidering i forhold til forældreskabstænkning- og praksis er en væsentlig forudsætning for, at barnet får lov til at blive hos forældrene. I den sammenhæng tænkes opholdet på Familiengården således at indebære en form for opgør med en i mange tilfælde belastet familiemæssig bagage, hvor barndomshjemmets normer og værdier, der måske hidtil har fremstået relativt uimodsagte, pludselig kan udfordres, betvivles og problematiseres. Under opholdet har beboerne således muligheden for at erfare og lære, at forældreskab kan praktiseres på andre måder end den, de selv har oplevet. At bearbejde opvæksten har således for Rikke foranlediget, at hun kan sætte ord på, hvad det betød for hende, når forældrene negligerede eller ignorerede hendes følelser som barn:

”[J]eg kan huske helt tilbage, fra jeg var helt lille at blive grinet af, når jeg faktisk havde slået mig eller blive grinet af, når jeg var gal [...] det er faktisk rigtig frustrerende for sådan et lille barn ikke at blive mødt, for selvom jeg ikke kan huske hele episoden, og hvordan det er opstået og sådan noget, så kan jeg bare huske det der med at stå og blive grinet af, hvor man på ingen måde synes, det er sjovt, eller det der med, at ’ej, det er noget pjat’ eller ’så skal jeg fandeme gi’ dig noget at tude for!’, altså, sådan noget, det hører jo ingen steder hjemme, det synes jeg ikke” (Rikke:75)

Rikkens udtalelse indikerer ligeledes, at dis-identifikation i vidt omfang udtrykker en moralsk distinktion, hvor afstanden til en bestemt identitetskategori markeres eller underbygges med moralske argumenter. I det konkrete tilfælde synes Rikke således at markere en afstand mellem sig selv og egne forældre ved implicit at gøre krav på en egenskab, som de menes at mangle; nemlig evnen til at rumme et barn i samtlige af dets følelser (Rikke:42).

Af ovenstående fremgår, at dis-identifikation og oppositionel normdannelse blandt forældrene ikke mindst hidrører ud fra et ønske om at kunne give deres børn den stabilitet og tryghed under opvæksten, som de selv giver udtryk for at have manglet. I den sammenhæng er det endvidere en interaktionistisk pointe, at den dis-identifikation og oppositionelle normdannelse, som ovenstående betragtes som udtryk for, kommer til udtryk i en interviewsituation. Dette foranlediger refleksioner over, at vi som interviewere øjensynligt repræsenterer en (normativ) majoritet, hvilket muligvis kan forstærke interviewpersonernes behov for at lægge afstand til egne opvækstvilkår og normer i barndomshjemmet. På den baggrund kan den udtalte dis-identifikation (også) betragtes som en

strategi, interviewpersonerne iværksætter – bevidst eller ubevidst – for at undgå at blive positioneret på måder, som de øjensynligt forbinder med manglende symbolsk værdi.

4.1.5 Opdragelsesidealer: emotionelt nærvær og traditionelle dannelsesdyder

Som anskueliggjort i ovenstående afsnit har forældrene forud for barnets fødsel gjort sig tanker om hvilke værdier, børnene skal opdrages ud fra samt hvilke fysiske og følelsesmæssige rammer, der skal omgive dem: Samtlige fremhæver på den baggrund kærlighed og omsorg som grund søjler i børnenes opvækst. Omsorg henviser i den forbindelse dels til en anerkendende og tillidspræget interpersonel kontakt mellem børn og forældre, f.eks. når Rikke fremhæver, at datteren skal have oplevelsen af, at hun kan 'rummes' uanset humør: "[...] så er det jo vigtigt, at hun [datteren] forstår, at det okay at være hende, både når hun er sur, ked af det, glad, trist, det er lige meget, det er okay, det er også okay, når hun gør noget forkert" (Rikke:76), dels fremhæver flere af interviewpersonerne betydningen af at kunne tilbyde deres børn en stabil økonomisk opvækst, hvor børnene ikke lider 'materiel overlast'. Et eksempel herpå genfindes i interviewet med Jesper, når han beskriver, at datteren ikke skal lide under hans fejlslagne økonomiske investeringer, hvorfor der allerede er lavet en særlig opsparing til hende (Nina & **Jesper**:251). I sammenhæng hermed henvises der også i flere tilfælde til betydningen af, at børnene opdrages til pligt opfyldelse og økonomisk sans. Et eksempel på dette er Lars' skildring af, hvordan datteren skal lære at tjene sine egne penge fra barnsben:

"[...] når hun [datteren] bliver ældre, så skal hun have pligter og de pligter, de giver penge hver uge, og de penge, de skal holde hele ugen, så der er jo tre ting i det: Hun lærer at lave noget, så hun ikke bare sidder på sin røv, hun lærer at arbejde for sine penge og hun lærer at styre sine penge" (**Lars & Isabella**:222)

I forlængelse heraf er det interessant at bemærke, at beskrivelser af det, der bl.a. i de danske værdiundersøgelser betegnes 'traditionsbundne værdier' (heriblandt lydighed, hårdt arbejde og sparsommelighed) genfindes i flere af interviewene. Dette står således umiddelbart i modsætning til det forhold, at sådanne værdier generelt betragtes som stærkt nedprioriteret i dansk opdragelsespraksis (Schultz-Jørgensen & Christensen 2011:46). Omend også Nørhs fund indikerer, at der i Danmark er tale om en relativt ensartet vægtning af opdragelsesværdier på tværs af sociale skel, synes der blandt flere af forældrene at være en betoning af værdier, som er mere

traditionsprægede og restriktive end dem, der kendetegner det dominerende, nærværs-orienterede opdragelsesideal.

Betoningen af materiel og økonomisk stabilitet synes endvidere at være mest udtalt i de interviews, hvor der også lægges vægt på en vis grad af disciplinering og sanktionering i børneopdragelsen. Det være sig i Isabella og Lars' tilfælde, når de forklarer, hvordan datteren skal tildeles pligter og lære, at hun skal arbejde for pengene, eller når Anna beskriver, hvordan en væsentlig forældreegenskab er at kunne skelne 'skaberi' fra det at være 'oprigtig ked af det' (Anna:33). Her kan drages en parallel dels til den kravstillende dimension i Baumrinds opdragelsestypologi, hvormed henvises til, at forældrene stiller krav og markerer klare grænser for børnenes opførsel, dels til en mere traditionel dannelsesdiskurs, der betoner en vis afretning af ('det onde') barn. Således spores endvidere i nogle interviews en holdning, der indebærer, at omsorg (også) er et spørgsmål om at hærde barnet – at gøre det robust og udholdende. Dette er bl.a. tilfældet i nedenstående citat, hvor Louise beskriver baggrunden for, at hun ikke 'pylrer' (Louise:167) for meget om sønnen:

”[J]eg har det gerne sådan, når han slår sig, hvis man kan se, det ikke gør ondt, så er jeg ikke sådan en, der kommer sådan 'åhh', fordi så bliver det et helvede, når de bliver større, fordi så er det sådan lidt, så græder de bare, de bliver prikket til” (Louise:168)

Forståelsen af at 'skaberi' eller hysteri ikke skal kunne betale sig genfindes i flere af interviewene, hvor krav og forventninger til 'acceptabel' adfærd italesættes i højere grad end responsivitet. I disse tilfælde er det igen oplagt at henvise til Nøhrs forskning, som viser, at omend nogle værdier og opdragelsesstile er mere fremherskende og *comme il faut* end andre, er der ikke belæg for at sige, at mere autoritære og restriktive opdragelsesværdier er forsvundet – den autoritære og restriktive opdragelse praktiseres tilsyneladende stadig. Snarere er der tale om, at den væsentligst praktiseres af forældre, der tilhører et befolkningssegment, som ikke er toneangivende, når det kommer til at definere forældreskabsnormer og opdragelsesformer.

4.1.6 Det spæde barns behov og kompetencer: kunsten at aflæse signaler og risikoen for mekaniseret omsorg

Beskrivelsen af hvordan gråd indimellem er udtryk for barnets 'skaberi' eller at barnet er 'pylret', findes i interviewene med hhv. Isabella og Lars, Louise samt Anna. I sidstnævnte tilfælde er det ligeledes interessant at forholde sig til Annas beskrivelse af, hvori et spædbarns kompetencer består. Hun udtaler således, at ”hvis en baby græder, så er det jo fordi, den er træt, sulten eller skal have en

tør ble” (Anna:33). Den indskrænkede ’sociale lydhørhed’ eller responsivitet, som denne udtalelse indikerer, har fælletræk med ’tabula rasa’-forståelsen af det spæde barn, som genfindes under udviklingsdiskursen og den klassiske udviklingsteoris forståelse af det spæde barn som grundlæggende inkompetent. Her betragtes det spæde barn, fremfor en aktiv interaktionsdeltager, primært som en passiv modtager af omgivelsernes mere eller mindre tilfældige stimulering. Når det spæde barn således ikke antages at kunne tage aktivt del i interaktionen med sine forældre (med undtagelse af gråd, når det er sultent, træt eller har våd ble), bliver konklusionen tilsyneladende, at der er tale om ’skaberi’, hvis barnet græder, når det ’burde’ være tilfredsstillet.

At barnet betragtes som en interaktionsnovice er tilsyneladende ikke ualmindeligt blandt forældre på Familiegården. Dette afspejles bl.a. i nedenstående citat, hvori en socialpædagog beskriver, at det ofte er en overvindelse for forældrene at tale til deres spæde børn, mens personalet omvendt betragter dette som en omsorgsopgave på linje med basal, fysisk pleje:

”[M]ange af vores forældre synes, det er mærkeligt at tale til et barn, der ikke snakker igen: ’Det er da noget mærkeligt noget, hvorfor skal jeg snakke, hun siger jo ikke noget til mig?’ [...] At snakke til sit barn, sætte ord på barnets følelser, sætte ord på barnets reaktioner, det er også noget af det, der er primært, altså, vi siger jo til vores forældre, at det med at snakke til sit barn og have øjenkontakt med sit barn er ligeså vigtigt som det at give sit barn mad og få en tør numse” (medarbejderB:80)

På trods af ovenstående udlægning synes bevidstheden om børns behov for nærvær, følelsesmæssig anerkendelse og kærlighed imidlertid i varierende omfang at komme til udtryk i samtlige forældreinterviews²⁹. Dette formuleres bl.a. som evnen til at være tålmodig, vise livsglæde og lade barnet mærke, at man vil det (Anna:33), at ville sit barn det bedste og bestræbe sig på at ”kysse alle [datterens] sorger væk” (Rikke:81) eller ønsket om ”at lære sine børn det, man nu kan lære dem” og have drømme på deres vegne (Maria:118). Jesper beskriver i sammenhæng hermed, hvordan det i særlig grad er følelsesmæssige aspekter som tryghed, formidling af en positiv livsindstilling og gode oplevelser, der er fokus på for ham i samværet med datteren:

²⁹ I den forbindelse skal nævnes, at de interviewede forældre jo igennem længere tid har boet på Familiegården. En mulig tolkning er således, at forældrenes opfattelse af spædbarnets behov er blevet formet og påvirket af institutionsopholdet, så deres udlægning af barnets behov i højere grad stemmer overens med personalets.

”Hvis vi tager Maslows behovspyramide, så det basale, det skal bare være på plads, men det tænker jeg, det er en mekanisk del, det er helt lige meget, det er der helt styr på, mad, sove, alt sådan noget [...]. [Der skal være] forældrekærlighed og så vise, at vi er der, tryghed, være glade, give hende en oplevelse af, at den verden, hun bevæger sig i, det er en god og positiv verden, det er meget vigtigt nu her [...]. Jeg vil gerne give mit barn mere end mad i munden, jeg vil godt give hende nogle oplevelser, så det er en mulighed også at sætte sig ind i den verden, der er omkring os [...] så man har nogle gode værdier og kan beslutte, hvor vil man hen i sit liv, det er nogle af de ting, som jeg ikke er blevet gjort opmærksom på hjemmefra, det har jeg selv måtte tilegne mig, hvis man giver sit barn det, så vil man måske rykke det endnu længere, end man selv er” (Nina & **Jesper**:299-300).

Med ovenstående udtalelse – herunder henvisningen til Maslows behovspyramide³⁰ – italesætter Jesper to forhold: Dels indikerer han, at tilfredsstillelse af datterens basale, fysiske behov er en forudsætning for at mere komplekse behov kan adresseres. Dels peger hans udtalelse i retning af, at hvor varetagelsen af basale behov til en vis grad kan mekaniseres og rutiniseres, så er dette tilsyneladende ikke tilfældet med mere komplekse behov. Dette understreges af udtalelser fra det socialpædagogiske personale, hvor det beskrives, at etablering af den følelsesmæssige kontakt mellem forældre og barn (bl.a. eksemplificeret ved øjenkontakt og det at snakke med barnet) typisk volder beboerne på Familiegården flere problemer end f.eks. at give barnet mad:

”[D]et er jo det [etablering af øjenkontakt og andet, der ligger ud over den basale, fysiske pleje], der er svært for mange af vores beboere, fordi de ikke ved, hvad det er, og det kan være svært for dem at være i det, de forstår ikke meningen med det, [...] men det er jo noget af det, vi vægter, fordi det er noget af det, vi ved, er vigtigt for barnet for at få den kontakt, som det skal have [...] så det er da noget af det, vi arbejder rigtig meget med, dels at barnet bliver holdt godt og føler sig holdt, og så får den kontakt, det skal have, altså, mad og sådan noget, det er hyppigere, at [forældrene] godt kan det [...]. Kontakten, samspillet, det er jo det, vi har i fokus fra første øjeblik” (medarbejderA:38)

³⁰ Henviser til en grafisk illustration af de menneskelige behov udformet af psykologen Abraham Maslow. Ideen bag pyramiden er, at behov lokaliseret i pyramidens bund (herunder søvn, mad og hvile) skal tilfredsstilles før andre, øvreiggende, behov, som f.eks. kærlighed, anerkendelse og selvrealisering, kan opfyldes (Maslow 1987).

Af medarbejderinterviewene fremgår det, at hvor den velafstemte, følelsesmæssige omsorg ofte er en stor udfordring for Familiegårdens beboere, så volder den basale, fysiske omsorg typisk ikke tilsvarende vanskeligheder. Spørgsmålet om bl.a. mad, søvn og bleskift synes således i højere grad at være noget, forældrene kan skemalægge og mekanisere, f.eks. ved at holde sig til relativt rigide regler om, at barnet skal have mad hver tredje time og/eller sove x antal gange i løbet af døgnet. Denne praksis har dog som konsekvens, at personalet indimellem oplever, at børn bl.a. over-/undermades eller sover for meget/ lidt (medarbejderA:38, medarbejderB:92). Problematiseringen af forældrenes mekanisering af spædbarnsplejen er interessant at sammenholde dels med personalets fremhævelse af regulering af barnet som en væsentlig forældrekompetence, dels med tidligere tiders idealer for barnepleje. Således synes såvel *for lidt* som *for meget* regulering at blive problematiseret, ligesom det illustreres, at sundhedsdiskursens mantra om ro, renlighed og regelmæssighed – som i vidt omfang synes at definere hensigtsmæssig og 'sund' barnepleje op gennem det tyvende århundrede – i dag tilsyneladende betragtes som en form for omsorgssvigt. Dette med begrundelsen, at en skemalagt og rutineret praksis ikke indebærer kontinuerlig og responsiv afkodning af barnets signaler og behov og blik for barnets samspilskompetencer. Dette indikerer, at kompetence- og autonomidiskursens mantraer i stigende omfang bliver toneangivende i forståelsen af god forældreskabspraksis.

Den 'mekaniseringsstrategi', som i nogle tilfælde synes at kendetegne den fysiske pleje, genfindes også i nogle af de interviewedes beskrivelser af, hvordan etablering af kontakt med barnet forceres og forsøges fremtvunget, tilsyneladende fordi forældrene føler sig pressede til at præstere på kommando ved personalets tilstedeværelse:

”[D]et bliver den der med, at fuck, nu skal hun pusles, nå, *øjeblikkontakt*, bum, bum, bum, altså, når det pludselig er tre-fire ting, man skal nå, vi skal helst vise, at vi gør det hele, når de er her og observerer på os, og det sagde de også til os, at det kan godt gå hen og blive mekanisk”
(Jesper & Nina:285, vores kursivering)

Netop øjenkontakt mellem forældre og barn beskrives af såvel personale som forældre som et af de væsentligste fokuspunkter, og det fremgår, at øjenkontakten anvendes som en umiddelbar observerbar og kvantitativ indikator på noget ellers relativt abstrakt; nemlig kvaliteten af forældre-barn-relationen og tilknytningsgraden. Det intensive fokus på øjenkontakt genfindes i megen af den tilknytningsteori, som har præget udviklings- og stimuleringsdiskursen siden midten af det 20. århundrede, bl.a. i form af det tidligere præsenterede Bowlby-begreb 'motherly deprivation', som

bl.a. henviser til, at spædbørns manglende øjenkontakt med moderen (eller en alternativ primær omsorgsperson) i selv korte perioder kan betyde, at det spæde barn trækker sig følelsesmæssigt og er i fare for psykosocial fejludvikling. Udfordringen er imidlertid, at øjenkontakt tilsyneladende ikke bare er øjenkontakt – den skal så at sige være 'ægte' og oprigtig villet. Af samme årsag problematiserer personalet, hvis de har en oplevelse af, at forældreomsorgen mekaniseres. Dette fremgår at være konsekvensen af manglende responsivitet fra forældrenes side, f.eks. når de ikke bemærker, at et barn, der ved første øjekast synes at have øjenkontakt, reelt ikke kigger forældrene 'rigtigt' i øjnene (men fokuserer på næsen eller panden), eller når forældrene bliver for 'skingre' i deres kontaktforsøg og virker forcerende (som i ovenstående tilfælde, hvor Jesper bliver hektisk i interaktionen med datteren). Et muligt paradoks er i den forbindelse, at netop fordi personalet definerer øjenkontakt som et centralt fokuspunkt for en stor del af Familiegårdens beboere, er denne i fare for – mod intentionen – at blive opfattet som en kvantitativ og målbar 'relationsindikator'. Som det fremgår af uddraget fra interviewet med Jesper bliver øjenkontakten således et unuanceret præstationsparameter, og på trods af personalets intentioner om det modsatte, bliver der i vid udstrækning tale om, at relationen mellem barnet og Jesper gøres til et spørgsmål om 'jagten på den næste øjenkontakt'. Dette udgør en kilde til frustration og stress ikke bare for Jesper, men tilsyneladende også for datteren, der bliver ked af det og trækker sig fra yderligere kontakt. I disse situationer, hvor kontakten mellem barn og forældre gøres til genstand for personalets observation, er der således risiko for, at forældrenes responsivitet svækkes, bl.a. fordi de i bestræbelserne på at etablere kontakt til barnet ikke har øje for, at det er træt og trænger til ro. Netop den manglende evne til at 'skærme' barnet og give det ro, beskrives således også af personalet som noget, mange af forældrene har vanskeligt ved (medarbejderB:92). Goffmans loopingbegreb synes her velegnet til at anskueliggøre, at beboernes vanskeligheder med at skabe ro for deres børn i vid udstrækning synes at blive tilskrevet dem som personer, snarere end som udtryk for, at de befinder sig i en institutionel setting, hvor det kan være vanskeligt at slappe af. Behovet for at præstere i overensstemmelse med de definerede fokuspunkter synes således for nogle at være en væsentlig årsag til, at roen omkring barnet er svær at etablere og fastholde – ikke mindst når personalet er tilstede. Den såkaldte 'mekaniserede omsorg' kunne med baggrund heri måske i nogle tilfælde med fordel betragtes som udtryk for forældrenes læringsvillighed. I tilfældet med Nina og Jesper fremgår det således, at de ønsker at vise personalet, at de har taget ved lære, og at de har indrettet deres praksis i overensstemmelse med personalets anvisninger. Men da de enkelte observationsseancer er relativt kortvarige og intense, og Nina og Jesper føler sig pressede, er de imidlertid i fare for at miste

blikket for, at den viden, de tidligere har fået formidlet (f.eks. vigtigheden af øjenkontakt), ikke nødvendigvis er det, deres barn efterspørger i den aktuelle situation.

Den mekanisering af omsorgen som beskrives ovenfor, synes at forbryde sig mod den forældregenskab, som stort set samtlige interviewede fremhæver som vigtigst; nemlig evnen til at læse barnets signaler, forstå dets behov og handle hensigtsmæssigt herpå. Dette kan tilskrives børnenes alder. Der er således tale om relativt små børn (mellem fem måneder og halvdandet år), hvilket kan forklare, hvorfor det er basale, fysiske behov, der nævnes som det første af samtlige interviewpersoner. Heri ligger tilsyneladende en forståelse af, at behovene vil blive stadigt mere komplekse (eller i maslowske termer: bevæge sig mod pyramidens top) i takt med, at barnet vokser op. Dette til trods er der blandt samtlige interviewede er blik for og tilkendegivelser af, at deres børn også på nuværende tidspunkt har andre (psykologiske og sociale) behov end blot de fysiske basale.

4.1.7 Når normer brydes og (forældreskabs)idealer gradbøjes

”Vi snakker nogle gange også om, at ens normalbegreb bliver påvirket af at være [på Familiegården], så det man syntes var normalt, hvis man stod ude i en børnehave, det kan være anderledes, når man står her, for her er normalen, hvad skal man sige, her er den lavere” (afdelingsleder:15)

Ovenstående udtalelse fra Familiegårdens afdelingsleder er medtaget, fordi den anskueliggør, at institutionen kan betragtes som et rum, hvor divergerende norm- og værdisæt brydes og er under gensidig påvirkning. Flere steder i såvel medarbejder- som forældreinterviews genfindes således en art ’os-dem’ kategoriseringer, f.eks. når afdelingslederen udtaler følgende om, hvor ideelt et forældreskab, Familiegårdens beboere forventes at udvikle og praktisere: ”[...] det skal jo ikke være ligesom, vi selv ville være forældre, fordi det er ikke realistisk [...]” (afdelingsleder: 15). Sådanne udtalelser indikerer, at idealer for forældreskabspraksis er normativt forankrede, og at den markerede afstand mellem ’dem’ og ’os’ (i dette tilfælde mellem personale og beboere, men som vi senere vil vise, også internt mellem beboerne) i vidt omfang henviser til en moralsk grænsedragning. Et eksempel herpå findes i en medarbejders refleksioner over forskellen på personalets og beboernes normer:

”[V]i skal være opmærksomme på, at, at det ikke er vores normer, der bliver styrende, men at det er forældrenes normer langt hen ad vejen. Det kan godt være, de skal reguleres, men vi

skal jo ikke putte vores normer ind over dem [...]. Vi forlanger ikke, at deres hjem skal se ud ligesom vores derhjemme, vel, altså, der kan godt være plads til, at der er rodet, [...] men der kan ikke være plads til, at der er svineri, at det er uhumsk, for det kan et barn ikke være i, det *ved* vi så, så der går vi ind og blander os” (medarbejderA:34-35, vores kursivering)

Netop diskussioner om standarder for rengøring har i flere tilfælde givet anledning til kontroverser mellem de tidligere beboere og Familiegårdens personale. Interessant er det i den sammenhæng, at personalet såvel i interviewene som i forbindelse med vores observationer (observationsnoter:19) italesætter, at deres personlige normer f.eks. hvad angår rengøring ikke må udgøre den målestok, hvorudfra beboerne vurderes, hvilket også ovenstående citat illustrerer. I sammenhæng hermed synes medarbejderne at eliminere individuel normativ domsfældelse ved at fokusere på det, de – jf. overstående citat – ’ved’ er til skade for barnet. Hvornår der er tale om hhv. ’roderi’ eller ’svineri’ synes imidlertid at bero på den enkelte medarbejders vurdering – en vurdering, der alt andet lige antages at være influeret af personlige normer og standarder. Rengøringseksemplet er ikke medtaget for at pege fingre ad personalets fremgangsmåde, men for at anskueliggøre, at omend det socialpædagogiske personale henviser til den faglige relevans af deres indgriben, så eliminerer dette ikke betydningen af medarbejdernes egne normer.

Som antydnet pågår kategorisering ikke kun mellem personalet og beboere, men også internt mellem beboerne. Omend samtlige forældre beskriver, hvordan de har dannet venskaber og etableret relationer undervejs i opholdet på Familiegården, lægger samtlige ligeledes afstand til enkelte andre beboere, som de af forskellige årsager ringeagter. De moralske grænsedragninger mellem ’dem’ og ’os’ internt blandt beboerne sker ofte ud fra en vurdering af, at ’de andre’ svigter deres forældreansvar, f.eks. ved ikke at gå ind til et grædende barn (Maria:101) eller ved at udsætte barnet for fare, f.eks. ved at kaste det højt op i luften (**Isabella & Lars:209**). Afstandtagen til de andre beboere kan imidlertid også bero på, at de opfattes som umodne uden indsigt i egne problemer (Rikke:56) eller som nogle, der ikke kan finde ud af at begå sig blandt og respektere andre (**Isabella & Lars:230**). Disse beskrivelser ledsages ofte af bemærkninger om, at de interviewede sagtens kan forstå begrundelsen for, at de ’andre forældre’ af myndighederne er blevet henvist til Familiegården (se bl.a. **Isabella & Lars:192**). Dette kan imidlertid også tolkes som udtryk for et ønske om i interviewsituationen – og generelt – at kontrastere sig selv i forhold til forældre, de interviewede selv betragter som ’dårlige’ og dermed også indikere, at baggrunden for eget ophold på institutionen er mere tvivlsom. En interessant pointe er her, at omend beboerne i vidt omfang italesætter et skel mellem sig selv og personalet, fremkommer også eksempler på, at de

henvender sig til personalet med (miskrediterende) oplysninger om andre forældre ikke mindst i tilfælde, hvor disse forældres (manglende) handlinger vurderes at være til skade for barnet. Dette indikerer, at os-dem konstruktionen ikke er stabil og uforanderlig, men i høj grad situationsafhængig.

Det er imidlertid ikke kun andre beboere, som forældrene kontrasterer sig selv i forhold til. Dette synes også at gælde forældre i mediebildet, som de betragter som 'moralsk anløbne'. I flere af interviewene henvises således eksplicit til dokumentarfilmen 'Er du mors lille dreng?' og filmens hovedpersoner Anni og Bjarne³¹ (se f.eks. Anna:7, Rikke:50, Maria:93), som samtlige beskriver som 'dårlige forældre'. Rikke beskriver i nedenstående, hvordan dokumentarfilmen har bidraget til at skabe negative konnotationer til ordet 'familiedøgninstitution':

"[D]a de [kommunale sagsbehandlere] sådan lige sagde ['familiedøgninstitution'], der skulle jeg lige sidde sådan og lige [tænke]: 'Er du mors lille dreng?', og jeg kunne bare se på [min kæreste], at han også bare tænkte 'Fuuuck mand!' det er jo... så det er jo lidt den der 'fuck er det sådan, I ser os, er det så galt?'" (Rikke:50).

Citatet synes at illustrere, hvordan Anni og Bjarne fremstilles som en art mediemæssige visualiseringer af 'det dårlige forældreskab', og at Rikke ved at skulle på familiedøgninstitution frygter at blive placeret i samme kategori. Hvad der imidlertid er interessant er, at denne frygt synes at have to årsager: dels, at hun derved af majoriteten betragtes som en dårlig forælder ('er det sådan, I ser os?'), dels at hun – ved at blive forelagt at skulle på familiedøgninstitution – *selv* ændrer syn på sit eget kommende forældreskab ('er det så galt?') – en ændring, der tilsyneladende fremkommer ved, at Rikke ser på sig selv med majoritetens øjne.

4.1.8 'Realistiske forventninger': fokus på barnets 'rimeligt normale' udvikling

Det fremgår af medarbejderinterviewene, at personalet generelt reflekterer meget over rimeligheden af de 'regler', de opstiller for Familiegårds beboere. I den sammenhæng ses en nedbrydning af den 'os og dem'-kategorisering, som omtales ovenfor - dette bl.a. med henvisning til, at samtlige 'forstadsmødre' heller ikke efterlever alle forældreskabsidealer og forskrifter:

³¹ Dokumentarfilmen 'Er du mors lille dreng?' (1997) fortæller historien om det unge par, Anni & Bjarne, som indskrives på en familiedøgninstitution med sønnen Jørn. Parret har massive psykosociale vanskeligheder, ligesom de begge har misbrugsproblemer. Parret har svært ved at varetage omsorgen for Jørn, og efter endt ophold besluttet det, at han skal fjernes fra sine forældre og i familiepleje.

”Optimalt, der synes vi jo, at man skal være koncentreret om sit barn [...] Det er heller ikke alle mødre ude i forstæderne, der kan det altid, så det er sådan med balancen i det [...]. [V]i skal også passe på ikke at blive alt for firkantede sådan med det, sådan at [beboerne] skal altid være klar og altid være friske og altid, altså, det er jo ikke realistisk for nogen forældre” (afdelingsleder:16).

En anden medarbejder udtrykker det endnu tydeligere, når hun forklarer, at ”jeg synes jo ikke, vi kan sige, at her har vi en kategori mennesker og uden for Familiegården, så er det en helt anden kategori mennesker, sådan er det ikke” (medarbejderA:50). Bestræbelserne på at nedtone forskellen mellem Familiegårdens beboere og ’mennesker udenfor’ synes imidlertid at stå i kontrast til beskrivelser af, hvordan beboerens problematikker foranlediger, at der fremfor ’børnenes optimale udvikling’ fokuseres på børnenes ’rimeligt normale’ udvikling:

”Det kan ikke være *optimal* udvikling, for det er ikke realistisk med de familier, vi har med at gøre, men vi skal heller ikke sige, nå men nu er det jo en dårlig gruppe [...] Altså, det skal heller ikke være for dårligt for de børn [...] Vi skal selvfølgelig op på et niveau, hvor man kan sige, det her barns trivsel og udvikling tager ikke skade af det, og det barn udvikler sig *rimeligt normalt*. Så kan det godt ske, det ikke var det barn, der altid kom i bad hver dag og altid havde det rigtige tøj på, og det kunne også godt ske, det ikke lige var hver dag, det var den helt rigtige kost [...]. Det er en konkret vurdering i hver familie, og så er det jo også noget med at se det barn, det handler om. Er det et rimeligt robust barn, der faktisk kan stille lidt op selv og sige noget eller er det et meget skrøbeligt barn, så kræver det jo mere at være forælder” (afdelingsleder:15, vores kursivering)

Familiegårdens fokus på barnets (rimeligt) normale udvikling synes at udspringe fra udviklingsdiskursens stadieteoretiske opfattelse af, hvad der er ønskværdigt – det normale barns ’guldmøntfod’ (jf. 41) – og hvad der på den baggrund betragtes som efterstræbelsesværdige mål. Bevægelsen hen imod dette konstrueres på den baggrund som ’normaludviklingen’, mens afvigelser eller stagnation gøres til et spørgsmål om fejludvikling. På den baggrund synes ’rimelig normal udvikling’ lidt diffust at henvise til, at ”barnet [skal] udvikle sig, så det ligger inden for *et normalområde* - også på sigt” (afdelingsleder:16, vores kursivering), og i den sammenhæng synes den gode forælder at blive konstrueret som en, der formår at varetage omsorgen for sit barn på en måde, så barnets udvikling pågår i overensstemmelse med progredierende, præ-definerede udviklingsstadier. Der fremgår imidlertid også at være tale om, at den stadieteoretiske forståelse af

børns udvikling forenes med kompetencediskursen og en stjernsk forståelse af barnet som en *kompetent* aktør, der – i varierende omfang afhængig af 'robusthed' – påvirker sit eget udviklingsforløb, jf. bemærkningen om, at 'barnet kan stille lidt op selv'. I tillæg hertil italesætter flere medarbejdere, at et væsentligt succeskriterium for forældre på Familiegården er, at de bliver i stand til "at *følge med* barnets udvikling" (se f.eks. afdelingleder:14, medarbejderB:90). Her synes forældrene at blive anskuet som nogle, der blot 'skal følge med' snarere end som de aktører, der skal katalysere barnets videre udvikling. Dette synes at stå i modsætning til bl.a. Haldéns påpegning af, at det moderne forældreskab er kendetegnet ved en forestilling om 'barnet som projekt' og en 'jo-før-des-bedre holdning' hvad angår stimulering af børn og deres (kompetence)udvikling. Heroverfor fremgår forældrene på Familiegården snarere at repræsentere det, Haldén kalder en mere traditionel indstilling præget af 'en-tids-nok' holdning til stimulering og udvikling – en holdning, der muligvis også forklarer, hvorfor forældrene i mange tilfælde reagerer negativt på det, de øjensynligt opfatter som personalets overdrevne fokus på stimulering (i form af f.eks. øjenkontakt og snak med det spæde barn).

4.1.9 Forældreskab og barndom som noget risikofyldt

Af ovenstående afsnit fremgår, at Familiegården er at betragte som et institution, hvor normer brydes, såvel mellem personale og beboere som internt mellem beboerne. I forlængelse heraf bidrager indeværende afsnit med en anskueliggørelse af, at personalet og beboerens normsammenstød ikke mindst synes at hidrøre fra divergerende *risikoforståelser*. I den sammenhæng synes Familiegårdens personale og diverse ekspertsystemer, herunder adgang til informationer på nettet og sundhedsplejersker, at bidrage til konstruktionen af at det at blive forældre og varetage omsorgen for et spædbarn er risikofyldt og forbundet med fare for at tilføje barnet potentielt irreversible skader og udviklingsmæssige forstyrrelser. At forældreskab og barndom konstrueres og italesættes som noget risikobetonet på Familiegården, er måske ikke en videre overraskende pointe, når det tages i betragtning, at institutionen netop huser forældre, hvis børn vurderes at være i risiko. I den sammenhæng er det imidlertid interessant at spørge, hvori risikoen består. Her kan sondres mellem forskellige typer af omsorgssvigt, hhv. aktivt fysisk, passivt fysisk, aktivt følelsesmæssigt og passivt følelsesmæssigt omsorgssvigt (Christensen 1992:17). Omend der er set tilfælde, hvor beboere på Familiegården har udsat deres børn for aktivt fysisk omsorgssvigt, dvs. hvor børn er påført skader ved *aktive* handlinger fra forældrenes side, synes der i langt de fleste tilfælde at være tale om, at beboerne er under mistanke for 'passivt

følelsesmæssigt omsorgssvigt³². Denne type svigt er kendetegnet ved alvorlige forsømmelser af psykisk eller følelsesmæssig art grundet forældrenes manglende evne til at give tryghed, omsorg og kærlighed, f.eks. på grund af psykisk sygdom, stofmisbrug eller sociale vanskeligheder. I den sammenhæng er det interessant at hæfte sig ved, at denne type svigt er kendetegnet ved sin umiddelbare 'usynlighed', såvel hvad angår forældrenes svigt – forældrene svigter, fordi der er noget, de *forsømmer* eller *undlader* at gøre – som de mulige konsekvenser heraf. De potentielle konsekvenser af forældrenes passive svigt anskueliggøres på Familiegården bl.a. med henvisning til psykologen Susan Harts neuroaffektive udviklingspsykologi³³. Der er, som også navnet indikerer, tale om en tilgang, der kombinerer neurologi, følelser og udvikling, og Harts teori er et eksempel på de usynlige risici og ikke umiddelbart observerbare konsekvenser (i form af neurologiske skader), som det kan få, hvis et barn udsættes for omsorgssvigt. Dette er således ét eksempel på udviklings- og tilknytningsteoretisk viden, som Familiegårdens personale er i besiddelse af, men som de ikke umiddelbart kan anskueliggøre eller visualisere for forældrene. Som sådan kan der hurtigt blive tale om en abstrakt og uhåndgribelig risiko, der kan være svær for forældrene at forholde sig til³⁴. I den sammenhæng er det relevant at inddrage sociologen Ulrich Becks risikobegreb. Ifølge Beck er nutidens samfund et risikosamfund karakteriseret ved, at individet i stadig højere grad må forholde sig til abstrakte, teoretiske og usynlige farer, som ikke kan erfares direkte, men som formidles via diverse ekspertsystemer. Beck betoner således, at individet ikke længere går fra personlige erfaringer til almene domme, men at der tværtimod er tale om, at abstrakt, teoretisk ekspertviden bliver en bestemmende faktor for de personlige erfaringer. Beck beskriver i den forbindelse, at individets erfaring i stigende grad kan karakteriseres som *andenhånds ikke-erfaring* (Beck 1997:98). Hvad der imidlertid med henvisning til Beck er særligt interessant er, at der for størstedelen af de interviewede forældres vedkommende synes at være et *fravær* af

³² Ved *passivt fysisk omsorgssvigt* forstås desuden, at børn udsættes for alvorlige forsømmelser fra den voksnes side, forsømmelser hvor der kan være tale om, at barnets sundhedstilstand er i fare.

Aktivt psykisk eller følelsesmæssigt omsorgssvigt henviser til, at barnet udsættes for en aktiv skadende handling af ikke-fysisk karakter, f.eks. hvis barnet fra den voksnes side konstant udsættes for verbal krænkelser, indespærring, konstante trusler og afvisning. (Christensen 1992:17).

³³ Den grundlæggende pointe inden for denne udviklingspsykologiske retning er overordnet, at barnets nervesystem reagerer i samvær med voksne, uanset om det vækker begejstring eller frustration. Barnets relation til betydningsfulde voksne sætter sine spor og bliver integreret i de neurale kredsløb (Hart 2008:30).

³⁴ Vanskeligheder forbundet med at formidle uhåndgribelige og usynlige risici, tilbyder i forlængelse heraf en mulig forklaring på, hvorfor en medarbejder fremhæver konkrete, fysisk 'farer' som f.eks. at et barn ligger yderst i en sofa, ligger alene på et puslebord eller står i en skråstol på bordet (medarbejderA:84-85) i beskrivelsen af, hvad hun *altid* vil gribe ind overfor. Her synes der i noget omfang at være tale om, at 'djævelen ligger i detaljen' henvisende til, at manglende evne til at skærme sit barn fra visualiserbare, fysiske farer oplagt afspejler vanskeligheder med at sikre barnets generelle udvikling.

risikobevågenhed – til trods for, at forældrenes ophold på Familiegården udspringer af, at deres børn vurderes at være i risiko. I Becks fremstilling af risiko- og ekspertsystemet levnes der ikke umiddelbart meget plads til, at eksperternes risikovurderinger kan betvivles. Dette er ikke desto mindre, hvad flere af forældrene gør. Der er således flere konkrete eksempler på, at forældrene sætter spørgsmålstegn ved personalets risikovurdering enten ved eksplicit at udtrykke deres uenighed eller indirekte ved mere eller mindre at negligere personalets råd og anvisninger. I forbindelse med forældrenes vurdering og efterlevelse af personalet vejledning er det endvidere kendetegnende, at det tillægges betydning, hvorvidt pædagogerne *selv* har børn:

”Den ene, som er så klog [udtales vrængende], hun har ikke selv børn, og så nogle gange, så siger man til hende: ’Ved du hvad...?’, jeg var lige ved at sige det på et tidspunkt, men det var ondt, så jeg sagde det ikke. [Jeg tænkte] hvordan kunne hun vide det, når hun ikke selv havde børn, når det bare er fra en bog, hun har læst’ (Maria:103)

Maria synes i ovenstående at afvise en konkret pædagogs (ekspert)viden med den begrundelse, at vedkommende ikke selv har børn, men udelukkende har sin viden ’fra en bog, hun har læst’. Samme logik genfindes i nedenstående udtalelse fra Lars:

”Jeg synes personligt, at for at skulle være pædagog [på Familiegården], det er ikke, at man skal have en pædagoguddannelse, fordi du lærer jo ikke at opdrage børn fra spædalderen af at blive uddannet pædagog [...]. Jeg synes et krav skulle være, at man selv skulle have haft et barn. Der var mange af pædagogerne, der ikke havde børn overhovedet, det eneste, de havde, det var, at de havde læst en bog, det var det, så ville de følge den bog. Problemet er bare, at der er ikke to børn, der er ens. Så nogle gange kom der en af pædagogerne og sagde: ’sådan og sådan gør man’ [...], og det eneste, de kunne vide det ud fra, det var en fucking bog og flere gange, der kom der en anden pædagog, [som selv havde børn], og så havde [vedkommende] sagt: ’Ej, sådan gør man ikke’ og lærte os nogle andre tricks og sådan noget, og så når vi gjorde det foran dem, der kun havde læst en bog, så var det ikke i orden, fordi det stod ikke i bogen” (Isabella og **Lars**:194)

De to citater er interessante at se i sammenhæng med Becks pointe om, at nutidens individer i højere grad er afhængige af andenhånds-ikkeerfaring. Forældrene synes imidlertid i ovenstående at *afvise* den ekspertforankrede andenhånds-ikke-erfaring til fordel for kropsliggjort *egenerfaring*. Det

er således ikke nok at have tilegnet sig boglig viden, fordi en sådan baseres på *ikke*-erfaring. I stedet tillægges det betydning, at personalet på egen krop har erfaret, hvad det vil sige at være forælder.

Det er endvidere karakteristisk, at der kun er et fåtal af forældrene, nemlig Rikke og Jesper, der i løbet af interviewet tilkendegiver, at de (delvist) anerkender 'eksperternes' viden og vurdering af dem som forældre. Med henvisning til kærestens 'tunge papirer' ytrer Jesper således forståelse for, at de sociale myndigheder har fundet anledning til at udarbejde en §50-undersøgelse³⁵ og gribe ind, så parret "ikke har et barn, der om to år er helt væk og ikke kan reddes, fordi de der to-tre år af barnets levetid, det er der alle personlighedsting og det der med at håndtere følelser osv., de bliver grundlagt" (Jesper & Nina:272). Når Jesper giver udtryk for, at det er i løbet af barnets første leveår, at 'alle personlighedsting' bliver grundlagt, synes det netop at være udtryk for en (ekspert)viden, han har tilegnet sig – en viden, som ikke kan erfares, men som er usynlig og baserer sig på andenhånds-ikkeerfaring. I sammenhæng hermed er det endvidere karakteristisk, at Jesper som den eneste fremhæver, at familiens tilknytning til Familiegården indebærer, at de har adgang til et "hav af viden" (Jesper:276), og han giver i den forbindelse udtryk for at betragte personalets ekspertviden som noget værdifuldt.

4.1.10 Devaluering af ekspertviden som et udtryk for modmagt

Som beskrevet i ovenstående betoner størstedelen af de interviewede forældre væsentligheden af erfaring. Mens dette kan anskues som udtryk for en opfattelse af, at vejledning primært bør basere sig på vejlederens egenerfaring, kan det imidlertid samtidig betragtes som et led i forældrenes forsøg på praktisering af *modmagt*. Når forældrene udviser skepsis over for pædagoger, der ikke selv har børn og dermed er uden egen-erfaring, kan det anskues som en meget konkret kritik, forældrene kan slå på for at afvise nogle pædagogers vejledning og dermed forsøge at skabe sig selv et alternativt handlerum. Denne pointe understøttes bl.a. af, at kravet om egen-erfaring tilsyneladende ikke er *ufravigeligt*, men snarere et kritikpunkt, forældrene tager i brug i modstanden mod visse pædagoger eller i særlige situationer. Dette illustreres bl.a. i interviewet med Anna, der i nedenstående citat roser en pædagogs arbejde til trods for, at vedkommende ikke selv har børn:

³⁵ En §50-undersøgelse gennemføres, når det vurderes, at et barn har behov for særlig støtte. Formålet med undersøgelsen er at afdække henholdsvis hvilke problematikker og ressourcer, der er hos barnet og i familien og på den baggrund vurdere, hvilke støtteforanstaltninger, der er behov for.

”Så er der så [pædagog] [...], hun havde så ingen børn, men hende kunne man også snakke med om alt, og det tror jeg så er fordi, at hun har været igennem det i så mange år, at det har næsten været hendes børn, dem, der var der, dem har hun jo hjulpet på vej” (Anna:23)

Ligeledes er der på tværs af interviewene flere eksempler på, at beboerne ikke afviser ekspertviden som sådan, men at der snarere er tale om, at de sætter spørgsmålstejn ved den ekspertviden, som formidles af personalet på Familiegården og i stedet vender sig mod andre eksperter. Eksempler herpå ses bl.a. i interviewene med Maria og Louise. Maria beskriver således, hvordan hun efterprøver det, hun udlægger som en medarbejders bemærkning om, at små børn ikke må indtage sukker ved at kontakte sin far, som er læge. Siden affærdiger hun medarbejderens vejledning med en bemærkning om, at ”det var jo ikke sådan overhovedet [at et barn ikke må få sukker]” (Maria:109). Louise henviser til en situation, hvor hun er tvivl om, hvorvidt hun skal give sin småsyge søn medicin. Hun kontakter i den forbindelse vagtlægen og beskriver på følgende måde, hvorfor hun ikke inddrager Familiegårdens personale i sine overvejelser:

”Jamen, det var mere fordi, at jeg ville være sikker på, at jeg måtte give ham noget Panodil, fordi at jeg ville gøre det bedste for [min søn] for at han kunne få noget søvn, og [...] jeg havde bare den tanke med, at pædagogerne, de sagde bare, at: ’Du må bare lige se det an’” (Louise:154).

Louise affærdiger tilsyneladende på forhånd personalets råd og viden og vælger derfor helt at undlade at involvere dem. Sådanne eksempler synes at illustrere, hvordan beboerne på forskellige måder forsøger at praktisere en form for modmagt over for Familiegårdens personale ved at underminere eller ignorere dele af personalets vejledning med reference til andre (ekspert)videnskilder, som de tilsyneladende ikke betvivler.

Et andet eksempel på modmagt, hvor en forælder på langt mere eksplicit vis giver udtryk for sin uenighed, findes i interviewet med Isabella og Lars. Hvor Isabella generelt ytrer tilfredshed og taknemmelighed over den vejledning, hun har modtaget på Familiegården, stiller Lars gentagne gange spørgsmålstejn herved. Dette gælder ikke mindst spørgsmålet om, hvorvidt små børn tager skade af at se fjernsyn. Her beskriver Lars, hvordan han indhenter viden hos ’alternative’ eksperter og anvender denne til direkte at betvivle Familiegårdens personale:

”[Familiegården] havde sagt, at børn måtte ikke se fjernsyn, før de var en vis alder [...] det kunne simpelthen ødelægge dem og deres øjne og kæft mand, de måtte bare ikke se fjernsyn,

og så mig og [Isabella] fik jo at vide, [...] at vi skulle spørge øjenlægen, og han sagde, jamen, fjernsyn, det var såmænd en fin ide, selvfølgelig ikke for længe ad gangen, vi skulle ikke sidde der en time, men det var godt, fordi der var farver og lys [...] og så valgte jeg så at gå på Google for at finde det, og da jeg bare skrev ”børn” og ”tv”, der var de første ti sider, hvor der stod, at børn må godt se tv i begrænsede mængder” (Isabella & Lars:196).

Et andet sted i interviewet giver Lars udtryk for, at han har en oplevelse af, at Familiegårdens medarbejdere i vidt omfang refererer til viden, som understøtter de pointer, de gerne vil fremme. Det samme giver personalet imidlertid udtryk for – bare med modsat fortegn. En medarbejder beskriver således, hvordan beboerne ”tit [...] tager [den information], der passer ind til det, de selv tænker [...] altså, så det er også lidt, hvad passer ind til det, de selv tænker er bedst” (medarbejderB:72). Eksemplet med Lars, der bl.a. anvender internettet (Google) til at tilegne sig information vidner samtidig om en demokratisering af viden. Med nogle klik på computerens taster er viden tilsyneladende ikke længere forbeholdt fagprofessionelle eksperter (omend man kan hævde, at internettet blot har gjort os afhængige af andre eksperter – nemlig de ’virtuelle’, ’ansigtsløse’). Med muligheden for, at alle kan tilegne sig viden, sløres det magt- og ’vidensmonopol’, som ellers karakteriserer den asymmetriske relation mellem ekspert og lægmand (her socialpædagog og forælder). Med henvisning til Foucaults pointe om, at magt og viden er tæt sammenvævede, kan beboere ved at tilegne sig (alternativ) information udfordre personalets ’patent’ på viden. Imidlertid forsøges magt- og vidensmonopolet genoprettet, f.eks. når personalet henviser til, at deres videnskilder er mere valide end beboernes:

”[S]å bruger vi så bare meget det, der hedder sundhed.dk eller sundhedsplejersken.dk [...] vi bruger meget sundhedsstyrelsen også [...]. Det er det, vi forholder os til, fordi hvis du går på Google, så kommer der måske 500 forældre, der har en mening om et spørgsmål med alle mulige, som er i alle forskellige sociale lag, men hvor man ved fra sundhedsstyrelsen og fra sundhed.dk og sundhedsplejersken.dk, det er dem, der er opdaterede, [...] så det er det, vi henviser til” (medarbejderB:71)

Medarbejderens påpegning af, at nogle kilder til viden og nogle risikoforståelser (personalets) er mere valide end andre, synes således også at være udtryk for et forsøg på at (gen)positionere beboerne som nogle, der har brug for specialiseret hjælp og eksperters råd. Ovenstående afsnit synes på den baggrund også at illustrere, at Familiegården kan betragtes som en kampplads, hvor der hele tiden udkæmpes små slag i forhold at definere det gode forældreskab. En væsentlig pointe i

den sammenhæng er, at forældrenes kritik af personalet i mange tilfælde synes at tage udgangspunkt i relativt små detaljer. Disse detaljer, der for en udenforstående kan synes uvæsentlige, kan imidlertid tolkes som et udtryk for, at det ikke er muligt for beboerne at vinde 'den store kamp' – kampen mod 'systemet' – hvorfor de i stedet udkæmper mindre slag for på den måde at markere, at de ikke lader sig 'køre over' og selv vil have indflydelse på deres forældreskabspraksis.

4.1.11 Opsummering

Ovenstående delanalyse peger på, at divergerende forståelser af forældreskab sameksisterer på Familiegården; dels konstrueres forældreskab som en kompetence, der kan erhverves og arbejdes (pædagogisk) med, dels henviser såvel personale som forældre til det 'naturlige forældreskab'. Det fremgår, at 'mekanisk omsorg' af personalet konstrueres som betegnelse for overreguleret og ikke-responsiv omsorg, og at dette tilsyneladende sker uden væsentlig skelen til det institutionelle pres, forældrene er underlagt. Herudover peger analysen på, at dis-identifikation (særligt i relation til egne forældre) og oppositionel normdannelse er et gennemgående træk i interviewene med de tidligere beboere: Forældrene fremstiller i høj grad sig selv med reference til det, de (modsat deres forældre) *ikke* er. Her synes opholdet på Familiegården i flere tilfælde at have bidraget med mulighed for kritisk refleksion over egen opvækst og formulering af mulige alternativer hertil. Dog viser analysen, at omend Nørhs fund indikerer, at der i Danmark er tale om en relativt ensartet vægtning af opdragelsesværdier på tværs af sociale skel, synes der blandt flere af forældrene (også) at være en betoning af værdier, som er mere traditionsprægede og restriktive end dem, der kendetegner det dominerende, nærværs-orienterede opdragelsesideal. Endelig indikerer analysen, at der er divergerende risikoopfattelser blandt forældre og personale. I sammenhæng hermed fremgår, at forældrenes mere eller mindre kritiske indstilling til personalets råd og vejledning (og risikoopfattelse), kan betragtes som praktisering af uorganiseret modmagt med det formål at betvivle personalets ekspertstatus.

4.2 Forældreskabets udfoldelse under totalinstitutionelle rammer

I det følgende fokuseres på, hvordan de institutionelle rammer synes at påvirke udfoldelsen af forældreskabet. Først følger en analyse af, hvilke elementer på Familiegården, der mimer (total)institutionen samt en dechifrering af, hvorfor institutionen af forældrene opfattes som udpræget 'institutionsagtig', ligesom det undersøges hvad dette betyder for deres forældreskabspraksis. Herefter undersøges det i hvilken grad den enkelte forælder oversættes til en institutionel identitet undervejs i opholdet. Endelig foretages en analyse af, hvilke strategier forældrene benytter sig af for at komme helskindet igennem opholdet på Familiegården.

4.2.1 Elementer af en totalinstitution

På tværs af interview med forældre og personale er der en række eksempler, der bidrager til at Familiegården – i en goffmansk optik – kan anskues som en totalinstitution. Som eksempel herpå kan nævnes hverdagens tilrettelæggelse, som af flere beskrives som forholdsvis skemalagt og i særlig grad struktureret omkring den såkaldte spædgruppe. Afdelingslederen beskriver tankerne bag hverdagens strukturering således:

”Det [skal] ligne en hverdag så meget som muligt. Og det gør det jo på den måde, at man står op med sit eget barn og selv får sig gjort færdig og så skal møde i spædgruppe om formiddagen. Så giver det lige den struktur til, at man skal afsted til noget, uden at der er særlig langt, jo. Og så ellers, selv sørge for sig selv i løbet af dagen, og sørge for sine aftaler og sådan noget. Men det er selvfølgelig en kunstig hverdag, fordi der ligesom er folk over det hele. [...] Men egentlig [skal det] ligne så meget som muligt, og man som forældre også skal have mulighed for at tage ansvar så meget som muligt” (afdelingsleder:11)

Med henvisning til Goffman er forsøget på at mime en hverdag interessant, idet han som beskrevet i afsnit 3.3.1 fremhæver som grundlæggende for det moderne samfund, at individets forskellige aktiviteter udspilles på forskellige arenaer. Den mulighed er beboerne på Familiegården imidlertid i vid udstrækning afskåret fra, idet de fleste dagligdagsaktiviteter foregår på institutionen, hvilket udfordrer muligheden for at spille forskellige roller på forskellige scener. At det netop er en *tilstræbt* hverdag synes dog også at være noget, afdelingslederen er opmærksom på, idet hun i ovenstående citat beskriver hverdagen som 'kunstig' og begrundet dette med, at 'der er folk over det hele'. Her peger hun samtidig på et andet forhold, der ifølge Goffman er kendetegnende for totalinstitutionen, nemlig at individet aldrig er helt alene, idet der altid vil være beboere eller

personale i umiddelbar nærhed. Dette er et forhold, som særligt har frustreret Isabella og Lars under opholdet på Familiegården. Lars udtrykker det således:

”Jeg kunne jo ikke stå ude på terrassen og ryge, og sige ’jeg synes ham der, han er en nar’, så var der ikke gået to minutter, så kom der otte pædagoger for at sige: ’Hvad er det, du står og siger?’, alt, alt, alt ryger rundt, man kunne ikke engang stå og snakke privat uden der gik to minutter, så vidste hele [Familiegården], hvad fanden der blev snakket om” (Isabella og Lars:229-230)

Ud fra en goffmansk optik kan citatet læses således, at Lars ikke oplever at kunne bevæge sig mellem forskellige sociale settings, og dermed heller ikke har mulighed for at skifte mellem at være *frontstage*, hvor han er sig andre menneskers tilstedeværelse bevidst, og *backstage*, hvor han ikke i samme grad skal præstere socialt og derfor kan restituere og lade frustrationerne få frit løb.

4.2.2 En ’institutionsagtig’ institution

I forældrenes beskrivelser af førstehåndsindtrykket af Familiegården er det bemærkelsesværdigt, at flere lægger vægt på, hvordan stedet synes at ’emme’ af institution. Ved første øjekast er dette måske ikke så bemærkelsesværdigt, idet der jo netop *er* tale om en institution. Interessant er det imidlertid, at det institutionsagtige miljø generelt beskrives som noget udpræget negativt. Som eksempel herpå beskriver Anna i det følgende sit første indtryk, da hun træder ind på Familiegården: ”Jamen, altså, jeg tænkte, at det var koldt, altså der var ingen hygge overhovedet, det var lidt som om, det var sådan en institution” (Anna:10). Citatet illustrerer Annas negative konnotationer til institutionsmiljøet, idet hun associerer det med kulde og fravær af hygge. Når forældrene uddyber, hvad der ligger til grund for beskrivelsen af Familiegården som udpræget institutionsagtig, er det desuden karakteristisk, at der henvises til den fysiske indretning. Louise fremhæver i den forbindelse, at oplevelsen af at befinde sig inden for institutionelle rammer bl.a. understøttes af, at hun som beboer har eget værelse, men til gengæld er nødsaget til at dele køkken og bad med andre beboere (Louise:171). Jesper fremhæver på lignende vis de fysiske rammers betydning for oplevelsen af at være på en institution:

”Det er en institution, og det bærer det også bare præg af [...], fordi når du kommer derind, så er det bare institutionsagtigt: kontorgang, spædgruppe, kælderting, og så er der værelser, og så er der et industrikøkken, altså, det er en institution, og det bærer det præg af” (Nina og Jesper:304)

Som ovenstående illustrerer, synes oplevelsen af, at en institution er 'institutionsagtig' altså bl.a. at relatere sig til et miljø, der er funktionsopdelt, hvilket er en pointe, der går igen i flere af interviewene. Nina uddyber, at det for hende netop er en sådan funktionsopdeling, der udfordrer oplevelsen af hjemlighed:

"Så er der en 'kontorgang', jamen, det skulle ikke være en 'kontorgang', [...] det skulle ikke hedde 'en spædgruppe', så kan det hedde 'legestuen' [...] 'legerum' eller 'tumblehulen' eller et eller andet, i stedet for 'kontorgang', jamen, så kunne det hedde [...] 'den praktiske gang', fordi den er bare træls at komme ind i, nu har jeg selv boet [på institution], og det gør det bare endnu mere negativt, at det minder så meget om en institution, det kan være rigtig svært at arbejde med' (Nina og Jesper:304)

Det kan imidlertid diskuteres, om det overhovedet er problematisk, at Familiegården med den fysiske indretning fremstår 'institutionsagtig', idet Familiegården jo netop er en familiedøgninstitution og derfor ikke nødvendigvis skal pakkes ind i en oplevelse af hjemlighed. Personalet fremhæver i den forbindelse, at det er vigtigt, at Familiegården (også) anskues som en institution, hvor der skal arbejdes pædagogisk, og hvor beboerne ikke udelukkende skal læne sig tilbage og føle sig hjemme. I sammenhæng hermed fremhæver en medarbejder, at der i indretningen af institutionen forsøges opretholdt et skel mellem beboernes værelser, der gerne må udstråle en form for hjemlighed, mens spædgruppelokalet i højere grad fremstår institutionspræget. Et eksempel fra en observationsdag, som tydeliggør dette, er klargørelsen af et værelse forud for en ny families indflytning:

Vi skal klargøre et værelse, hvor en ny familie skal flytte ind. [...] [Medarbejder] går ind på værelset og konstaterer, at der er alt for koldt og indelukket, åbner vinduet og tænder for varmen. Hun konstaterer, at der mangler betræk på sofaen, der står i hjørnet. Vi går derfor ned for at hente noget nyt. Undervejs forklarer hun mig, at familiens førstehåndsindtryk er vigtigt. Det er væsentligt for samarbejdet, at rammerne er så hyggelige som mulige, så familien føler sig velkomne. [...] Da vi har puttet betrækket på, lukker [medarbejder] desuden vinduet, så der kan nå at blive lidt varmere, inden familien kommer. Medarbejderen konstaterer, at en vasketøjskurv er gået i stykker, og hun synes derfor ikke, den skal være der. Igen understreger hun, at det er vigtigt med førstehåndsoplevelsen. Hun fortæller desuden, at man stiller friske blomster ind på værelset forud for en ny families indflytning. (Observationsnoter:12)

Jesper sætter som den eneste pris på, at der opretholdes et vist skel mellem det hjemlige og det institutionsprægede, idet han fremhæver:

”[H]vis jeg boede på en institution med mit barn, så ville jeg blive mindet om hver dag, når jeg trådte ud af mit værelse: ’Du er på en institution, så tag dig sammen’ [...]. Jeg ville [...] hver dag, jeg gik ud ad den dør, tænke, at det her, det er ikke et sted, jeg skal have mit barn, det ville anspore mig virkelig til at oppe mig” (Nina og **Jesper**:305)

Ifølge Jesper afstedkommer de institutionelle rammer altså, at man som beboer gør et ekstra arbejde under opholdet på Familiegården, fordi man konstant mindes om, hvorfor man befinder sig der. Opfattelsen hos de resterende er imidlertid, at de institutionelle rammer snarere *udfordrer* end ansporer arbejdet som forælder:

”Jeg tror bare ikke, at [kontakten til barnet] bliver så mekanisk, hvis det ikke mindede så meget om en institution, hvis det mindede mere om et hjem, så tror jeg folk ville være mere trygge ved at kunne gøre det, som de plejer at gøre. [...] Nogle af de andre, der bor der, de synes, det er rigtig svært, [...] at det bærer så meget præg [af en institution], jeg tror, det ville være lettere for folk, hvis det ikke mindede så meget om en institution, men mere om et hjem, så tror jeg også folk ville slappe mere af” (**Nina** og **Jesper**:305)

Der kan således overordnet spores en forskel i, hvorvidt man ønsker, at der i videst mulig omfang skal lægges vægt på Familiegården som en *institution*, hvor der skal gennemføres et pædagogisk stykke arbejde eller Familiegården som et *hjem*, der skal opleves trygt og sikkert.

4.2.3 Familiegården som endnu en institution i rækken

En central pointe er, at størstedelen af de interviewede tidligere beboere, når de træder ind på Familiegården, imidlertid ikke synes udelukkende at vurdere institutionen ud fra deres umiddelbare førstehåndsindtryk af stedet, men at deres opfattelse i høj grad er formet af tidligere erfaringer med institutioner, som de på tværs af interviewene generelt giver udtryk for har været negative. Dette kan udgøre en udfordring for udbyttet af et ophold på Familiegården, idet man dermed møder stedet med negative forventninger. Dette fremstår klart i følgende citat fra Louise: ”Jeg tænkte nok, at [Familiegården] mindede om et opholdssted, fordi det gør det. [...] Det var skidt, for jeg hadede at bo på opholdssted” (Louise:136-137). Uddraget illustrerer, at der kan sættes spørgsmålstegn ved, hvorvidt det overhovedet er muligt at tale om et ’førstehåndsindtryk’ af Familiegården, idet

størstedelen af beboerne ikke kan betragtes som ubeskrevne blade inden for institutionsverdenen og derfor møder institutionen med en række negative erfaringer i bagagen. Nina udtrykker det således:

”Desværre, så bliver det bare meget negativt, fordi [...] en institution er bare negativt, der er ikke noget institution herhjemme i Danmark, der er positiv, altså, det er jo ikke noget hotel, det ved man jo godt, det er jo ikke et sted, hvor man banker på døren og siger ’hva’ så har I lige et værelse?” (Nina og Jesper:306)

I citatet bliver det således tydeligt, at institutioner i Ninas perspektiv *per se* oversættes til noget negativt, fordi begrebet i sig selv er forbundet med en række negative konnotationer grundet tidligere erfaringer. Det er således også interessant, at Jesper, der ikke tidligere har boet på institution, har helt anderledes konnotationer til begrebet:

”[Nina], hun har været inde i systemet, [...] jeg har jo ikke været inde i systemet, for mig, der er en institution en klub eller et fritidshjem, [...] det forbinder jeg jo tit med noget positivt, hvor [Nina] forbinder det med noget mega-negativt’ (Nina og Jesper:305)

Dette understreger netop pointen om, at beboernes tidligere institutionserfaringer synes at lægge sig som et filter, de vurderer Familiegården igennem.

4.2.4 Den sociale usynlighed

I flere af forældreinterviewene er det karakteristisk, at oplevelsen af at befinde sig på en institution styrkes væsentligt grundet tilstedeværelsen af pædagogisk personale. I nedenstående beskriver Lars således, hvordan det at være på institution er ensbetydende med at være omgivet af pædagoger:

”[At] jeg skulle på institution igen, det var kraftedeme ikke lige mig. Jeg har boet på institution fra jeg var 11 til 18, jeg har lyttet på pædagoger i syv år og alle mine teenageår, så jeg var ved at være træt af dem, og så skulle vi så på [Familiegården], og der er endnu flere pædagoger, dem var jeg godt nok også træt af” (Isabella og Lars:187)

I citatet synes Lars at opfatte Familiegården som en institution med ’endnu flere pædagoger’, som det er påkrævet at lytte til. I beskrivelsen af, hvorfor det kan være udfordrende at være omgivet af pædagoger fremhæver flere det, de kalder ”pædagog snak” (se bl.a. Isabella og Lars:201), ”det typiske pædagogiske svar” (Louise:148) eller lignende. Som eksempel på et typisk pædagog-svar fremhæver Louise, at hun er frustreret over altid at blive mødt med (tilsyneladende) forståelse: ”Den der med: ’Jamen, vi ved godt, hvordan du har det, og vi ved godt, hvordan det er’ og alt det

der [...]. Det er til at brække sig over nogle gange. De ved det jo ikke. De har jo ikke været igennem det samme” (Louise:148). Af citatet fremgår Louises frustration over, at pædagogerne tilkendegiver, at de kan sætte sig i ind i og forstå hendes situation, når dette – ud fra Louises perspektiv – ikke er tilfældet. Oplevelsen af, at pædagogernes tilsyneladende forståelse er udtryk for en form for pseudoforståelse, er ligeledes kendetegnende for Isabellas beskrivelse af det, hun forstår ved ’pædagogsnak’:

”Når man siger noget til [pædagogen], som man var utilfreds over, så siger hun: ’Det kan jeg godt høre, du siger’. Og det kunne hun sige mange i løbet af en samtale. ’Jeg kan godt høre’, og ’jeg kan godt høre’ og ’jeg kan godt høre’, ’ja, det tror jeg snart, jeg har forstået, jeg kan også godt høre, men jeg behøver ikke at sige det til dig’” (Isabella og Lars:202)

Isabellas udtalelse synes at indikere, hvad man kunne kalde en art pseudoanerkendelse af hendes ytringer. For bedre at kunne begribe hvad dette indebærer, kan drages en parallel til filosofen Axel Honneth og dennes definition af begrebet anerkendelse. Honneth sætter således lighedstegn mellem anerkendelse og genkendelse: Anerkendelsen opstår først i det øjeblik, individet føler sig genkendt som det, det oplever sig som (Honneth 2006:124). Et interessant perspektiv hos Honneth er derfor også forholdet mellem social synlighed og usynlighed. Mens social synlighed forstås som *anerkendelse*, forbindes social usynlighed med social *krænkelse*: At være social usynlig betyder ifølge Honneth, at personen erfares og identificeres individuelt, men bliver negligeret eller ignoreret. (Honneth 2006:183, Frederiksen 2007:8). Set i lyset heraf kan Louise og Isabellas ytringer anskues som eksempler på, at de måske nok i situationen er synlige – de identificeres og erfares som individuelle individer – men samtidig efterlades med en oplevelse af at (for)blive socialt usynlige. Citaterne tegner således et billede af, at såvel Louise som Isabellas ytringer høres uden imidlertid at blive *anerkendt*, idet deres udsagn ikke fører til nogen ændringer i praksis. I den sammenhæng synes citaterne at afspejle, at Louise og Isabella – snarere end at opleve forståelse – føler sig krænkede og talt ned til.

4.2.5 At 'få ros' eller 'skæld ud' af 'de voksne': om brugen af skolemetaforik

"Det kan godt være rigtig svært det der med, at nu skal vi synge, og nu skal vi bare gøre sådan, fordi det er det, de voksne beder om"" (Nina og Jesper:281)

Ovenstående citat illustrerer en pointe, der går på tværs af samtlige interviews – nemlig, at interviewene i bemærkelsesværdig grad er gennemsyrede af en art skole- eller institutionsmetaforik, når forældrene skal beskrive deres oplevelser på Familiegården. Et eksempel herpå er, at Familiegårdens ansatte i Ninas udtalelse betegnes som 'de voksne' fremfor 'medarbejdere', 'pædagoger', 'ansatte' eller lignende. En tilsvarende brug af betegnelsen 'de voksne' genfindes hos hovedparten af de interviewede, hhv. hos Louise, Anna, Isabella og Maria. Det er imidlertid ikke kun denne betegnelse, der synes indlejret i en skolemetaforik – forældrene bruger ligeledes vendinger som, at de i løbet af opholdet modtager 'ros', får 'skæld ud', og at 'de voksne' er 'skrappe' eller bliver 'sure' på dem. Ligeledes er der eksempler på passager, hvor referencen til skolevæsenet er mere eksplicit. F.eks. sammenligner både Nina og Louise, da de bliver bedt om at give en beskrivelse af, hvordan en forældrekompetenceundersøgelse forløber, i første omgang dette med at gå i børnehaveklasse med henvisning til, at de bl.a. stilles en række (letløselige) matematik- og geometriopgaver (Nina og Jesper:263, Louise:142). Ligeledes giver Nina senere udtryk for, at det er muligt 'at dumpe' undersøgelsen (Nina og Jesper:266). Et lignende eksempel findes hos Lars, da han i interviewsituationen bliver bedt om beskrive, hvordan et statusmøde forløber og forklarer det således:

"Ligesom en skolehjemsamtale, det er nok det tætteste, jeg kan komme på som eksempel, at man sidder på den ene side og så, ligesom man ville gøre med lærerne ved en skolehjemsamtale, så er det bare pædagogerne, der sidder på den anden side, så [...] først, kigger man statusrapporten igennem, det er – som sagt eksempel igen – en lærer, der fortæller, hvordan det går barnet i skolen, og så bagefter, så kunne man så diskutere, om det var i orden, eller om det ikke var i orden, og hvad der så skulle gøres bedre, så i stedet for matematik, så var vores punkter sådan noget som mine humørsvingninger, eller vi skulle være bedre til det ene eller det andet" (Isabella og Lars:213)

Hvad der er særligt interessant ved denne skolemetaforik er ikke (udelukkende) metaforikken i sig selv, men snarere det, metaforikken synes at være subtilt udtryk for: nemlig det asymmetriske magtforhold mellem de ansatte på Familiegården og institutionens beboere. Med henvisning til

afsnit 3.2 er det således ikke en analytisk pointe i sig selv, at der er magt tilstede i forholdet mellem beboere og ansatte, idet magten altid vil være til stede på en institution, hvor – jf. Foucault – suverænen magt er et underliggende vilkår. Interessant er det imidlertid, at det ulige magtforhold synes at påvirke hvilke roller, beboerne kan påtage sig under opholdet på Familiegården. Som tidligere beskrevet fremhæver Goffman netop, at identiteten præges af den kontekst, som individet befinder sig i. Identiteten udvikles således op imod og tilpasses de institutionelle forhold, som individet er underlagt, hvorfor man kun kan definere sig ud fra de roller, som er i overensstemmelse med den fremherskende sociale orden. Set i lyset heraf kan skolemetaforikken problematiseres, fordi den kan betragtes som udtryk for et forhold, hvor beboerne er afskåret fra at påtage sig visse identiteter. Når forældrene tilsyneladende opfatter de ansatte som 'bedrevidende' eller 'bestemmende' 'voksne', synes de således samtidig at positionere sig selv i rollerne som 'børn'. Denne rollefordeling kan imidlertid udgøre en udfordring for formålet med et ophold på Familiegården, som ifølge institutionens formålsbeskrivelse er at hjælpe og støtte forældrene med at udvikle, lære og tage personligt ansvar i forhold til deres børns og deres eget liv. På den ene side kan det hævdes, at læringsperspektivet indebærer, at der altid vil være nogle, der skal agere 'lærere', mens andre skal påtage sig rollen som læringsparate elever. Hertil kan imidlertid indvendes, at denne rollefordeling udfordrer beboernes mulighed for at opnå den ansvarlig- og selvstændiggørelse, som (også) er et formål med opholdet på Familiegården.

4.2.6 At være og blive beskrevet sort på hvidt

Ligesom forældrenes umiddelbare indtryk af Familiegården synes at være formet af personlige institutionserfaringer, er det ligeledes karakteristisk, at beboerne giver udtryk for ikke at være ubeskrevne blade i det sociale system. Tværtimod giver alle udtryk for, at de, i varierende omfang, oplever at blive defineret af og udfra deres respektive kommunale sagsakter. Dette illustreres bl.a. i interviewet med Rikke, der flere gange anvender udtrykket 'sort på hvidt', når hun skal forklare baggrunden for sit ophold på Familiegården:

"Jeg ved godt, hvordan min historie ser ud *sort på hvidt*, og jeg har jo altid været en del af systemet. Lige siden jeg boede hjemme, har vi været en del af systemet pga. problemer, så det havde sgu været underligt, hvis de ikke havde gjort det. Altså, [min kærestes] papirer ser godt nok noget bedre ud end mine, i hvert fald *sort på hvidt*, i og med, at han har arbejdet i mange år, det har jeg jo ikke, jeg har jo levet i misbrug [...], så jeg ved også godt, at sådan, rent *sort*

på hvidt, så så mit jo også meget værre ud end hans, og de sagde jo også åbent til os, at ud fra hvad de kan læse, så er de meget bekymrede” (Rikke:47, vores kursivering)

Netop udtrykket ’sort på hvidt’ er en interessant metafor i denne sammenhæng: Udtrykket rummer konnotationer som, at noget foreligger som et bevis eller er en *ufravigelig* kendsgerning, men også, at noget er unuanceret og uden variation. Forstået sådan kan metaforikken også opfattes som et udtryk for en – jf. Gubrium og Holstein – ’institutionel identitet’: en sort/hvid skabelon uden plads til variationer og nuanceringer. Det er imidlertid kendetegnende for Rikke, at hun tilsyneladende ikke opfatter de ’sort på hvidt’-agtige udtalelser om sin livssituation som noget negativt. Snarere synes hun at betragte beskrivelserne som nøgterne konstateringer, ligesom hun udtrykker forståelse for, at myndighederne ser sig nødsaget til at handle med henvisning til ’tyngden’ i hendes papirer. Dette adskiller Rikke fra størstedelen af de øvrige interviewede, der snarere beskriver deres sagsakter som en kilde til frustration. Anna giver således udtryk for at føle sig stemplet som en dårlig mor allerede inden opholdet på Familiegården (Anna:7), mens Lars’ frustration over at blive vurderet på baggrund af ældre sagsakter træder tydeligt frem i nedenstående³⁶:

”[Forældrekompetenceundersøgelsen] blev lavet udelukkende på baggrund af vores fortid, og vores nutidige situation dengang, den blev slet ikke taget i betragtning. [...]. [Psykologen] tjekker sådan cirka fra vi var 14-15 år og så tilbage efter, og [...] jeg har nok ikke været jordens bedste barn, så den historie, han fik fra mig, da han kun spurgte ind til dengang, jeg var så ung, det kunne jo umuligt være godt og især ikke for et barn, men de gad jo ikke at høre på, hvordan vores liv var nu, og hvor meget vi havde ændret os, og [det] vi havde gjort for at skulle få tingene til at køre med [vores datter]. Det var de ligeglade med” (Isabella og Lars:182-183)

Med henvisning til Goffman kan citatet ses som udtryk for, at individet har vanskeligt ved at opretholde det vanlige forestillings- og fremstillingsbillede af sig selv i mødet med totalinstitutionen. Dette bl.a. fordi det ikke er muligt for individet at skjule oplysninger om dets hidtidige adfærd, fordi denne er journalført og videregivet – i det konkrete tilfælde til Familiegårdens personale – forud for ankomsten. Således konfronteres individet i det institutionelle regi med oplysninger, der, på trods af at de muligvis ikke (længere) er retvisende, risikerer at blive definerende for den handleplan, der udformes for opholdet. Der kan i sammenhæng hermed

³⁶ Der skal gøres opmærksom på, at den konkrete forældrekompetenceundersøgelse er foretaget forud for opholdet på Familiegården.

argumenteres for, at systemets beskrivelse af individet – i form af (ældre) sagsakter og journalnotater – definerer den institutionelle identitet, som beboerne tager med sig til opholdet på Familiegården. Man udgøres således – allerede forud for den fysiske ankomst – af en institutionel identitet beskrevet 'sort på hvidt' i Familiegårdens sagsmapper. En sådan pointe underbygges af, at det interviewede personale flere gange fremhæver de (oftest dårlige eller 'tunge') papirer, beboerne har med sig til Familiegården. Som eksempel herpå nævner en medarbejder følgende i beskrivelsen af en konkret familie: "Når de kommer her, så er familien jo også beskrevet og er jo også med de *papirer*, de har med sig, meget, meget tunge" (medarbejderA:78, vores kursivering). I citatet giver medarbejderen således udtryk for, at familierne allerede forud for ankomsten er 'beskrevet'. Samtidig er det imidlertid væsentligt at nævne, at medarbejderne gør meget ud af at fremhæve, at forældrene ikke betragtes som en afspejling af deres papirer – eller, kunne man tilføje, institutionelle identitet – hverken når de ankommer eller under selve opholdet. Tværtimod understreges det gentagne gange, at beboerne er forskellige, og at hver enkelt befinder sig i en unik situation. Dette perspektiv skinner bl.a. igennem ved, at særligt en medarbejder meget nødt vil kategorisere eller typificere undervejs i interviewet og i stedet betoner beboernes forskelligheder. Et andet eksempel fremkommer i vores observationsnoter fra et indskrivningsmøde med en ny familie forud for indflytning:

[En fra familiens netværk] spørger ind til [pædagogens] uddannelse. Da [pædagogen] svarer, at hun er socialpædagog, ytrer spørgeren, at hun er bange for, at pædagoger er sådan nogle, der putter folk i kasser. Hun forklarer, at hun er bange for, at hendes søn bare bliver set som et negativt stykke papir. [Pædagogen] forklarer herefter, at de på [Familiegården] arbejder ud fra, at alle folk er forskellige, og at hun ikke putter folk i kasser (observationsnoter:13)

I ovenstående giver pædagogen udtryk for, at det på Familiegården ikke er hensigten at arbejde ud fra 'kassetænkning' eller kategorisering³⁷, ligesom man ikke anskuer beboerne som 'negative papirer'. Denne pointe kan sammenholdes med Villadsens generelle betragtninger omkring det sociale arbejde i dag, som han hævder har fokus på at blotlægge den enkeltes kompetencer og uudnyttede ressourcer, hvorfor man forsøger at undgå at betragte klienten som en sagsakt, idet en sådan fremgangsmåde kan sløre muligheden for at få øje på de positive ressourcer, som individet

³⁷ Hvad der imidlertid er interessant er, at familiemedlemmet selv – ved at betragte 'pædagoger' som en samlet enhed, der 'putter folk i kasser' – bliver eksponent for den kategorisering, som vedkommende selv frygter at blive udsat for.

indeholder (Villadsen 2004:204). Det kan imidlertid indvendes, at opholdet på Familiegården – uanset hvor individuel eller ressourcefokuseret indsatsen er – altid indebærer en udbygning af den enkeltes sagsakt – eller med andre ord: fortætter individets institutionelle identitet. Det er således kendetegnende for nutidens sociale arbejde, at det er underlagt et stadigt mere omfattende dokumentationskrav (Järvinen & Mik-Meyer 2012:16), hvilket også synes at gøre sig gældende i arbejdet på Familiegården. Her er personalet således underlagt et (udefrakommende) krav om, at arbejdet med og observationerne af familien nedskrives og videreformidles til den enkelte families sagsbehandler i komprimeret form, når der skal tages beslutning om, hvilke foranstaltninger, der skal iværksættes efter endt ophold. Her kan drages en parallel til Järvinen og Mik-Meyer, hvis påstand er, at den socialfaglige dokumentation af individets situation bliver bestemmende for, hvilken institutionel kategori den enkelte tilhører, og dermed også har potentielt stor betydning for dennes fremtidige muligheder. Videre argumenterer de som tidligere nævnt for, at det er et socialfagligt ideal, men ikke en reel mulighed inden for en velfærdsinstitutionel kontekst, at forholde sig til 'det hele menneske', hvorfor betragter det som en institutionel *nødvendighed* at kategorisere den enkelte og dennes problematikker. Den institutionelle identitet er et velegnet til dette formål, fordi den fungerer som en særlig optik, hvorigennem et komplekst individ kan anskues som en mere generel type (Järvinen & Mik-Meyer 2003:15-18). På baggrund af vores begrænsede observationer på Familiegården er det ikke muligt at vurdere, hvor udtalt kategoriseringen er på institutionen. Et forhold, der imidlertid synes at understøtte Järvinen og Mik-Meyers tese er, at familierne på Familiegården i gennemsnit opholder sig på institutionen i tre-fire måneder, hvorfor der kan stilles spørgsmålstejn ved, hvorvidt det er muligt at forholde sig til beboerne som hele mennesker indenfor en så relativt begrænset tidperiode. Ligeledes kan det diskuteres, hvorvidt det overhovedet er muligt at forholde sig til 'det hele menneske', når arbejdet foregår i en institutionel kontekst, inden for hvilken individets identitetsarbejde synes at blive formet af den institutionelle ramme. En pointe, der synes relevant i denne sammenhæng er, at en medarbejders første opgave, når denne møder på arbejde, er at 'læse op' på beboerne, dvs. gennemlæse notater vedr. de enkelte beboere, som er nedskrevet i et internt dagbogssystem af kollegerne på forrige vagthold (observationsnoter:17). Gennemlæsningerne af dagbogsnotater betyder sandsynligvis, at medarbejderne ikke møder beboerne uden forbehold, men tværtimod ser dem (og deres handlinger) i lyset af, hvad der står beskrevet i dagbogsnotaterne.

En anden måde, hvorpå ovenstående afsnits pointer kan underbygges er via de eksempler på såkaldte loopingprocesser, som særligt fremgår af interviewet med Lars og Isabella. I nedenstående citat beretter Lars om et fokuspunkt, som det bliver ham pålagt at arbejde med undervejs i opholdet:

”[Pædagogerne] syntes, jeg hele tiden havde humørsvingninger, og det skulle vi arbejde rigtig meget på, og det kunne satme blive et problem for [datter], hvis jeg havde det, [...] og så [...] satte vi os ned og forklarede [pædagogerne] ligeså pænt, at grunden til, at jeg havde [humørsvingninger], det var fordi, jeg var så træt af pædagoger, fordi jeg har haft dem i røven hele [mit] liv, så jeg magtede ikke dem og deres pædagogsnak. [...] Det skulle de prøve at gøre deres bedste for at stoppe, og det gjorde de ikke, de blev ved med at snakke som pædagoger, [...] og så er det jo klart, at jeg blev sur til sidst, fordi, når jeg ikke må gå, og jeg skal sidde i samtalen [...] og høre på det samme og det samme, har jo prøvet at sige ti gange: ’Jamen prøv og hør, jeg er irriteret, nu kan jeg ikke mere’, og vi sagde hver gang: ’Prøv at høre, med det samme vi kommer hjem, så er der ingenting’, og der er ingen mennesker, der kommer her [...], hverken kommunen eller vores familier, der har lagt mærke til, at jeg har humørsvingninger” (Isabella og **Lars**:201)

Ud fra Lars’ perspektiv synes humørsvingningerne at kunne tilskrives, at han befinder sig i en institutionel kontekst omgivet af pædagoger og ’pædagogsnak’. Ud fra en goffmansk optik kan uddraget tolkes således, at Lars forsøger at beskytte sit selv fra at blive krænket (ved at forlade lokalet), men eftersom han ikke får mulighed for dette og i stedet tvinges ’til at sidde og høre på dem’, reagerer han ved at blive vred. Medarbejderne synes imidlertid ikke at tolke Lars’ reaktion som et udtryk for, at han føler sig krænket og presset af at skulle indordne sig de institutionelle rammer, men betragter snarere hans adfærd som et udtryk for en personlig brist – som noget, der konstrueres som et problem i hans rolle som forælder. Loopingprocessen tydeliggøres af, at et karaktertræk, som ifølge Lars udelukkende opstår *i kraft* af den institutionelle setting, tolkes som et *iboende* karaktertræk, der omsættes til et fokuspunkt, som Lars skal arbejde indgående med for at bevise sine forældremæssige kompetencer. I analyserne af loopingprocessen synes Goffman at tage udgangspunkt i, at denne foregår inden for totalinstitutionens fire vægge. Hvad der imidlertid synes at være en interessant pointe i denne sammenhæng er, at det nutidige dokumentationskrav inden for det sociale arbejde muligvis kan have som konsekvens, at loopingprocesserne ikke blot foregår undervejs i opholdet på en totalinstitution, men at disse kan (for)følge individet også *efter* udskrivning i kraft af de ’papirer’, som man forlader Familiegården med: I tilfældet med Lars kan

en forestilling således være, at de såkaldte humørsvingninger noteres i hans sagsakter, og dermed bliver et (nedskrevet) karaktertræk i hans papirer. Dette 'karaktertræk', der altså muligvis væsentligst kommer til udtryk, fordi Lars føler sig presset af de institutionelle rammer, bliver dermed hans følgesvend i al den tid, han befinder sig i det sociale system.

4.2.7 Beboernes forskellige tilpasningsstrategier

"Langt hen ad vejen, der snakker jeg dem jo bare efter munden og gjorde ligesom de sagde, jeg skulle, fordi det var den måde, det var nemmest at komme igennem det på, og hvor jeg så var sikker på at få [min datter] med hjem. Men altså, jeg har også været rigtig glad for meget af det, jeg har fået [på Familiegården]" (Anna:19)

Ovenstående citat anskueliggør et eksempel på det, vi med inspiration fra Goffman har valgt at kalde *den strategiske tilpasning* – nemlig en 'skintilpasning', hvor individet måske nok tilpasser og indordner sig de institutionelle forskrifter, men også har et strategisk sigte med sin tilpasning. I citatet ovenfor gør Anna det klart, at hun sætter pris på den hjælp, hun har modtaget på Familiegården, men at hun på samme tid også har fulgt personalets råd for at opnå sit primære mål – nemlig at få datteren med hjem. I interviewet med Anna er det kendetegnende, at hun fremhæver flere episoder, hvor hun har benyttet sig af en sådan strategisk tilpasning under opholdet. Dette illustreres i nedenstående citat, som er Annas beskrivelse af, hvordan hun agerede til statusmøder med Familiegården og den kommunale sagsbehandler:

"[Til møderne] var jeg bare diplomatisk og høflig og sagde lidt det, som kommunen gerne ville høre, tror jeg [...]. De ville jo gerne høre, at de havde ret i det, de sagde og at, altså, at jeg nok skulle blive [på Familiegården]" (Anna:29).

De to citater fra interviewet med Anna er endvidere interessante, fordi det bliver tydeligt, at Anna er bevidst omkring sin anvendelse af en bestemt strategi, idet hun eksplicit fremhæver, at hun henholdsvis gør, hvad (hun tror) personalet vil have hende til at gøre og siger, hvad (hun tror) 'kommunen' vil have hende til at sige. Anna er imidlertid ikke den eneste, der synes at anvende en sådan strategisk tilpasningsform. Således kommer stort set samtlige af de interviewede med eksempler på noget tilsvarende. Som eksempel herpå kan fremhæves en passage fra interviewet med Nina og Jesper, hvor Jesper karakteriserer parrets adfærd i forhold til Familiegården som *strategisk*:

”Hvis [Nina] kommer [på Familiegården] og er negativ og i dårligt humør og ikke har overskud hver eneste dag [...], så tænker jeg oveni mit hoved, at hvis [personalet på Familiegården] ser det hver dag, så ser de ikke forældre, der er glade og påvirker [datteren] positivt [...]. Vores barn, hun skal være glad og udadvendt og have smilende forældre, og [vi skal] så også *strategisk* vise, at vi har interesse for vores barn og samtidig, [...] hvis vi gør opmærksom på, at vi gerne vil have de ressourcer, så viser vi også både kommunen og Familiegården, at vi vil vores barn, så både *strategisk*, men også for vores egen skyld” (Nina og **Jesper**:277, vores kursivering).

Citat illustrerer samtidig en generelt dobbelthed blandt de interviewede i forhold til opholdet på Familiegården: På den ene side giver flere udtryk for at anlægge en strategisk adfærd, så de hurtigst muligt kan ’befris fra institutionens kløer’ (ved i Annas tilfælde paradoksalt nok at give udtryk for overfor den kommunale sagsbehandler, at hun gerne vil være på institutionen!), mens de på den anden side fremhæver, at de har sat pris på personalets vejledning og taget den til sig – ikke kun af strategiske årsager, men også for deres egen skyld.

For størstedelen af forældrenes vedkommende er det karakteristisk, at de trækker på forskellige tilpasningsformer under opholdet. Der er dog også enkelte interviewpersoner, der primært synes at holde sig til en strategi under hele opholdet. Et eksempel på dette er Louise, der i interviewsituationen primært fremstiller sig selv som havende *en uforsonlige holdning* over for Familiegårdens personale³⁸. Denne holdning synes at være grundlagt allerede forud for opholdet, hvilket træder tydeligt frem i Louises beskrivelse af sin reaktion, da hun meddeles, at hun skal igennem en forældrekompetenceundersøgelse:

”Det var sådan lidt negativt, fordi jeg vidste godt, jeg selv kunne [magte forældreopgaven] [...], men at [sagsbehandleren] ikke vidste det, det var sådan lidt, jeg tænkte bare: ’Du stoler kraftedeme heller ikke på nogen’. [...] Jeg var ikke i tvivl om, at jeg kunne” (Louise:132).

I løbet af interviewet med Louise er der flere eksempler på, at hun stiller sig i opposition til personalet enten ved eksplicit at udtrykke sin modstand eller ved at lukke sig inde på sit værelse:

”Interviewer: ’Hvor tit snakkede du med personalet og kontaktpersoner?’

³⁸ Hvad der imidlertid er interessant er, at Louise ender med at skifte strategi undervejs i opholdet og i stedet anvender den strategiske tilpasning. Denne pointe forfølger vi nærmere i afsnit 4.3.2.

Louise: 'Så lidt som muligt [...] altså, det var mest bare, når man var i spædgruppe og så når man skulle spise, fordi der var typisk en pædagog, der sad med en og spiste, og jeg var så træt af det, så det var sådan [...]: 'Er det i orden, jeg kommer og spiser med dig?' 'Jamen, jeg vil godt nok helst være fri for det', 'nå', og så hver gang jeg sagde det, så troede de jo bare, jeg sagde det for sjov'" (Louise:151)

Foruden citatets illustration af Louises uforsonlige strategi er en interessant pointe, at Louise henviser til nogle episoder, hvor (suveræn)magt synes at være pakket ind i en art 'ikke-magt'. Det er således bemærkelsesværdigt, at en beslutning, som allerede i vidt omfang er truffet (fordi det er personalets opgave at observere den enkelte familie) i situationen fremstilles som en anmodning – en anmodning, som det tilsyneladende ikke er muligt for Louise at afslå. I dette perspektiv kan citatet betragtes som endnu et eksempel på en form for social usynlighed eller pseudoanerkendelse, idet Louise præsenteres for et valg, selvom beslutningen om, at pædagogen skal spise med reelt er truffet, hvorfor valget kun er *tilsyneladende*.

At det netop er Louise, der anvender den uforsonlige strategi, er interessant, da hun samtidig er den eneste af interviewpersonerne, der klart udtrykker, at hun på intet tidspunkt har været i tvivl om sine (tilstrækkelige) forældrekompetencer. Samtidig er hun den eneste, der giver udtryk for, at hun stort set intet udbytte har fået af opholdet på Familiegården. Louise synes således at anskue opholdet på Familiegården som en art 'udholdenhedsprøvelse', som hun har skullet udstå. I den sammenhæng er det iøjnefaldende, at Louise beskriver Familiegården som en institution "hvor man kommer hen, hvis man har brug for at bevise, at man godt kan som forælder" (Louise:173), mens andre i deres beskrivelser også lægger vægt på, at Familiegården er en institution, hvor man kan modtage *vejledning* og *hjælp* til at udvikle sig som forælder. Eftersom Louise ikke er i tvivl om, at hun magter opgaven som mor, bliver opgaven for hende på Familiegården i stedet at *overbevise* omgivelserne – 'systemet' – om selvsamme.

På tværs af interviewene synes kun Rikke fuldt ud at benytte sig af tilpasningsformen *omvendelse*. Nedenstående citat illustrerer hendes anvendelse af denne tilpasningsform:

"Det eneste, jeg sådan har gjort, hvor jeg decideret har gået imod mig selv, det er, at jeg har sunget foran andre, og det er jo bare fordi, det er en kæmpe grænse at overskride, men det er jo for at hygge om [datteren], men ellers ikke. [...] F.eks. har [pædagogerne] sagt: 'Det er rigtig godt, når du efterligner hendes mimik' eller sådan noget der, og, altså, jeg tager det hele

til mig, men jeg har ikke oplevet det der, at jeg føler, at der er nogen, der har været decideret kritiske over for mig [...], sådan har jeg slet ikke oplevet det, overhovedet ikke” (Rikke:65).

Citatet illustrerer en gennemgående tendens i interviewet med Rikke; nemlig, at hun generelt udtrykker taknemmelighed for opholdet på Familiegården og beskriver, hvordan hun opnået stor læring som følge heraf. Ligeledes beskriver hun, hvordan alt det arbejde, der foretages på Familiegården, som f.eks. at skulle synge for barnet, mens både pædagoger og andre forældre er tilstede, er med barnets velbefindende for øje. Samtidig er det karakteristisk, at Rikke gentagende gange giver udtryk for at være blevet rost for sin indsats på Familiegården, og ligesom hun tilsyneladende anskuer opholdet som en (samfundsmæssig) blåstempling af sit forældreskab: ”Jeg har bevist, at det her, det kan jeg godt, altså, jeg har faktisk sort på hvidt, at jeg er en god mor” (Rikke:64). Med Goffman in mente kan Rikke betragtes som et individ, der har overtaget den officielle opfattelse af hende, og som i interviewsituationen således udlever rollen som den ’perfekte klient’. Da Rikke spørges ind til, hvorfor familien fra begyndelsen har valgt at indgå i et forpligtende og konstruktivt samarbejde med myndighederne, svarer hun:

”Jamen, altså, vi kender jo i hvert fald systemet godt nok til at vide, at hvis vi ikke gør det, så får det da først konsekvenser, altså, og netop fordi vi har den her fælles forståelse for, hvorfor de gør det, hvorfor de har lavet en §50[-undersøgelse], hvorfor de synes, vi skal på [Familiegården], hvorfor de er bekymrede, altså, det har vi jo haft fuld forståelse for begge to, så, altså, der er egentlig ikke så meget at diskutere, det er jo bare at samarbejde, og så skal vi nok vise, at det her kan vi godt” (Rikke:51).

Citatet er interessant, idet det tydeliggør, at også Rikke – uanset hvor meget forståelse hun har for, at familien skal indgå i et behandlingsforløb – imidlertid *også* vælger at indgå i samarbejde med Familiegården, fordi hun (med en foucaultsk term) frygter den underliggende suverænmagt og dermed de konsekvenser, det kan få, hvis hun nægter at samarbejde. Denne pointe understreger, at samtlige interviewpersoner – uagtet hvilken tilpasningsstrategi de anvender under opholdet – alle har samme mål for øje: nemlig at forlade Familiegården med deres barn.

4.2.8 Tilpasningsstrategier som fremstillingsstrategier

I analysen af forældrenes tilpasningsformer er en central pointe, at interviewene udtrykker interviewpersonernes *retrospektive* tilpasninger, idet interviewsituationen fungerer som et tilbageblik på opholdet på Familiegården. De fremførte tilpasningsstrategier kan derfor ligeledes tages som udtryk for, hvordan interviewpersonerne i interviewsituationen ønsker at fremstille sig

selv og deres ageren på Familiegården. Udfra et interaktionistisk perspektiv kan eksemplerne på den strategiske tilpasning således opfattes som en måde, hvorpå interviewpersonerne formidler til os, at de har været i stand til at gennemskue personalet og 'systemets' agenda og har kunnet agere strategisk med eget mål for øje. På samme måde kan Louises selvfremsstilling som én, der overvejende har været uforsonlig i tilgangen til personalet, anskues som et forsøg på at formidle – både over for sig selv og over for os – at hun til fulde formår at løfte opgaven som forælder, at hun på intet tidspunkt har tvivlet på sig selv, og at personalet ikke har kunnet 'løbe om hjørner' med hende eller udfordre hendes stålfaste tro på egen formåen. Heroverfor kan Rikkes brug af *omvendelsen* i interviewet dechifrerer som et udtryk for, at hun ønsker at præsentere sig selv som et individ, der har stor forståelse for, hvorfor myndighederne agerer, som de gør, og dermed også som et individ, der kan se sig selv udefra; med majoritetens øjne. Hvad der i denne forbindelse er særligt interessant er, at vi i interviewsituationen synes at understøtte eller bekræfte hende i denne fremsstilling:

"Interviewer: 'Havde du indtryk af, at du var sådan en af de mere *ressourcestærke*, der er på [Familiegården]?"

Rikke: 'Altså, jeg har i hvert fald indtryk af, at jeg har en anden indstilling til de her instanser, bestemt, det kan jeg tydeligt høre, altså, der er jo ingen, der synes, det er sjovt at være sådan et sted, men så må man jo tænke over, hvorfor man er havnet der, den er egentlig ikke så meget længere, altså, jeg har så meget lyst til at ruske lidt i folk, jamen, forstår du ikke, hvorfor du er her? Forstår du ikke, hvorfor de er bekymrede?"' (Rikke:65, vores kursivering)

I citatet fremstiller Rikke sig selv som en, der – modsat de andre beboere, som hun har lyst til 'at ruske' – har forståelse for myndighedernes bekymring og indblanding. Hvad der imidlertid også fremgår af citatet er, at vi sætter lighedstegn mellem Rikkes tilsyneladende indsigt i egne (og andres) problemer og det at være 'ressourcestærk'. I den sammenhæng kan argumenteres for, at vi i interviewsituationen eksplicit tillægger det positiv værdi, at Rikke formår at vurdere sig selv i forhold til den 'normale' omverden og kan se sin egen 'afvigelse' herfra. Hermed synes vi at understøtte, at *bekendelsen* (jf. Foucault) er en betydningsfuld og positiv komponent i individets arbejde med sig selv, idet det paradoksalt nok synes at være i kraft af Rikkes bekendelse som en afviger fra normen, at vi betragter hende som ressourcestærk. Vi synes dermed i interviewet (ubevidst) at tilslutte os pastoralmagts mantra om, at bekendelsen er afgørende for, at man kan

lade sig lede mod (en normbaseret forestilling om) et bedre forældreskab. Netop anvendelsen af pastoralmagt udfoldes yderligere i det følgende afsnit.

4.2.9 Opsummering

Opsummerende indikerer denne delanalyse, at de (total)institutionelle rammer særligt understreges af den fysiske (kliniske) indretning samt tilstedeværelsen af pædagoger, hvis vejledning det er påkrævet at følge. Rollefordelingen mellem personale og beboere er i risiko for at blive uhensigtsmæssig, fordi personalet positioneres som 'bedrevidende, bestemmende voksne', hvilket samtidig synes at positionere forældrene selv som 'uvidende' eller 'utilpassede børn'. Dette er problematisk, fordi det kan vanskeliggøre, at beboerne træder i karakter i forælderrollen. Samtidig viser analysen, at forældrene ved ankomst til Familiegården til dels er (forud)defineret af deres kommunale sagsakter – deres institutionelle identitet. Dette kan medføre loopingprocesser, hvor reaktioner, som kan tilskrives, at beboerne er under et ekstraordinært pres for at skulle indordne sig de institutionelle rammer, snarere af institutionen betragtes som et generelt personlighedstræk, der skal arbejdes intensivt med. Analysen efterlader dog ikke et indtryk af passive forældre, der fuldstændigt indordner sig den institutionelle logik. Langt størstedelen af beboerne synes således at benytte sig af den 'strategiske tilpasning' under opholdet med det formål at undgå en fjernelse af barnet.

4.3 Familiegården som centrum for en produktiv magtform

Som afslutning på analysen ser vi nærmere på, hvilken betydning det har for forældreskabspraksissen, at Familiegårdens personale på en gang skal såvel *hjælpe* som *kontrollere* de indskrevne familier. Vi fokuserer i afsnittet på, hvilken betydning det har for forældrenes ophold at kunne tage imod personalets vejledning samt hvorvidt viljen til dette påvirkes af den underliggende suverænmagt.

4.3.1 At kunne lade sig lede mod et bedre forældreskab

"Noget af det, der er rigtig væsentligt for de forældre, der kommer herfra er, at de skal kunne tage imod vejledning, fordi det vil være noget, der vil være en del af deres liv, og de skal kunne samarbejde. Det kan man sige, det er særligt. Det er jo ikke en forældrekompetence som sådan, men det bliver det alligevel, fordi det vil være en del af deres liv, at de skal have en eller anden form for støtte" (afdelingsleder:17)

Ovenstående citat fra Familiegårdens afdelingsleder synes at tydeliggøre, at målet med en anbringelse på Familiegården – nemlig at give familien intensiv støtte i at finde frem til egne

ressourcer i forælderrollen – bl.a. søges opnået ved anvendelse af pastoralmagt. Således fremhæver afdelingslederen eksplicit evnen til at kunne tage imod vejledning i beskrivelsen af, hvad personalet lægger vægt på i vurderingen af, om beboerne kan varetage forældreopgaven. I en foucaultsk optik kan Familiegårdens personale på den baggrund betragtes som en slags (pastorale) vejledere, der ikke blot skal observere beboernes samvær med børnene, men også skal (vej)lede dem mod et bedre forældreskab. Et illustrativt eksempel herpå er, som tidligere beskrevet, at man på Familiegården foretrækker betegnelsen *forældrekompetenceundersøgelser* fremfor *forældreevneundersøgelser*. Med henvisning til Villadsens pointer (jf. afsnit 3.2.5) kan dette ses som udtryk for, at det er Familiegårdens opgave at få øje på individets potentialer og muligheder og hjælpe den enkelte med at realisere disse. Denne indgangsvinkel kommer ligeledes til udtryk i følgende bemærkning fra en medarbejder, som beskriver Familiegårdens tilgang til forældrene: ”Vores tilgang er klart, at vi tror på de her forældre, vi tror på, at de kan lære det” (medarbejderB:67). En væsentlig pointe er imidlertid, at det kun er muligt at opdyrke beboernes forældrekompetencer, hvis beboerne indvilger i at lade sig lede, dvs. samarbejder og formår at tage imod personalets vejledning. Det er i den forbindelse interessant, at en medarbejder i løbet af interviewet anvender vendinger som ”at lukke beboerne op” og at beboerne skal ”smide paraderne” (medarbejderA:54). Sådanne vendinger indikerer, at der skal arbejdes frem imod en situation, hvor beboerne indvilger i at lade sig lede. Vejen hertil synes bl.a. at gå gennem personalets arbejde med at få beboerne til at formulere deres egne problemer:

”[Det er vigtigt] at få forældre selv på banen til at formulere, hvad er det, de ser som deres problem, så det ikke er mig, der sidder og siger: ’Ved du hvad, du har det problem der, og sådan og sådan’, men egentlig [...] hvis man kan få dem selv til at formulere, eller man kan arbejde med dem på en måde, så de selv får øje for, altså, man kan planlægge meget, hvor [...] de selv kan få øje for, hvad deres problem er, det er jo nemmere at arbejde med et problem, hvis de selv har lyst til at arbejde med det, end hvis jeg sidder og siger, at: ’Det er dit problem’” (medarbejderA:35)

Fra et foucaultsk perspektiv kan ovenstående læses sådan, at *bekendelsen* kommer til at spille en afgørende rolle. Vejledningen mod et bedre forældreskab forudsættes tilsyneladende i vidt omfang af, at den enkelte erkender sit problem, fordi dette giver individet større motivation til at arbejde med sig selv.

Et eksempel på at viljen til samarbejde er central findes bl.a. i interviewet med Isabella og Lars, der beskriver, at de til statusmøderne har modtaget os for deres samarbejdsevne (Isabella og

Lars:199). At evnen til at kunne samarbejde italesættes og roses på et statusmøde betoner, at et af de parametre, som beboerne vurderes ud fra, er evnen til at kunne lade sig (vej)lede. Denne pointe understøttes af en medarbejders fremstilling af det, hun betragter som en 'solstålehistorie' – en historie, hvor opholdet på Familiegården betragtes som særligt vellykket. Medarbejderen fremhæver her en familie, der ankommer uden at have "særlig gode papirer med sig" (medarbejderB:92), men som efter fødslen "går til barnet, som om det var det mest naturlige i verden" (medarbejderB:92), samtidig med, at moderen gennemgår en klar udvikling undervejs. På baggrund af denne beretning stilles medarbejderen følgende spørgsmål:

"Interviewer: '[N]u siger du det her med, at der var nogle ting, der lå helt basalt for moderen i forhold til tilgangen til barnet, og alligevel beskriver du en udvikling. Hvad var det, der skete med hende?'

Medarbejder: 'Jamen, især hendes personlighed, tænker jeg, skete der noget med, der skete noget med moderen med det der med at tage imod *vejledning*. [...] Også det der med at turde tro på voksne og turde tro på, at der var nogle, der ville hende noget godt, ja, det tænker jeg, det skete der, der skete rigtig meget med moderen'" (medarbejderB:92-93, vores kursivering)

Ovenstående citat er interessant, fordi medarbejderen først og fremmest kobler moderens udvikling sammen med hendes evne til at tage imod vejledning og – kunne det tilføjes – turde tro på, at hun lader sig lede i den rigtige retning, mens udviklingen af andre egenskaber, der mere direkte kan relateres til hendes forælderrolle, ikke berøres. Dette skal oplagt tilskrives, at der i det konkrete tilfælde er tale om en mor, som allerede tidligt i opholdet overbeviser personalet om, at hun i vidt omfang magter forældreopgaven. Det bagliggende ræsonnement kan imidlertid virke en smule paradoksalt: Familien indskrives således på Familiegården, fordi deres forældremæssige kompetencer betvivles, men da disse kompetencer forholdsvis hurtigt vurderes at være tilstrækkelige (idet 'moderen går til barnet, som om det var det mest naturlige i verden'), er det tilsyneladende herefter moderens *personlige udvikling*, der gøres til genstand for observation. Dette synes igen at underbygge indtrykket af, at udvikling og evnen til at lade sig lede er et succeskriterium i sig selv.

4.3.2 At (føle sig presset til at) lade sig lede

At evnen til at kunne tage imod vejledning tildeles væsentlig betydning også andre steder i det sociale system kommer til udtryk i Louises fortælling om, hvorfor hun blev indskrevet på Familiegården:

”[P]sykiateren, der fik lavet [forældrekompetenceundersøgelsen] har skrevet, at [...] jeg var ikke egnet som forælder, men jeg kunne godt tage imod råd og vejledning, så jeg ville sagtens kunne blive en god forælder, [...] og det [bar] min sagsbehandler[s] [afgørelse] så præg af og så sendte hun mig på [Familiegården]” (Louise:144)

Citatet illustrerer, hvor afgørende det at kunne tage imod vejledning synes at være: I første omgang bliver Louise således med egne ord erklæret ’ikke-egnet’ som mor, men hendes evne til at ’tage imod råd og vejledning’ bliver udslagsgivende for, at hun alligevel får muligheden for at bevise sit forældreværd ved et ophold på Familiegården. Set i lyset heraf er det interessant, at Louise tidligere i analysen beskrives som den eneste af de tidligere beboere, der primært er uforsonligt indstillet over for personalet. Dette kan synes paradoksalt, idet Louise med ovenstående citat in mente kunne forventes at have særlig interesse i at bevise, at hun også i praksis formår at lade sig vejlede. Hvad der imidlertid også synes at ske, er, at Louise, jo længere hun når i forløbet på Familiegården, i stigende grad slipper den uforsonlige holdning til fordel for en mere strategisk tilpasning:

”Louise: ’Jo længere hen jeg kom i forløbet, så kunne jeg godt se, at jeg blev nødt til at tage imod de råd, som [pædagogerne] havde’.

Interviewer: ’Og hvad var det, der gjorde, at du sådan tænkte senere: ’Ej, jeg bliver jo nok nødt til at tage imod de råd, de har’?’

Louise: ’Jamen, det var for at være sikker på, at jeg fik min søn med hjem, altså’” (Louise:162)

Louises strategiændring indebærer, at samtlige interviewede forældre i varierende grad synes at have anvendt enten den strategiske tilpasning eller omvendelsesstrategien under opholdet og samtidig har formået at overbevise personalet om, at de er i stand til at tage vare på deres børn. Set i lyset heraf er det interessant, at Louise i ovenstående giver udtryk for, at hun betragter det som en nødvendighed at være åben og modtagelig for personalets vejledning, fordi hun tilsyneladende betragter dette som forudsætningen for at kunne beholde sin søn. Dette illustrerer samtidigt, at viljen til at lade sig lede ikke (nødvendigvis) udelukkende er ansporet af, at man som beboer ønsker at gå i den af personalet anviste retning, men også er et udtryk for frygten for de konsekvenser, det

kan få, hvis man vælger at gå en anden vej. Med andre ord synes den underliggende suverænmagt – at der er lovhjemmel til at fjerne barnet, hvis forældrene erklæres uegnede – at indvirke på, hvordan individet agerer i mødet med pastoralmagten. I sammenhæng hermed er det interessant, at medarbejderne flere gange under interviewene fremhæver, at beboerne altid har et valg i situationer, hvor de er uenige med personalet:

”Så har vi jo en snak, hvor vi siger: ’Jamen, det er jeres valg, det er jeres beslutning om, hvad jeres barn skal, det kan vi jo ikke bestemme’, men vi er jo også nødt til at sige, at vi kan ikke anbefale det, og dermed siger vi jo også, at det skriver vi selvfølgelig ned, at vi har anbefalet jer noget andet, men I vælger det her” (medarbejderB:71)

Medarbejderen fremhæver på den ene side, at beboerne altid kan vælge, hvorvidt de vil følge personalets vejledning eller ej, idet personalet ikke kan ’bestemme’ over beboerne. Imidlertid fremhæver hun også, at det bliver noteret, såfremt beboerne *fravælger* vejledningen og handler i modstrid med personalets anbefalinger. På tværs af interviewene med de tidligere beboere er det i den sammenhæng kendetegnende, at størstedelen giver udtryk for, at det har været en kilde til frustration og usikkerhed, hvad personalet noterer i forbindelse med deres observationer (se bl.a. Louise:163, Nina og Jesper:286). Der kan med henvisning hertil argumenteres for, at beboerne ikke nødvendigvis oplever, at de har et frit valg, idet bevidstheden om, at alt skrives ned og gøres til genstand for personalet eller andre systemrepræsentanters vurdering og evaluering, ligger som et underliggende vilkår, som forældrene i flere tilfælde italesætter som en indskrænkning af deres valg- og handlemuligheder. Samtidig er det karakteristisk, at tvivlen omkring hvilke konsekvenser det vil få, hvis forældrene handler i strid med personalets anvisninger, øger deres usikkerhed:

”Når man spørger, [så får] man ikke rene linjer. [...] Jeg ved godt, at hvis jeg hopper ud fra en bro, så dør jeg, det er mit beslutningsgrundlag for at hoppe ud fra den bro. Mit beslutningsgrundlag for at sige stop til [Familiegården], er det, at jeg vil miste mit barn? ’Det kan vi ikke sige, alle valg har konsekvenser’, altså, det kunne også være, at de [i stedet] sagde: ’Det vil vi ikke anbefale, men det er nok svært for os at tage jeres barn’, så kan det da godt være, at så sagde vi, jamen, så stopper vi hernede, men [i stedet har vi] den der usikkerhed, den der *vigende udmelding*” (Nina og **Jesper**:296, vores kursivering)

Når medarbejderen i foregående citat giver udtryk for, at det ’selvfølgelig’ noteres, når beboerne ikke følger personalets anvisninger, kan dette tolkes som et eksempel på det, Jesper kalder en usikkerhedsskabende ’vigende udmelding’: For hvad ligger der reelt i, at noget nedskrives? Det er

således kendetegnende, at medarbejderen blot lader beboerne vide, at deres beslutning noteres, mens de mulige konsekvenser heraf fortøner sig i det uvisse. Her identificeres en forskel mellem det, beboerne synes at efterspørge, og det personalet reelt kan efterkomme: Mens beboerne på tværs af interviewene lægger vægt på, at de ønsker klar besked om, hvad det kræver at få deres børn med hjem, fremhæver afdelingslederen på den anden side, at det ikke er muligt at udarbejde en sådan 'tjekliste' (afdelingsleder:17). En medarbejder udtrykker i sammenhæng hermed, at det i stedet gælder om at finde "balancen mellem ikke at skabe alt for stor usikkerhed og heller ikke komme til at love [familien] noget" (medarbejderA:31). Ovenstående citat fra Jesper synes dog at indikere, at Familiegårdens personale ikke er nået i mål med at balancere disse hensyn.

En interessant betragtning i forbindelse med ovenstående er endvidere, at Lars giver udtryk for, at hans incitament til at tage imod personalets vejledning *mindskes* i det øjeblik, det fremlægges, at han kan beholde sin datter:

"Man behøvede ikke at kæmpe så meget for hele tiden at skulle lyde så sød, [...] man behøvede bare ikke at tænke så meget over, at alt hvad man gør, det er rigtigt eller ikke rigtigt, [...] når [personalet] kom med råd og sådan noget, så kunne man godt lige pludselig [...] tillade sig at sige: 'Jamen prøv at hør her, der er en anden, der har fortalt mig det råd her, og det kan jeg bedre lide og sådan' [...] pædagogerne [...], de vidste ikke rigtig, hvad de skulle sige, fordi de ville bare regne med, at man ville gøre det, det kunne man godt sådan tillade sig, fordi man vidste, lige meget hvad jeg gør nu, så længe det er rigtigt, så tager de ikke mit barn, så behøver jeg ikke at høre efter præcis dig. Det kunne man godt tillade sig, og det var sådan lidt rart, man følte sådan lidt mere frihed" (Isabella og **Lars**:207)

Lars' udtalelse understøtter, at viljen til at modtage vejledning og indrette sig herefter, er influeret af den underliggende suverænmagt. Citatet er samtidig interessant med tanke på, at det – med et foucaultsk udtryk – er Familiegårdens opgave at lede beboerne til i videst mulige omfang at kunne lede sig selv i rollen som forælder. Paradoksalt nok synes ovenstående citat at indikere, at Lars, først da han føler sig sikker på at få datteren med hjem og kan se frem mod familiens udskrivning fra institutionen, *tør* at træde i karakter som forælder og i højere grad stole på sin egen dømmekraft. Dette synes endvidere at pege på, at nogle forældre først for alvor vokser i forælderrollen – herunder 'tør' afvige fra en mere skemalagt eller 'mekanisk' forældreskabspraksis jf. afsnit 4.1.6 – i det øjeblik, de får vished om, at de kan beholde deres barn.

4.3.3 En produktiv magtform

Af de foregående afsnit fremgår det, at alle de tidligere beboere i større eller mindre omfang har formået at lade sig lede og tage imod råd og vejledning fra personalet. I den sammenhæng er det endvidere kendetegnende, at samtlige interviewede har beholdt deres barn efter opholdet på Familiegården. Som også argumenteret for tidligere i analysen synes dette at være en indikation af, at en væsentlig forudsætning for at få blåstemplet sit forældreskab er viljen og evnen til at lade sig lede. Det kan imidlertid diskuteres, hvor opsigtsvækkende denne betragtning er. Som tidligere beskrevet definerer afdelingslederen netop Familiegården som en foranstaltning, der skal hjælpe forældrene til at blive så gode forældre til deres børn som muligt. Med henvisning til den foucaultske analyse af, at Familiegården også kan betragtes som en institution, der leder forældre i en retning, så deres forældreskabspraksis (i højere grad) indordner sig det gældende normsæt, synes Familiegården dermed blot at udføre den velfærdsstatslige opgave, som den er sat i verden for. At vægten imidlertid lægges på Familiegården som en *hjælpe*foranstaltning synes at være et bevidst valg, hvilket tydeliggøres af nedenstående citat fra et medarbejderinterview:

”Der er jo nogle institutioner, hvor man bare sætter sig hen i et hjørne og kigger på, hvad der sker, [...] der går man nærmest ikke ind og gør noget som helst [...], og det tænker jeg egentlig ikke er fair, fordi vores forældre kommer jo her selvfølgelig for at blive undersøgt, men også for at få vejledning i at blive forældre, og så, hvis vi bare sidder tilbage og glør på, hvad de laver og så tænker: ’Hold da op, det er godt nok uheldigt, det her’, og så går ind og skriver det, altså, det er jo ikke fair, så jeg tænker faktisk, at det er en del af undersøgelsen at give dem vejledning” (medarbejderB:86).

Ovenstående henleder opmærksomheden på, at Familiegårdens primære opgave er todelt, idet den dels består i at *observere*, dels i at *vejlede*, hvilket foranlediger overvejelser om, hvordan man som medarbejder forholder sig til vægtningen mellem disse. Citatet tydeliggør, at man på institutionen har truffet et aktivt valg om at lægge tryk på vejledningsopgaven: Med foucaultske termer kan der på denne baggrund argumenteres for, at intentionen ikke er at skabe et ’disciplinært panoptikon’, hvor vægten primært lægges på nøgterne observationer. Snarere synes intentionen at være, at beboerne gives ’vejledning i at blive forældre’, hvorfor observation og vejledning sammentænkes i stedet for adskilles. Dette efterlader indtrykket af, at den magt, der udøves på Familiegården, kan anskues som en *produktiv* magtform, idet det primære formål er at *forme* beboernes forældreskabspraksis – jf. Järvinen og Mik-Meyers tidligere fremførte pointe om, at det i mange tilfælde ikke giver mening at sondre skarpt mellem ’magt’ og ’hjælp’, idet disse funktioner smelter sammen i en række

velfærdsstatslige institutioner. Funktionssammensmeltningen synes imidlertid også at have den konsekvens, at beboerne, for at få udbytte af opholdet, skal være villige til at lade sig skabe i institutionens billede. Denne betragtning illustreres i nedenstående, hvor Isabella forklarer årsagen til, at et forældrepar, som var indskrevet på samme tid som hende selv, ikke fik lov til at beholde deres barn:

”Jamen, jeg tror altid, at [den pågældende familie] har benægtet meget, alt hvad pædagogerne har sagt til dem, som om, at [pædagogerne] har troet, at [familien] ikke kunne tage imod hjælp, og hvis man ikke vil hjælpes, så kan man jo ikke hjælpes, og det tror jeg bare ikke, [familien] har haft lyst til, for det har man jo kunnet se lige indtil det sidste, hvor [...] [Familiegården] havde foreslået, at [familiens] barn skulle fjernes, at de har overhovedet ikke indset, at der var noget forkert. De har bare regnet med, at så skulle de være her og så, når de var færdige, så skulle de hjem” (**Isabella** og Lars:208-209)

Af citatet fremgår, at spørgsmålet om at ’ville’ og ’kunne hjælpes’ kontrasteres til det at ’benægte alt, hvad personalet siger’. Heraf synes implicit at fremgå, at Isabella har en opfattelse af, at man som beboer kun kan hjælpes, hvis man i vid udstrækning vedkender sig personalets problemforståelse og situationsopfattelse samt er åbne over for dets råd og vejledning. Oversat til Gubrium og Holsteins termer synes opfattelsen således at være, at man skal kunne påtage sig sin institutionelle identitet.

4.3.4. Opsummering

Ovenstående afsnit viser, at målet med en anbringelse på Familiegården – nemlig at give familien intensiv støtte i at finde frem til egne ressourcer i forældrerollen – bl.a. søges opnået ved anvendelse af pastoralmagt. Fremfor fortrinsvist at observere forældrenes samvær med børnene lægges den primære vægt på at vejlede mod et bedre forældreskab. Bekendelsen synes at spille en central rolle i institutionens arbejde, fordi forældrene skal kunne erkende deres egne problemer for på den måde at øge motivationen for at tage imod personalets vejledning. Samtidig illustrerer afsnittet dog også, at den underliggende suveræn magt synes at udgøre en væsentlig årsag til forældrenes vilje til at lade sig lede. Samtlige forældre tilkendegiver således, at det er en forudsætning for at få deres barn med hjem, at de viser sig villig til at praktisere deres forældreskab i overensstemmelse med personalets anvisninger.

5. Konklusion

Med udgangspunkt i de fire indledningsvist præsenterede forskningsspørgsmål (se afsnit 1.4) har formålet med indeværende speciale været at belyse det institutionaliserede forældreskab med familiedøgninstitutionen Familiegården som empirisk omdrejningspunkt. Specialets problemstilling er forankret i en analytisk karakteristisk af kontemporært, dansk forældreskab i form af en kulturhistorisk analyse af, hvad der gennem tiden har været gjort til genstand for samfundets observation af og indgriben i barndom og forældreskab – herunder hvordan divergerende børnesyn indebærer en samtidig konstruktion af nye forældreskabsidealer. Efterfølgende er det fremanalyseret, hvordan forældreskabsnormer kommer til udtryk i interviewene med henholdsvis personale og tidligere beboere på Familiegården. I forlængelse heraf bidrager teorier fra hhv. Foucault, Goffman og Gubrium og Holstein til analysen af de institutionelle rammers betydning for praktisering og forvaltning af forældreskabet.

Den kulturhistoriske analyse bidrager med anskueliggørelse af sammenhængen mellem skiftende børnesyn og divergerende forældreskabsidealer. Analysens afsæt er, at barndommen i dag betragtes som en særegen livsfase med særlig betydning: Med reference til bl.a. tilknytningsteori og nyere udviklingspsykologi betragtes barndommen som (d)en fase i menneskets liv, der har stor (størst) betydning for den fremtidige udvikling. Samtidig illustrerer analysen, at den såkaldte kompetencediskurs, der indebærer, dels at selv små børn barnet betragtes som interaktionskompetente aktører, dels at børn betragtes som mennesker med krav på respekt, anerkendelse og egne rettigheder, i vidt omfang synes at være retningsgivende for nutidens forældreskabsideal. I en dansk kontekst lader dette ideal lader sig ikke mindst genfinde i en 'nærværende opdragelsestilgang', som i analysen kobles sammen med familien som bærer af en distinkt forhandlingskultur. Inden for dette ideal konstrueres den 'gode forælder' som en, der har øje for og stimulerer barnets (medfødte) kompetencer, dels anerkender disse ved aktivt at inddrage og gøre barnet medbestemmende i spørgsmål, der vedrører såvel barnets eget som den samlede families liv. Endelig forventes forældrene at drive og rammesætte barnets udvikling, så det kan tilegne sig yderligere (samfundsefterstræbelsesværdige) kompetencer. Konsekvensen heraf er en samtidig konstruktion af den afvigende forælder som en, der dels ikke kan eller vil stimulere barnets medfødte kompetencer, dels ikke forventes at kunne strukturere og facilitere dets videre (kompetence)udvikling.

Ser vi nærmere på den institutionelle formidling af forældreskabsnormer på Familiegården fremgår det, at forældreskab her i vidt omfang konstrueres som en kompetence, der kan udvikles og arbejdes (pædagogisk) med. Imidlertid viser analysen, at dette pågår sideløbende med såvel personalets som forældrenes referencer til det 'naturlige forældreskab', herunder særligt henvisninger til det instinktive moderskab. Det fremgår i forlængelse heraf, at hvis forældrenes udgangspunkt er, at omsorg og spædbarnspleje er et spørgsmål om at følge sine instinktive fornemmelser, så er det tilsyneladende sværere at forstå behovet for et ophold på Familiegården.

Videre viser den empiriske analyse, at 'mekanisk omsorg' konstrueres af personalet som en betegnelse for en overreguleret og ikke-responsiv omsorg. Praktiseringen heraf problematiseres, og analysen indikerer, at dette sker uden væsentlig skelen til det institutionelle pres, som forældrene er underlagt. Således synes de institutionelle rammer og personalets tilstedeværelse at skabe en unaturlighed, som i vidt omfang kontraindicerer det efterstræbelsesværdige intuitive forældreskab.

Herudover peger analysen på, at *dis-identifikation* (særligt i relation til egne forældre) og *oppositionel normdannelse* er et gennemgående træk i interviewene med de tidligere beboere. Deres (forældre)identitet synes således i vidt omfang at være negativt defineret henvisende til, at de i høj grad fremstiller sig selv med reference til det, de (modsat deres forældre) *ikke* er. I den forbindelse synes institutionsopholdet i flere tilfælde at have bidraget med muligheden for at reflektere kritisk over egne opvækstvilkår og formulere mulige alternativer hertil. Samtidig indikerer analysen dog, at selvom der i Danmark er tale om en relativt ensartet vægtning af opdragelsesværdier på tværs af sociale skel, synes der blandt flere af forældrene (også) at være en betoning af værdier, som er mere traditionsprægede og restriktive end dem, der kendetegner det dominerende, nærværs-orienterede opdragelsesideal.

Endvidere peger analysen på, at den institutionelle formidling af forældreskabsnormer på Familiegården er forbundet med en udtalt risikobevågenhed. Dette kan oplagt tilskrives, at der er tale om udsatte familier, hvis børn antages at være i (øget) risiko. Imidlertid indikerer analysen, at forældrene i vidt omfang afviser præmissen om, at det at varetage omsorgen for et barn er forbundet med risiko. I sammenhæng hermed fremgår det, at forældrenes mere eller mindre kritiske indstilling til personalets råd og vejledning, kan betragtes som praktisering af uorganiseret modmagt med det formål at betvivle personalets position som 'alvidende' eksperter.

Ser vi nærmere på forældrenes fremstillinger af deres oplevelser på Familiegården viser analysen, at disse er formet af tidligere institutionserfaringer: Forældrene møder ikke op på Familiegården uden forbehold, men ser på institutionen gennem et filter af negative

institutionskonnotationer. Forældrene er således kritisk stemte over såvel den fysiske (institutionelle) indretning som over tilstedeværelsen af, hvad de – allerede forud for opholdet – opfatter som belærende pædagoger, hvis råd det er pålagt at følge. Analysen viser her, at flere forældre oplever at blive mødt med en art pseudoanerkendelse, hvor pædagogerne giver udtryk for tilsyneladende forståelse, men hvor beboerne ikke oplever, at de reelt bliver det. Med andre ord forbliver beboerne – med et begreb lånt fra Honneth – socialt usynlige. Sådanne forhold udgør en udfordring for etableringen af dialog og samarbejde. I sammenhæng hermed er det karakteristisk, at forældrenes beskrivelser generelt er gennemsyrede af en art skolemetaforik: Forældrene beskriver således personalet som 'de voksne', hvilket imidlertid samtidig synes at foranledige en konstruktion af forældrene selv som 'børn'. Sådanne (subtile) konstruktioner, der understreger magtforholdet mellem personale og beboere, kan udgøre en udfordring for arbejdet på Familiegården, når målet er at gøre beboerne i stand til selvstændigt at kunne varetage forældrerollen.

Videre synes analysen at indikere, at den enkelte ved ankomst til Familiegården er (forud)defineret af vedkommendes sagsakter. Der kan således argumenteres for, at den enkelte ikke blot møder op på institutionen som et menneske, men også som en institutionel identitet. På trods af ønsker og intentioner om at tage udgangspunkt i den enkelte forælder kan dette være vanskeligt i et socialt system med krav om dokumentation, progression og øget effektivitet. Her synes den institutionelle identitet velegnet, fordi den fungerer som en særlig optik, hvorigennem et komplekst individ kan anskues som en mere generel type, hvilket smidiggør beslutningen om, hvilke foranstaltninger, der skal iværksættes. Dette kan medføre loopingprocesser, hvor reaktioner, som kan skyldes, at man som beboer er under et ekstraordinært pres for at skulle indordne sig de institutionelle rammer, snarere af institutionen betragtes som et generelt personlighedstræk, der skal arbejdes med.

Endelig peger analysen på, at der blandt forældrene spores en konstant dobbelthed i forhold til opfattelsen af personalets indgriben i forældreskabet. Forældrene giver således på den ene side udtryk for, at opholdet har hjulpet dem til i højere grad at kunne varetage forældrerollen, mens de på den anden side i flere tilfælde er meget kritiske over for institutionsopholdet. Dette synes at være et illustrativt eksempel på Foucaults begreb om den produktive magt: Familiegården bidrager således med at forme forældreskabet i, hvad forældrene opfatter som en gunstig retning, men forældrene er på samme tid underlagt en magtform i et 'hjælpens univers', som det er vanskeligt at modsætte sig og som kan opleves som krænkende. Et væsentligt opmærksomhedspunkt er her, at betænkeligheder ved at modsætte sig personalets vejledning ligeledes kan skyldes, at der ikke blot

er produktiv og disciplinerende magt til stede på institutionen, men at hele grundlaget for institutionsanbringelsen (ofte) hviler på udøvelse af suverænmagt, ligesom opholdet på institutionen kan resultere i en (tvangs)fjernelse af barnet med hjemmel i denne magtform. Ved hjælp af Goffmans begrebsapparat viser analysen imidlertid, at forældrene på trods af dette ikke uden videre lader sig indordne den institutionelle logik. Størstedelen af forældrene fremstiller således sig selv som aktører, der er i stand til at manøvrere taktisk med eget mål for øje – nemlig at få deres barn med hjem. De synes således i høj grad at give udtryk for strategisk at tilpasse sig: indordne sig de institutionelle forskrifter, men uden fuldstændigt – med anvendelsen af et goffmansk begeb – at 'omvende' sig. Viljen til at tage imod vejledning og i relativt stort omfang at tilrettelægge sin forældreskabspraksis herefter synes imidlertid også at være en væsentlig forudsætning for at blive vurderet egnet som forældre. Således fremhæves evnen til at lade sig vejlede som et centralt fokuspunkt af Familiegårdens personale. Hvad der er interessant er således, at evnen til at lade sig vejlede kan anskues som et ligeså vigtigt kriterium for at blive vurderet egnet som forælder og dermed udgør et ligeså vigtigt udviklingsområde – et succeskriterium i sig selv – som varetagelsen af mere direkte omsorgsrelaterede opgaver over for barnet.

5.1 Perspektiverende betragtninger: en lige linje fra socialt belastede forældre til socialt belastede børn?

Indeværende speciale udspringer af en interesse for, hvad samfundet stiller op med forældre, som forbryder sig mod samtidens forældreskabsnormer i en grad, så der vurderes at være behov for myndighedernes indgriben. Fokus er på hvilke konsekvenser denne indgriben har for praktisering af forældreskabet. Mod afslutningen vil vi imidlertid kort diskutere fundamentet for myndighedernes indgriben samt anskueliggøre mulige problematikker i den logik, sådanne indgreb tilsyneladende i vidt omfang begrundes ud fra. I den sammenhæng synes ikke mindst spørgsmålet om '*negativ social arv*' at skulle adresseres. Der synes således både blandt fagpersoner og lægmænd at herske en generel (indiskutabel) opfattelse af, at problemer som følge af socialt belastede vilkår overføres fra generation til generation. Flere undersøgelser peger imidlertid på, at den '*negative sociale arv*' – en arv, som familiedøgninstitutioner kan betragtes som sat i verden for at bryde – langt fra er ufravigelig og determinerende. Bl.a. sociologen Morten Ejrnæs peger således på, at det er en *undtagelse*, at børn i belastede familier får problemer af samme sværhedsgrad som deres forældre (Ejrnæs et al. 2007:7, se også Werner 1989). Denne og tilsvarende betragtninger efterlader spørgsmålet om, hvorvidt der er tilstrækkelig viden om, hvad der udgør en '*risikofyldt barndom*'. Socialforskeren Tine Egelund fremhæver i den forbindelse, at det på baggrund af generelle

uoverensstemmelser og kundskabsmangel er vanskeligt at identificere de børn, der lever et liv, som foranlediger at deres udvikling udsættes for fare (Egelund 2011:261). I sammenhæng hermed anskueliggøres det i specialet (bl.a. med henvisning til Gubrium og Holstein), hvordan stadigt flere diffuse fænomener konstrueres som afvigende og risikable. Pointen med fremførelsen af sådanne pointer er på ingen måde at afvise, at nogle børn mishandles og omsorgssvigtes i en grad, så der er behov for myndighedernes indgriben, og sådanne tilfælde skal ikke bortforklares med højpanedede diskussioner om validiteten af begrebet 'social arv'. Imidlertid bør det gøres til genstand for diskussion, hvorvidt den sociale arv med Ejrnæs' ord er blevet socialpolitikens stadigt "mere populær[e] fjendebillede" (Ejrnæs et al. 2007:123) og i forlængelse heraf, om de professionelle, der skal omsætte socialpolitik til handling, har (for) begrænset viden at støtte sig til. At dette er tilfældet hævder bl.a. Egelund, der påpeger, at særligt i 'gråzonesager' synes der at være tale om, at *valg* fremfor *vished* lægges til grund for de fagprofessionelles vurdering af, hvorvidt et barn er truet (Egelund 2011:262). I den forbindelse kan fremhæves, at man også ved læsning af indeværende speciale efterlades med fornemmelsen af, at der heller ikke på Familiegården er en klar definition af, hvori barnets 'normale' udvikling består – bl.a. fordi succeskriteriet synes at være at barnet skal udvikle sig 'rimelig normalt'. Hvad der imidlertid er 'rimelig normalt' synes ikke nogen steder at være ekspliciteret. Afdelingslederen forklarer selv dette med, at der ikke eksisterer en 'tjekliste', men at det beror på en konkret vurdering af det enkelte barn (se side 116). Dette synes umiddelbart at være en sympatisk og kompetenceorienteret tilgang til forældre og børn. Imidlertid er det væsentligt at overveje, hvorvidt den manglende eksplicitering af 'udviklingsnormen' overlader et for stort fortolkningsrum til den enkelte medarbejder.

Ovenstående betragtninger er interessante i lyset af indeværende speciale, fordi en familiedøgninstitution kan anskues som en gennemgribende og 'normaliserende' foranstaltning. Set i lyset heraf er det væsentligt med en konstant opmærksomhed på, hvem der placeres på sådanne institutioner og af hvilke årsager. Udgangspunktet bør således være, at social arv ikke per se anvendes som 'socialfaglig diagnose', men at der i stedet er tale om kortlægning og præcisering af risikofaktorer på mange forskellige – også strukturelle – planer. Dette, så det i mindre omfang overlades til skiftende socialpædagogiske medarbejdere at konstruere og betydningsudfylde normalitet- og afvigelseskategorierne.

Abstract

The thesis “Parents on Trial – a Sociological Analysis of Institutionalised Parenthood within the Framework of a Family Treatment Institution” revolves around the concepts of (Productive) Power, Institutionalisation, Institutional Identities and Norms regarding Contemporary Parenting.

As a way of addressing contemporary parenthood, the thesis consists of a theoretical analysis, showing how the way society (i.e. the political system, experts, professionals, media and ordinary people) conceives children and childhood has undergone significant changes resulting in new understandings of what it takes to be a ‘good parent’. With reference to an ‘attentive approach’ to child rearing, characterised by close emotional relationship between parents and child and the parents’ active involvement of the child in family life, the analysis indicates how this ideal has become dominant among Danish parents – not least due to the emergence of a discourse that produces a new understanding of children as competent and autonomous actors. Simultaneously, the analysis shows that dominant parenting and family ideals causes alternative ways of parenting to be constructed as more or less deviant.

The empirical part of the research is carried out by compiling eight qualitative semi-structured interviews with parents who at different times have been living at the same Family Treatment Institution, *Familiegården*, with their children. Additionally, three employees, the head of department and two social workers, have been interviewed. Furthermore, participant observation at *Familiegården* has also been carried out on a few occasions. Through the empirical data, we seek to shed light on specific research questions revolving around the central concepts: (productive) power, institutionalisation and norms regarding contemporary parenting. In this sense, we are inspired by adaptive theory, as the concepts mentioned above have been guiding – not dictating – the overall research process.

The empirical analysis consists of three parts; in the first part “Norms regarding Parenting and Institutional Transmission of these”, it is analysed how norms of parenting are being produced and communicated by former residents and staff at *Familiegården*. What becomes evident is that although parenthood is described as something ‘learnable’, as a competence one can develop, both former residents and employees refer to ‘natural’ or ‘intuitive’ parenthood – not least ‘natural’ or ‘intuitive’ motherhood – as an objective fact. As a consequence, what can be described as ‘non-intuitive’ parenthood is being problematized under the term ‘mechanical care’, seemingly referring

to non-responsive caretaking. In addition, it is shown that the question of mechanical care is mainly characterised as a problem in the relation between parent and child; not as a result of extreme institutional pressure. In this regard, the practice on *Familiegården* is at risk of generating what Erving Goffman calls 'looping'. Additionally, the analysis shows that dis-identification is a denominator among the former residents at *Familiegården*. In this sense their own parents and upbringing function as a reference point of which they try to distance themselves. Their identity as parents thereby seems to be negatively defined, referring to the circumstance that they largely define who they are (and want to be), by what they are not and do not want to be.

In the second part "The Unfolding of Parenthood within the Framework of the Total Institution" we focus on *Familiegården* as an institutional setting with certain characteristics in common with Goffman's concept of the 'Total Institution'. In connection with this the analysis shows that a majority of the former residents have previous experiences with being institutionalised, and that these experiences cause them to react negatively when entering *Familiegården*. In this sense *Familiegården* is portrayed as 'yet another' institution with supercilious and 'pseudo-recognising' social workers. On the other hand it is characteristic that the parents themselves contribute to the positioning of the social workers as someone superior by referring to them as 'the adults' and thereby indirectly positioning themselves as inferior 'children'. Introducing the concept 'Institutional Identities' by Gubrium and Holstein it is furthermore indicated that the parents are not merely regarded as complex individuals, but also in some ways reduced to institutional templates. By introducing Goffman's concepts of different ways of institutional adaption, we nevertheless show that the parents are not fully at the mercy of the institutional logic. A majority of the parents portray themselves as tactical actors, capable of manoeuvring strategically within the institutional framework: That is acting in line with the institutional logic, without totally 'converting' to it.

Finally, in part three "Familiegården as a Center of Productive Power" with reference to Michel Foucault we show how the purpose of *Familiegården* – to both control and guide the residents' way of parenting – creates ambivalence among the parents. At one hand most of them express how staying at *Familiegården* has turned them into better parents; on the other hand they describe being subordinated a power that is sometimes felt repressive. Finally, the analysis indicates that the residents' capability of receiving guidance and adapting their parenting in accordance with this, is essential in being defined capable as a parent.

Litteraturliste

Ankestyrelsen (2012): "Ankestyrelsens undersøgelse af kommunernes anvendelse af forældrekompetenceundersøgelser" Rapport.

Ariés, Phillipe (1973): *Centuries of Childhood*. Jonathan Cape Ltd.

Baker, Carolyn D. (2003): "Ethnometodological analyses of interviews" in: James A. Holstein & Jaber F. Gubrium (red.): *Inside Interviewing. New Lenses. New Concerns*. Sage Publications, pp. 395-414.

Baumrind, Diana (1966): "Effects of authoritative parental control on child behavior in": "Child Development", Vol. 37 no. 4, pp. 887-907.

Beck, Ulrich (1997): *Risikosamfundet: På vej mod en ny modernitet*. Hans Reitzels Forlag.

Becker, Howard (2005): *Outsidere: studier i afvigelsessociologi*. Hans Reitzels Forlag.

Betænkning fra Kommisionen angaaende Statstilsyn med Børneopdragelsen (1895). Centraltrykkeriet.

Bowlby (1952): *Maternal care and mental health*. World Health Organization.

Bryderup (2005): *Børnelove og socialpædagogik gennem hundrede år*. Forlaget Klim.

Bryderup, Inge & Marlene Trentel (2013): *Tidlig indsats. Socialpædagogisk arbejde på familiedøgninstitutioner*. Klim.

Cassell, Joan (1980): "Ethical Principles for Conducting Fieldwork" in: "Americal Anthropologist" vol. 82, no. 1, pp. 28-41.

Cohen, Stanley (1985): *Den sociale kontrols nye former – kriminalitet, straf og klassifikation*. Hans Reitzels Forlag.

Collin, Finn (2004): *Konstruktivisme*. Samfundslitteratur.

Christensen (1992): "Omsorgssvigt? En rapport om de 0-3-årige baseret på sundhedsplejerskers viden". Rapport 92:7, Socialforskningsinstituttet.

Dean, Mitchell (2008): *Governmentality - Magt & styring i det moderne samfund*, Forlaget Sociologi.

Dencik, Lasse (2005): *Mennesket i postmoderniseringen – om barndom, familie og identiteter i opbrud*. Billesø & Baltzer Forlagene.

Donzelot, Jacques (1977): *The policing of families*. Pantheon.

Egelund, Tine (2011) "Beskyttelse af børn" in: Iver Hornemann Møller & Jørgen Elm Larsen (red.): *Socialpolitik*. Hans Reitzels Forlag, pp. 251-268.

- Egelund, Tine (2005): "Magtudøvelse i børneforsorgen" in: Margaretha Järvinen et al. (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient*, Aarhus Universitetsforlag, pp. 130-147.
- Egelund, Tine (1997): *Beskyttelse af barndommen: socialforvaltningers risikovurdering og indgreb*. Hans Reitzels Forlag.
- Ejrnæs, Morten, Gorm Gabrielsen & Per Nørrung (2007): *Social opdrift – social arv*. Akademisk Forlag.
- Espersen, Laila Dreyer (2010): "Bekymrende identiteter – Anbragte børns hverdagsliv på behandlingshjem". Ph.d.-afhandling. Sociologisk Institut, Københavns Universitet og SFI – det Nationale Forskningscenter for Velfærd.
- Foucault, Michel (2002): *Overvågning og straf. Fængslets fødsel*. DET lille FORLAG.
- Foucault, Michel (1994): *Viljen til viden*. DET lille FORLAG.
- Foucault, Michel (1988): "Technologies of the Self" in: Luther H. Martin et al. (red.): *Technologies of the Self*. The University of Massachusetts Press.
- Foucault, Michel (1982): "The Subject and Power" in: Hubert L. Dreyfus & Paul Rabinow: *Michel Foucault. Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Harvester Wheatsheaf pp. 208-226.
- Frederiksen, Lisbeth Lunde (2007): "Statsborgerskab – medborgerskab, et spørgsmål om gensidig anerkendelse" in: "Kvan", Vol. 27, no. 77, pp. 7-18.
- Garfinkel, Harold (1967): *Studies in Ethnomethodology*. Englewood Cliffs. Prentice-Hall
- Goffman, Erving (1967): *Anstalt og Menneske. Den totale institution socialt set*. Jørgen Paludans Forlag.
- Gold, Raymond (1958): "Roles in Sociological Field Observations" in: "Social Forces" vol. 36, no. 2, pp. 217-223.
- Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein (2003): "Introduction: Inside interviewing: New Lenses, New Concerns" in: Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (red.): *Inside interviewing: New Lenses, New Concerns*. Sage Publications, pp. 3-32.
- Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein (2001a): "From the Individual Interview to the Interview Society" in: Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (red.): *Handbook of Interview Research. Context and Method*. Sage Publications, pp. 3-32.
- Gubrium, Jaber F. & James A. Holstein (2001b): "Introduction. Trying Times, Troubled Selves" in: Jaber F. Gubrium & James A. Holstein (red.): *Institutional Selves. Troubled Identities in a Postmodern World*. Oxford University Press, p. 1-20.
- Haldén, Gunilla (1999): "Forældreperspektiv og barneperspektiv på familieliv og den gode barndom" in: Lars Dencik & Per Schultz Jørgensen (red.): *Børn og familie i det postmoderne samfund*. Hans Reitzels Forlag, pp. 178-196.

Hansen, Svend Aage & Ingrid Henriksen (1980): *Dansk socialhistorie 6 – Sociale brydninger 1914-39*. Gyldendal.

Hart, Susan (2008): "Tilknytningens betydning- et indblik i neuroaffektiv udviklingspsykologi" in "Psykologiinformation" vol. 2, pp. 23-40.

Henriksen, Lars Skov & Annick Prieur (2004): "Et nyt perspektiv på magt i det sociale arbejde" in *Dansk Sociologi* vol. 3, pp. 101-110.

Honneth, Axel (2006): *Kampen for anerkendelse*, København Hans Reitzels Forlag.

Jacobsen, Michael Hviid & Søren Kristiansen (2013): "Symbolsk interaktionisme" in: Michael Hviid Jacobsen et al. (red.): *Socialpsykologi. En grundbog til et fag*. Hans Reitzels Forlag, pp. 137-162.

Jacobsen, Michael Hviid, Anja Jørgensen og Stine Svendsen-Tune (2002): "Sensitiv sociologi: Undersøgelse af udsatte og udstødte mennesker" in: Jacobsen et al. (red.): *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, pp. 235-261.

James, Allison, Chris Jenks & Allan Prout (1999): *Den teoretiske barndom*. Gyldendal.

Juul, Jesper (1997): *Dit kompetente barn*. Schønberg.

Järvinen, Margaretha (2005): "Interview i en interaktionistisk begrebsramme" in: Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer: *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag, pp. 27-48.

Järvinen, Margaretha (2002): "Mötet mellan klient och system – om forskning i socialt arbete" in: *Dansk Sociologi*, p. 73-85.

Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (2012): *At skabe en professionel. Ansvar og autonomi i velfærdsstaten*. Gyldendal.

Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (2005): "Indledning: Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv" in: Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer: *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. Hans Reitzels Forlag, pp. 9-26.

Järvinen, Margaretha & Nanna Mik-Meyer (2003): "Indledning: At skabe en klient" in: Margaretha Järvinen & Nanna Mik-Meyer: *At skabe en klient*. Hans Reitzels Forlag, pp. 9-29.

Jørgensen, Per Schultz (2014): *Styrk dit barns karakter – et forsvar for børn, barndom og karakterdannelse*. Kristeligt Dagblads Forlag

Jørgensen, Per Schultz (2002): "Risikobørn i Danmark – status over en 10-årig indsats" in: "Social Kritik" vol. 84, pp. 98-110.

Jørgensen, Schultz Per & Rikke Skovgaard Christensen (2011): "Den fleksible familie" in: Perter Gundelach (red.): *Små og store forandringer – Danskernes værdier siden 1981*. Hans Reitzels Forlag.

- Kryger, Lisa Kirk (2004): "Tilknytning til andre mennesker" in: "Psykolog Nyt" vol. 18, pp. 32-43.
- Kvale, Steinar (1994): *Interview: En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels Forlag.
- Larsen, Jørgen Elm (2002): "Marginale mennesker i marginale rum" in: Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.): *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Aarhus Universitetsforlag, pp. 184-184.
- Layder, Derek (1998): *Sociological Practice*. Sage Publications.
- Lindgren, Svend-Åke (2007) "Michel Foucault" in: Heine Andersen & Lars Bo Kaspersen (red.): *Klassisk og Moderne Samfundsteori*. Hans Reitzels Forlag, pp. 326-344.
- Løkke, Anne (2008): "Ro, renlighed og regelmæssighed. Sundhedsoplysning og amning ved Københavns børneplejestationer 1908-1930" in: "Bibliotek for læger", 2008, pp. 474-489.
- Maslow, Abraham H. (1987): *Motivation and personality*. Addison-Wesley.
- Merton, Robert (1957): *Social Theory and Social Structure*. Free Press of Glencoe.
- Mik-Meyer, Nanna & Kaspar Villadsen (2007): *Magtens Former. Sociologiske perspektiver på statens møde med borgerne*. Hans Reitzels Forlag.
- Mills, Charles Wright (2000): *The Sociological Imagination*. Oxford University Press, Inc.
- Møller, Iver Hornemann & Jørgen Elm Larsen (2011): "Teorier om velfærdsstat og socialpolitik" in Iver Hornemann Møller og Jørgen Elm Larsen: *Socialpolitik*. Hans Reitzels Forlag.
- Mørch, Susanne Idun (2009): *Individ, institution og samfund*. Academica.
- Nielsen, Klaus & Lene Tanggaard (2011): *Pædagogisk psykologi – en grundbog*. Samfundslitteratur, pp. 66-72.
- Nissen, Maria Appel (2005): "Behandlerblikket". Ph.d.-afhandling, Institut for Sociologi og Socialt arbejde, Aalborg Universitet.
- Nissen, Maria Appel & Lars Skov Henriksen (2001): "Børns problemer – det sociales problem" in: "Dansk Sociologi" vol. 4, pp. 46-64.
- Nøhr, Rikke (2014): "Distinkte opdragelsestilgange og forældres sociale positioner i en dansk kontekst", Speciale, Sociologisk Institut, Københavns Universitet
- Olsen, Claus B. & Niels Rasmussen (2011): "Socialpolitik – et bud på en definition" in: Iver Hornemann Møller & Jørgen Elm Larsen (red.): *Socialpolitik*. Hans Reitzels Forlag.

Prieur, Annick (2002): "At sætte sig i en andens sted: En diskussion af nærhed, afstand og feltarbejde" in: Jacobsen et al. (red.): *Liv, fortælling, tekst. Strejftog i kvalitativ sociologi*. Aalborg Universitetsforlag, pp. 135-156

Raffnsøe, Sverre et al. (2008): *Foucault*. Samfundslitteratur.

Raphael-Lett, Joan (1983): "Facilitators and Regulators: Two approaches to mothering" in: "British Journal of Medical Psychology", vol. 56, pp. 379-390.

Rasborg, Klaus (2009): "Socialkonstruktivismen i klassisk og moderne sociologi" in: Lars Fuglsang & Poul Bitsch Olsen (red.): *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Roskilde Universitetsforlag.

Rose, Nicholas (1999): *Governing the Soul. The Shaping of The Private Self*. Free Association Books.

Rousseau, Jean-Jacques (2004): *Emilie*. The Project Gutenberg eBook. Lokaliseret d. 15.10.2014 på: <http://intersci.ss.uci.edu/wiki/eBooks/BOOKS/Rousseau/Emile%20Rousseau.pdf>

Skeggs, Beverley (1997): *Formations of Class and Gender. Becoming Respectable*. London: Sage Publications.

Sommer, Dion (2010): *Børn i senmoderniteten – Barndomsspsykologiske perspektiver*. Hans Reitzels Forlag.

Sommer, Dion (2003): *Barndomsspsykologi – Udvikling i en forandret verden*. Hans Reitzels Forlag.

Stern, Daniel (2000): *Spædbarnets interpersonelle verden*. Hans Reitzels Forlag.

Uggerhøj, Lars (2000): "Den udviklede udvikling: en rapport om Familieinstitutionen Bethesdas arbejde med forældreevnevurderinger". Center for Forskning i Socialt Arbejde

Vallgård, Signild & Allan Krasnik (2010): *Sundhedsvæsen og sundhedspolitik*. Munksgaard

Villadsen, Kaspar (2008): "Forord til den danske udgave" in: Mitchell Dean: *Governmentality - Magt & styring i det moderne samfund*, Forlaget Sociologi, pp. 9-26.

Villadsen, Kaspar (2004): *Det sociale arbejdes genealogi*. Hans Reitzels Forlag.

Werner, Emmy E. (1989): "High-Risk Children in Young Adulthood: A Longitudinal Study from Birth to 32 Years. Annual Progress in Child Psychiatry and Child Development" in: "American Journal of Orthopsychiatry", 59, pp. 72-81.

Winnicott, Donald W. (2012): "Primary maternal preoccupation" in: Paola Pariotti (red.): *The Maternal Lineage – Identification, Desire and Transgenerational Issues*: Routledge

Zelizer, Viviana A. (1985): *Pricing the Priceless Child – The Changing Social Value of Children*. Basic Books, Inc., Publishers.

Information lokaliseret på internettet:

www.boerneraadet.dk. Lokaliseret d. 29-01-15 på <http://www.boerneraadet.dk/om-boerneraadet>

www.boerneraadet.dk. FN's Børnekonvention lokaliseret d. 15-01-15 på
http://www.boerneraadet.dk/media/87197/BRD_FN_Boernekonventionen.pdf

www.retsinformation.dk. Serviceloven lokaliseret d. 14-01-15 på
<https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=164215>

www.socialstyrelsen.dk. Information om forældrekompetenceundersøgelser lokaliseret d. 29-01-15 på
<http://vidensportal.socialstyrelsen.dk/temaer/Omsorgssvigt/foraeldrekompetenceundersogelse>

www.tvangsfjernelse.com: Information om tvangsfjernelse. Lokaliseret d. 22-12-14 på
<http://www.tvangsfjernelse.com/hjaelp-til-foraeldre/hvad-indebaerer-en-tvangsfjernelse>

Forsideillustration

Forsideillustration rekvireret d. 29-01-15 via: <http://centerforfamiliepleje.kk.dk/artikel/forstaerkede-plejefamilier>

Bilag 1: Interviewguide forældre

Præsentation

Mange tak fordi du vil deltage i dette interview. Interviewet vil handle om dine oplevelser med at have boet i en periode på [Familiegården]. Derfor er det også vigtigt for os at slå fast, at vi ikke er ude efter nogen bestemte svar, og at der ikke er nogle svar, der er rigtige og nogle, der er forkerte. Det, vi gerne vil vide noget om, er hvordan du har oplevet det at bo på [Familiegården] og hvad det har betydet for det liv, du lever i dag. Derfor er det også dig, der er eksperten i dette interview.

Vi skal understrege, at interviewet er anonymt. Det betyder også, at vi ikke fortæller nogen, hvad du har fortalt os, og at interviewet ikke har nogen betydning for din sag. Vi har en række spørgsmål, som vi gerne vil stille dig. Men det er vigtigt for os at fortælle, at du til enhver tid kan afvise at svare på et spørgsmål eller afbryde interviewet, hvis du ikke længere har lyst til at deltage.

Vi optager interviewet for at vi skal skrive alting ned undervejs. Det er kun os, der lytter til optagelserne, og de vil blive slettet efterfølgende.

Har du spørgsmål inden vi går i gang?

Introduktion:

- Navn
- Alder
- Civilstatus (partner, børn)
- Eventuel nuværende uddannelse/job

Status inden opholdet

- Hvornår blev du gravid?
- Var graviditeten planlagt?
- Hvis du tænker tilbage: Hvilke tanker gjorde du dig om, hvad det indebar at blive forælder?
 - o Hvilken mor/far kunne du godt tænke dig at være?
- Hvordan så dit liv ud, da du blev gravid? (kæreste, uddannelse/job, øvrigt netværk, misbrug osv.)
- Hvordan reagerede dine omgivelser (venner, familier), da du fortalte, at du skulle være mor?
- Hvad var baggrunden for, at du kom på [Familiegården]?
 - o Hvornår kom det første gang på tale, at der skulle iværksættes en foranstaltning? Med hvilken begrundelse?
 - o Hvordan kom du i kontakt med de sociale myndigheder? (kommunen: en socialrådgiver eller en sundhedsplejerske)
 - o Har du tidligere været i kontakt med kommunen (evt. selv været anbragt)?

- Hvordan reagerede du, da der blev foreslået, at du skulle på [Familiegården]? (var det noget du selv efterspurgte, kunne du se en mening med det eller var det ”med armen på ryggen?”)
- Kunne du selv vælge, om du ville på [Familiegården], eller var det et krav fra kommunen?
- Hvad var alternativet til et ophold på [Familiegården]?
- Hvor lang tid gik der fra [Familiegården] blev foreslået, til du faktisk flyttede ind?
- Hvilke tanker gjorde du dig om at flytte ind?
- Hvordan reagerede dine venner og familie, da du fortalte, at du skulle på [Familiegården]?
- Var du enig med sagsbehandleren om, at det ville være en god ide at bo en periode på [Familiegården]?
- Havde du nået at være hjemme med dit barn, inden du flyttede på [Familiegården]?
 - o Hvis ja: Hvordan gik det med at bo hjemme med barnet?
 - o Hvad fungerede godt?
 - o Hvad fungerede skidt?

Selve opholdet

- Vi har interviewet afdelingslederen, som har fortalt, at de skelner mellem familiebehandling og forældrekompetenceundersøgelse. Har du været igennem en forældrekompetenceundersøgelse?
- Hvor gammelt var dit barn, da du flyttede ind på [Familiegården]?
- Hvad var dit første indtryk, da du kom til [Familiegården]?
- Havde I jeres egen lejlighed på [Familiegården]?
- Prøv at beskrive en typisk dag på [Familiegården]?
 - o Hvornår stod I op?
 - o Blev I vækket eller stod I selv op?
 - o Spiste I alene eller sammen med de andre beboere?
 - o Var der aktiviteter i løbet af dagen? (OBS til interviewer: spædbørnsgruppe)
 - o Kunne I selv vælge, om I ville deltage i aktiviteterne?
 - o Kunne I selv bestemme hvem I fik besøg af og hvornår?
 - o Stod I selv for indkøb?
- Hvordan adskiller hverdagen sig på [Familiegården] fra den hverdag, du har derhjemme?

Samværet med de andre beboere

- Hvor tit var I sammen med de andre beboere?
- Hvad talte I om?
- Søgte I råd hos hinanden? (om børnepasning, om at ”klare opholdet” på [Familiegården])
- Hvad havde I til fælles?
- Var der noget, der adskilte jer fra hinanden?

- Hvordan var det at bo sammen med de andre?
- Har du fået etableret nogle venskaber efter at have været på [Familiegården]?

Personalet – vejledning og intervention

- Hvad syntes du om personalet på [Familiegården]?
- Ændrede din holdning sig til personalet, mens du boede der?
- Havde du en primær kontaktperson på [Familiegården]?
- Hvor tit snakkede du med din kontaktperson? (flere gange om dagen, en gang om dagen, flere gange om ugen?)
- Hvad snakkede I om?
- Kontaktede du selv din kontaktperson eller andet personale, hvis du havde behov for et råd?
 - o Hvis ja: I hvilke tilfælde kunne det fx være?
 - o Hvis nej: Hvorfor ikke?
- Synes du, at din kontaktperson lyttede til, hvordan du havde det?
- Var der noget du oplevede, du ikke kunne sige til din kontaktperson?
 - o Hvis ja: Hvorfor ikke?
- Hvordan var det at andre så på, hvordan du var sammen med dit barn?
- Kan du give nogle eksempler på nogle situationer, hvor din kontaktperson eller andet personale har kommenteret på eller grebet ind overfor, hvordan du var sammen med dit barn?
 - o hvordan oplevede du det? (som gode råd eller var det irriterende?)
 - o Hvordan reagerede du, når de kommenterede? (blev du vred eller var du taknemmelig?)
 - o Hvorfor tror du, de gjorde det?
 - o Oplevede du bagefter, at du skulle gøre en ekstra indsats for at vise dem, at du var en god forælder?
- Var der forskel på, hvordan du var overfor dit barn, når du var alene og hvordan du var, når der var personale tilstede?
- Synes du de råd, de kom med gav mening? (var det noget, du kunne bruge til noget?)
- Var du bange for, at det ville få konsekvenser, hvis du ikke rettede dig efter personalets råd?
 - o Hvis ja: hvilke konsekvenser?
 - o Havde det betydning for, hvordan du tog imod de råd, som personalet kom med? (tænkte du var vigtigt at gøre som de sagde, eller gjorde du, som du selv syntes var bedst?)
- Oplevede du, at din kontaktperson eller personalet gerne ville have dig til at være en bestemt forælder?
 - o Hvis ja: Hvordan oplevede du det?
 - o Var der forskel på den forælder, som du gerne selv ville være og den forælder, som personalet gerne ville have dig til at være?
 - o Hvis ja: Ændrede dette sig undervejs?

- Synes du, det var klart hvilke krav personalet stillede til dig som forælder for at du kunne få dit barn med hjem?
- Hvor ofte var der statusmøder på, hvordan det gik?
- Hvordan var det at være til statusmøder? (Var du nervøs? Hvorfor/hvorfor ikke?)
- Prøv at beskrive sådan et møde (var det personalet eller dig, der talte mest? Hvem var tilstede? Synes du, at der blev lyttet til dig?)
 - o Kunne du genkende det billede, der blev tegnet af dig som mor/far?

Hjemkomsten

- Hvordan var det at komme hjem, efter du havde været på [Familiegården]?
 - o Var det nemt at komme hjem?
 - o Hvad var godt ved at komme hjem?
 - o Var der noget, der var svært ved at komme hjem?
- Kan du beskrive din hverdag, som den ser ud i dag?
- Hvad vil du sige er den største forandring fra hverdagen før?
- I forhold til før opholdet, hvad vil du så sige er de største ændringer, der er sket med dig som forælder?

Forældreskabet i dag

Hvordan vil du beskrive dig selv som forælder i dag?

- Har du ændret dig som forælder efter du har været på [Familiegården]?
- Hvordan vil du beskrive den ”perfekte forælder”?
 - o Hvad er de vigtigste egenskaber hos en forælder?
- Hvad er en ”dårlig forælder”?
- Synes du, at du har lært noget, mens du var på [Familiegården]?
- Hvad er det bedste råd, du har fået, mens du var på [Familiegården]?
- Hvilke råd har du kunnet bruge til noget og hvilke har du ikke gjort brug af både under opholdet og efter du er kommet hjem?
- Når du tænker tilbage, har du så været glad for opholdet på [Familiegården] eller ville du gerne have været det foruden?

Afsluttende:

- Vil du med dine egne ord beskrive, hvad [Familiegården] er for et sted?
- Vil du med dine egne ord beskrive, hvad formålet med at være på [Familiegården] er?

Bilag 2: Interviewguide medarbejdere

Præsentation

Mange tak fordi du har afsat tid til at deltage i dette interview. Interviewet vil hjælpe os til at belyse vores speciales problemstilling, som vil handle om, hvordan det er at være forældre i en institutionel kontekst. Formålet med interviewet er at få indblik i jeres behandlingsmæssige arbejde og hverdagen på [Familiegården].

Vi skal understrege, at du optræder anonymt. Der vil ikke fremgå nogen navne i specialet.

Vi optager interviewet for at vi skal skrive alting ned undervejs. Det er kun os, der lytter til optagelserne, og de vil blive slettet efterfølgende.

Har du spørgsmål inden vi går i gang?

Indledning:

- Hvor lang tid har du været på [Familiegården]?
- Hvilken uddannelsesbaggrund har du?

Det behandlingsmæssige arbejde:

- Hvordan vil du med dine egne ord beskrive over for en udeforstående, hvad [Familiegården] er for et sted?
- Hvordan vil du med dine egne ord beskrive over for en udeforstående, hvad formålet med at være på [Familiegården] er?
- Er der nogle typiske karakteristika for de familier, der kommer på [Familiegården]?
- Hvor meget ved I om familierne på forhånd?
- Hvordan reagerer forældrene typisk, når de flytter ind på [Familiegården]?
- Hvordan håndteres de tilfælde, hvor der er stor modstand mod opholdet?

- Kan du beskrive jeres overordnede behandlingsmæssige linje for os?
- Hvad er jeres teoretiske referenceramme?
- Hvordan kommer den teoretiske referenceramme til udtryk i det daglige pædagogiske arbejde? (hvad betyder den teoretiske referenceramme for arbejdet i praksis?)
- Hvordan træder jeres behandlingsmæssige indsats frem i dagligdagen?
- Flere beboere har i interviewene givet udtryk for, at de har fået forskellige og nogle gange modstridende råd fra de forskellige pædagoger. Er det et billede, der overrasker dig eller er det noget, du kan genkende?

Dagligdagen – vejledning og intervention:

- Hvor mange familier er du typisk kontaktperson for?
- Hvad indebærer det at være kontaktperson?
- Har du kun kontakt med den familie, som du er kontaktperson for eller har du også kontakt med de andre familier?
- Hvor meget kontakt har du med familien/familierne i løbet af en almindelig dag?
- Hvad handler kontakten om? (observation, vejledning, intervention, sparring?)
- Har I en politik omkring, hvor ofte I skal have kontakt med familien (morgen, middag, aften, dagligt, ugentligt)
- Er det kutyme, at forældrene selv henvender sig til jer og efterspørger vejledning eller er det som oftest jer, der henvender jer til familierne?
- Kan du komme med et eksempel på, hvornår og hvad du typisk vejleder forældrene om?
- Hvordan reagerer familierne typisk, når I griber ind eller kommer med anvisninger?
- Er du nogensinde i tvivl om, hvorvidt du skal gribe ind eller overlade det til forældrene (fx et barn, der vågner og forældrene ikke står op, en ble, der skal skiftes)
 - o Hvori kan din tvivl typisk bestå?
- Hvordan reagerer I, hvis beboerne betvivler jeres råd og vejledning?
- Er der i jeres praktiske arbejde forskel på, når I *vejleder* familierne og *undersøger* dem?
- I interviewene med tidligere beboere er der flere, der har nævnt, at de selv har opsøgt information fx fra internettet. Hvordan forholder I jer til, at beboerne selv indhenter viden fra mange forskellige kanaler?
 - o Hvordan reagerer I, hvis beboerne betvivler jeres råd, fordi de har indhentet information andetstedsfra (Google, en anden læge eller lignende)
- Flere af de interviewede nævner desuden noget eksplicit omkring tv og giver udtryk for, at de ikke har måttet se tv, mens de har haft deres børn. Er det en generel praksis på [Familiegården]?
 - o Hvis ja: hvorfor?
 - o Hvis nej: Hvorfor tror du, man som beboer kan få den opfattelse?

Normer for forældreskabspraksis?

- Hvad definerer I her på stedet som en god forælder?
- Nu har du opstillet en række karakteristika for den gode forælder. Skal forældrene på [Familiegården] leve op til dette for at I vil anbefale at de kan beholde deres børn eller kan man afvige fra dette ideal? (Og hvor meget?)
- Hvad er det for en type forældrerolle I her på stedet forsøger at formidle til de voksne beboere?
 - o Hvorfor netop denne type?
- Hvad er det for forældreegenskaber/evner, I håber at forældrene får med herfra?
 - o Er det de samme egenskaber/evner, I forventer at kunne formidle til og fremme hos alle beboere?

- Er det din oplevelse at forældrene her på stedet har samme normer for forældreskab som den ”generelle forælder”?
- Kan du give et eksempel på en ”solstrålehistorie” - en historie, hvor opholdet efter din mening har været vellykket? (en historie fra praksis eller det, der generelt kendetegner de ’gode ophold’)
- Kan du give et eksempel på et ophold, som ikke er gået godt? (en historie fra praksis eller det, der generelt kendetegner de knap så gode ophold)
- Ud fra hvilke parametre vurderer I en beboers forældrekompetencer?
- Hvad betragtes som særlig vigtige kompetencer?
- Kan du give nogle eksempler på hændelser eller episoder, der har været medvirkende til, at I ikke har anbefalet, at familierne får barnet med hjem?

Udskrivning (OBS: her taler vi om forældre, der får børn med hjem)

- Hvad er din oplevelse af, hvordan forældrene oplever overgangen til eget hjem?
 - Hvad oplever de som godt?
 - Hvad oplever de som svært?
- Hvordan forbereder I forældrene på overgangen til eget hjem?

Bilag 3: Observationsguide

Generelt:

Vi er (empatisk og nysgerrigt) undrende overfor praksis og spørger pædagogerne undervejs, men ikke når vi er på besøg hos de enkelte beboere, først efterfølgende

Særlige opmærksomhedspunkter under observation af aktiviteten: 'Spædgruppen'

- Hvordan sidder man i lokalet?
- Bliver gruppen afviklet efter "fast formel"? (Bestemt rækkefølge af aktiviteter?)
- Opfølgning på eventuelle beboere, der ikke møder op?
- Hvad bliver der talt om? ("løs snak", undervisning)
- Direkte undervisning ("i dag skal vi snakke om", introduktion af dagens tema eller lignende) eller indirekte ("det er en god ide, hvis du holder hovedet..." – mere indirekte, situationsbestemt vejledning)?
- Interaktion mellem beboere
 - o Samtaleemner
 - o Hierarkisering internt? (vejleder nogle beboere andre? Er nogle beboere mere frembrusende end andre – og hvordan kommer det til udtryk?)
- Interaktion mellem pædagoger og beboere
 - o Samtaleemner
 - o Råd og vejledning?
 - o Rollen som lærer hhv. elev?

Vejledning eller intervention fra personalet i løbet af dagen

- Hvornår? (hvad udløser vejledningen/interventionen?)
- Hvad? (hvad består interventionen/vejledningen i?)
- Hvordan? (verbalt eller fysisk)
- Opmærksom omkring hvorvidt pædagogerne begrundes deres råd og i givet fald hvordan ("det står i bøgerne" eller på baggrund af egne erfaringer som pædagog eller forældre)
- Beboernes reaktion på råd og vejledning
 - o Virker de åbne/modtagelige over for rådet?
 - o Forsøger de i situationen at efterleve rådet?
 - o Stiller de spørgsmål?
 - o Er de kritiske over for rådet? Og hvordan kommer dette i så fald til udtryk (verbalt/nonverbalt?)
- Er kommunikationen overordnet rosende (fokus på, hvad der er godt) eller kritiserende (hvad der skal gøres anderledes)
- Generel interaktion mellem pædagog og beboer

- Hvordan træder man som pædagog ind i rummet (beboernes ”egne” værelser)? (opfører man sig som gæst, banker man på, indgangsreplik, hvor placerer man sig i rummet)
- Er man som pædagog primært observerende eller aktivt deltagende i aktiviteterne
- Beboernes reaktion på, når pædagogerne (og vi) træder ind i rummet (stopper beboerne op eller fortsætter de deres aktiviteter, har de spørgsmål)
- Hvordan bruger beboerne personalet både (spørger om råd, ignorerer dem, får dem til at tage over, mens de fx skal ryge?)
- Eventuel interaktion mellem pædagoger i løbet af dagen
 - Hvad bliver der drøftet?

Spørgsmål til pædagogerne undervejs og efterfølgende

- De enkelte sessioner: Blev de afholdt som vanligt?
- Var der nogle mærkbare forskelle grundet vores tilstedeværelse?
- Nu har vi besøgt denne familie. Hvad hæftede du dig ved besøget og hvorfor?
- Hvad vil du notere ned på baggrund af dette besøg?
- Er der forskel på at besøge beboere man er kontaktperson for hhv. ikke er kontaktperson for?